

Gita-Govinda Frimannslund Storegjerde

Ting og tap

En studie av erindringsgjenstander

Masteroppgave i kulturvitenskap

Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap

Universitetet i Bergen

Våren 2019

Takk...

Jeg vil med dette rette min takknemmelighet til alle som har delt sine minner og bidratt med materiale til oppgaven. Takk for tiden dere ga meg og takk for tilliten. Jeg vil også takke min veileder Eva Reme, Hans-Jakob Ågotnes, Audun Kjus og Norsk etnologisk gransking, seminarledere og medstudenter. Takk for konstruktive innspill, kaffepauser og tålmodighet.

Gita-Govinda

Bergen, mai 2019

Til tante Rigmor

«studenten som kom før faget»¹

¹ Se Horgen, Jan Erik, Michael Jones og Venke Åsheim (2011).

– evigt ejes kun det tabte!

Objects and loss

– *a study on memorabilia*

Abstract

This study focuses on the phenomenon of affective objects in everyday life. Specifically how ordinary things and keepsakes enable and maintain relationships to lost loved ones. Whilst many contemporary studies on material culture emphasize consumerism, my aim is to highlight a more sensitive field in our dealings with materiality. Domestic objects may have values other than practical, economic or socially symbolic. In certain situations objects gain value, from one of utility to memorial, endowed with the sensations of remembrance. In this context I question the meaning of such objects when left by a person for whom we cared.

Inspired by Daniel Millers work, such as *The comfort of things* (2008), and *Loss and material culture in South London* (Miller & Parrott 2009), relationships between people, objects and experiences of loss are at the core of this study. Drawing on Martin Heidegger's hermeneutic phenomenology in *Being and Time* (1927/2007), I try to show *everyday* relationships to everyday things situated in a *lifeworld*, rather than memory making in a symbolic world of memorialisation. To understand this phenomenon I utilize theories on affect and emotions.

104 informants wrote about memorabilia in response to a qualitative questionnaire, created in collaboration with NEG². Three in depth interviews were carried out in the homes of informants separate from the questionnaire. Put forward to both informant groups were questions concerning the way in which objects were obtained, their usage, and changes over time, generating valuable data from recollected stories and object biographies.

It is said that everything has its time and place, this is also the case revealed by the collected data. And every *thing*, having its own unique place in the material culture of the home, may gather there or bring forth memories, linking us to people and situations, projecting yet inviting, relating to and carrying us away to revisit places long forgotten. Time is the horizon enabling this process, distinguishable perhaps most clearly when we experience loss.

² Norsk etnologisk gransking.

Innhold

Kapittel 1. Ting og tap

Bakgrunn	9
Problemstilling	10
Tema og forskningsfelt	10
Tidligere forskning	11
Teoretisk tilnærming	16
Heideggers hermeneutiske fenomenologi	17
Affektteori	20

Kapittel 2. Metode og material

Metodepresentasjon	23
En spørreliste tar form	25
Meddelerne	27
Spørrelisten som materialkategori	28
Å arbeide med spørrelistesvar	28
Nærhet og distanse	31
Temaguiden	32
Informantene	32
Feltet	33
Ting som samtaleåpnere	34
Transkribering	37
Forskningsetiske refleksjoner	40
Oppsummering	43

Kapittel 3. Ting som bærer minner

Bilder	44
Hus og hytter	46
Klokker og ur	47
Lamper	47
Leker	47
Musikkinstrumenter.....	48
Møbler	48
Planter	49
Servise	50
Smykker	50
Tekstiler	51
Blandingskategori	52
Alder og kjønn	53

Kapittel 4. Betydning og bruk

Gjenstandsbiografier og biografiske gjenstander.....	58
Hjemmets materielle kultur	61
Det nære og familiær.....	67
Tingenes samlende funksjon	72

Kapittel 5. Fortellinger om ting og tap

Teddybjørnen	79
Pelle og krigen	80
Bestemor	81
Fortiden i nåtiden	82
Vi som vokste opp under krigen	82
Asgeir og det tapte paradiset	83

Kapittel 6. Gjenstandenes gjenklang

Et fenomenologisk blikk på brukstingenes betydning	85
Når minner materialiseres	86
Det sanselige og taktile	90
Affekt og følelse	94
Men dine minner er ikke mine minner	98
Gjemt men ikke glemt	100
Dødsbo og arveoppgjør	100

Kapittel 7. Sluttord

Det værende og det forgjengelige	104
Oppsummering	104

Litteraturliste	105
------------------------------	-----

Vedlegg:

1. Spørreliste
2. Temaguide
3. Informasjonsbrev
4. samtykkeerklæring

Kapittel 1. Ting & Tap

«Fortiden setter ikke alltid spor af sig selv; erfaring og indtryk skal aktivt gemmes og bevares for at blive erindring».

(Lene Otto 2005, 33)

Bakgrunn

Denne oppgaven er dedikert til Rigmor Frimannslund Holmsen (1911 – 2006), Norges første magister i etnologi, fordi hun var inspirasjonen til mitt valg av studieretning. Mens det må sies at oppgavens teoretiske perspektiver ikke faller helt i hennes gate, er jeg sikker på at hun ville funnet tematikken interessant og det empiriske materialet verdifullt.

Gjennom min studietid har jeg vært spesielt opptatt av materiell kultur og gjenstander i forbindelse med museet som «samfunnets minne». Derfor har min interesse for ting som bærer minner fokusert på kollektiv erindring. I dagens samfunn er forestillinger om ting som materielle minner et allment fenomen og ulike minnepraksiser foregår på flere arenaer, fra museer og byrom, til politiske plattformer, turistnæringer og i private hjem. Særlig kulturarvsbegrepet er blitt en del av allmenne diskurser. Antropologen Kirsten Hastrup sier i denne sammenhengen at kultur i sin alminnelighet ofte oppfattes som noe vi arver fra våre forfedre (Hastrup 2011, 117). I forestillinger om kulturelle røtter, kulturminner og historiske kontinuitet, pekes det også først og fremst mot overlevering og utholdenhet (117). Dette blir særlig tydelig når det er tale om materiell kultur, noe som både er direkte håndgripelig og evner å tåle tidens tann. Overordnet sett bunner oppgavens tematikk på denne måten i tanker og spørsmål omkring hva som praktiseres på mikronivå, i forhold til makronivå i vår kultur. Hva slags ting tas vare på og anses som materielle minner i den private sfæren?

For å undersøke dette har jeg valgt å ta utgangspunkt i det private hjem. Er det for eksempel noen spesielle kategorier av ting som får betydning? Og hvilken plass har de i hjemmets materielle kultur? Jeg vil undersøke på hvilke måter ting er meningsfulle også ut over eventuell praktisk funksjon. Det er nemlig en spesiell relasjon jeg er interessert i når det kommer til hva vi gjør med tingene og hva tingene gjør med oss. Jeg legger til grunn at det i denne relasjonen, mellom menneske og minneting³ nødvendigvis ligger et tapsaspekt, noe som implisitt kan knyttes til både fortid og fravær. I forlengelse av dette vil jeg hevde at den

³ Begrepene «minneting» og «erindringsgjenstander» nyttes synonymt i oppgaven, dette gjør jeg nærmere rede for i innledningen til kapittel 3.

sterkeste opplevelsen av fravær oppstår når vi mister noen vi er glade i, en form for tap vi alle erfarer i løpet av livet. Statistisk Sentralbyrås siste tabeller over døde personer viser tall mellom førti- og førtifem tusen på landsbasis (SSB 2018), de aller fleste etterlater seg noen som var glade i dem. Ofte etterlater de seg også materielle spor i form av gjenstander.

Oldemoren min, Halldis Frimannslund (født Havneraas), døde i 2011. Hun ble 104 år gammel og hadde naturlig nok akkumulert en mengde ting gjennom et langt liv. Dette ble mitt første møte med et dødsbo hvor jeg fikk i oppdrag å velge ut ting jeg hadde lyst til å arve. I denne prosessen ble en ny undring vekket i meg, en undring som skulle reaktualiseres gjennom de påfølgende årene. Det var spørsmål om relasjonen mellom det værende og det forgjengelige, om hvordan nærvær kan bestå gjennom ting og hvorvidt dette også erstatter fravær eller skaper kontinuitet. Bakgrunnen for oppgavens tema og min tilnærming til ting som materielle minner, er på denne måten ikke bare tuftet på spørsmål om hva som tas vare på i det private kontra det offentlige, men egne erfaringer. Det er ikke materiell kultur *som* arv, eller identitetsskapende intensjoner i forbindelse med en meningsfull fortid jeg vil undersøke. Snarere er det en slags fravær/nærvær problematikk hvor *fenomenet* er materielle minner i forbindelse med relasjonelt tap. *Ting, tap og erindring* kan således virke overlappende.

Problemstilling

Hovedproblemstilling:

Hvordan materialiseres tapte relasjoner gjennom gjenstander?

For å svare på dette tar jeg utgangspunkt i følgende underspørsmål:

- Er det noen spesielle kategorier eller typer av ting man tar vare på?
- På hvilke måter fremtrer alder og kjønn i relasjon til tingene?
- Hvordan opptrer intensjonalitet i gjenstandens plassering i hjemmet?
- Hvordan erfares gjenstandene som materielle minner?

Tema og forskningsfelt

Oppgavens gjennomgående tematikk vil altså belyse ting som bærer minner med det private og hjemlige som felt for materialiseringer. Hjemmet, med sitt mylder av ting, teknologier, praksiser og muligheter, er en klassisk arena for kulturvitenskapelig forskning.

Ofte ses hjemmet som «en refleksjon over ens eget utgangspunkt for orienteringen i verden, både i fysisk, sosial og moralsk forstand» (Hastrup 2011, 122). I en samtid med alt mere kritikk mot overproduksjon, materialisme og bruk og kast, vil jeg hevde at det er høyaktuelt å løfte frem tingene som er *mer* enn objekter for vår konsumpsjon. Er det slik at tingene bare er objekter for et intensjonelt subjekt? Har vi å gjøre med overfladiske forhold eller kan gjenstander også angå oss på et dypere plan? Jeg ønsker å se nærmere på hvordan gjenstander inngår i grunnleggende relasjonelle forhold som ikke nødvendigvis avhenger av tingenes ytre. Ved å undersøke hvordan forskjellige personer opplever og forteller om ting som bærer minner for dem, er det min hensikt å fremheve et følelsesnært område i vår omgang med tingene. En affektiv og sanselig verden som skiller seg fra gjengse kategoriseringer og struktureringer av hjemmets materialiteter i konsumforskningen. Hvordan erfares for eksempel en gjenstand om den er alt som er tilbake etter noen man var glad i?

Med denne tematikken håper jeg at oppgaven min vil bidra til å belyse et allment fenomen som riktig nok er nevnt og dukker opp i ulike sammenhenger, men som i utgangspunktet er lite omtalt og gått i dybden på.

Tidligere forskning

Det er ingen liten oppgave å få oversikt over kulturvitenskapelige studier av materiell kultur. I følge kulturhistoriker Bjarne Rogan er de såpass «omfattende, varierte og mangslungne», i tillegg til «teori- og metodepluralistiske at feltet kan være vanskelig å orientere seg i» (2011, 318). Spesielt gjelder dette internasjonalt, men også i Norge omtales feltet som «vidt» og til og med «grenseløst» (Nagubi og Rogan 2011, 9). Det er skrevet om alt fra ting som historiske vitner og representanter, til aktører i nettverk (ANT), om tingenes tilstand, tingenes tinglighet, om ting som varer, som tegn, som symboler, representasjoner m.m.⁴ Avgrenses dette til hjemmets materielle kultur står en heller ikke igjen med et smalt tematisk felt. En grundig redegjørelse for tidligere forskning på området kunne fort fylt et eget kapittel, jeg gir derfor en forholdsvis kort presentasjon av et utvalg arbeider og forskere, med hovedvekt på betydning for valg av tema, metoder og perspektiver gjennom oppgavens utvikling.

⁴ Se f. eks. Rogan 2011, Damsholdt & Simonsen 2009, Berger 2009, Vannini 2009, Löfgren 2004, Baudrillards 2002, Larsen 2002, Appadurai 2001, Christensen & Thau 1993, Borgmann 2000, Heidegger 1971.

Som nevnt i innledningsvis i oppgaven, har museologien vært et interessefelt med innflytelse på mitt forhold til det materielle. Med dette i bakgrunnen vil jeg begynne med å fremheve museolog Susan Pearces artikkel «The construction of heritage: the domestic context and its implications» (1998). Hjemmets materielle kultur undersøkes her med utgangspunkt i familien for å synliggjøre hvordan «heritage» skapes. Tingene fremheves som implisitte fornemmelser av historisitet og kulturarv i seg selv og på denne måten som avgjørende elementer i vår evne til å erindre (86-87). Først og fremst søker Pearce å si noe om de prosessene av utvelgelse som skjer i det private og hvordan denne praksisen også påvirker det offentlige. Det var dette som satte i gang tanker og spørsmål om likheter eller forskjeller med ting som bærer minner i det private kontra den offentlige sfæren.

Den danske etnologen Lene Otto har pekt på hvordan det først er når opplevelser og erfaringer knyttes til fortellinger og forankres i den materielle verden, vi kan tale om en erindring (Otto 2005, 33). Hun er opptatt av relasjonen menneske – materialitet – mentalitet og hvordan mennesker blir i stand til å føle kontinuitet og tilhørighet. Ting som erindring utmerker seg for eksempel i Antologien *Tingenes tale. Innspill til museologi* (2002), gjennom Peter Larsens «Meditasjoner over en brødmaskine». Selv om det er ting i museum Larsen skriver om og ting som tegn, altså et semiotisk perspektiv, fremmer han et vesentlig spørsmål for oppgaven min. Han spør nemlig hva tingene brukes til når de ikke lenger er bruksgjenstander – jo da brukes de til å huske med, til å tenke med, og til å nytes (Larsen 2002, 29).

I *Spår från det förflutna : minnen som skapare av mening i tid och rum* (2010), skriver bildepedagog Maria Forsling om kunstverk bestående av minnefortellinger gjennom gjenstander. Hun ser først og fremst på hvorfor minner representeres, problematiseres og granskes av samtidens kunstnere og hvordan dette kommuniseres til en større allmenhet. Med spørsmål om hvordan minner forholder seg til «rum, tid, identitet och meningsskapande» (2), berører hun sentrale tema av interesse for oppgaven. Kunstverkene som diskuteres består også av gjenstander som representerer ulike personers fortellinger og minner fra tidligere generasjoner. Eksempelvis foreldre, en tante eller bestefar. Sin analyse baserer hun blant annet på teorier fra Paul Ricoeurs tanker om menneskets identitet som et fortellende vesen.

For å vende tilbake til hjemmet kan *De nære ting : en etnologisk studie av unge hjem* (2005) kort nevnes. Her har Sverre Kristiansen analysert stuekultur med spørsmål om hvordan fortidsinteresse lever i unge hjem i dag. Andre spørsmål han drøfter i denne sammenhengen er hvorvidt motetrender har preget hjemmene og hva foreldrenes hjem betyr for utformingen av

hjemmet, noe som diskuteres med utgangspunkt i kjønn- og klasseperspektiv. Han behandler derfor hovedsakelig andre tematikker enn de jeg undersøker. Særlig når han bruker Bourdieu og setter akademiker hjem opp mot «vanlige», altså en klassisk borgerlig kontra arbeiderklasse dikotomi som han også bekrefter i sin konklusjon. Jeg nevner teksten først og fremst med utgangspunkt i spørsmålet hans om fortidsinteresse. Han illustrerer ellers noen av de typiske spørsmålene og teoretiske innrammingene som har vært dominerende i samtidens konsumstudier, fokus som i følge Rogan har inntatt en «mainstream-posisjon» i forskning om hjemmets materielle kultur (Rogan 2011, 326). Den amerikanske sosiologen Eugene Halton peker i denne forbindelsen på at mens konsumsystemet med sine status- og klasse distinksjoner helt klart er objektivt til stede i hjemmet, er dette mindre viktig i forhold til hva slags ting personer anser som sine «spesielle eiendeler» (Halton 2011, 1054). I *The meaning of things : domestic symbols and the self* (1981), undersøker han sammen med psykolog Mihaly Csikszentmihalyi, hvordan transaksjonene mellom mennesker og deres eiendeler kan synliggjøre mye om både identitet, familieforhold og hvordan mening skapes i hverdagslivet.

Mennesker forteller ofte historier om gjenstander sier Halton, og tingene kan tre inn i våre livshistorier på vesentlige måter (Halton 2011, 1053). Det betyr ikke at alle våre historier handler om ting, men alle ting kan i følge Halton fortelles som en historie. I *Object Biographies* (2011), fremmer han derfor spørsmålet; hva om man forteller historiene i fra tingens perspektiv; ting-biografier; «thing stories passing through lives, from use and reuse to refuse» (1053). Med fokus på hvordan de samme gjenstandene kan få nye meninger eller miste gamle over tid, gjennom forandring eller utveksling, minne og glemsel, berøres noen sentrale tematikker som også vil komme opp i min diskusjon av ting som bærer minner.

Når det gjelder studier av materielle minner hevder Rogan at det først og fremst er «gruppers og nasjoners felles biografiske objekter, eller minneobjekter, i form av monumenter, bygninger og steder», som har vært dominerende kategorier (Rogan 2011, 345). Et resultat av dette er at det ikke er viet like mye oppmerksomhet til «konkrete analyser av biografiske objekter i betydningen minneobjekter» (345).

En kulturviter som har arbeidet mye med minner og materiell kultur i den private sfæren er etnolog Eva Reme. Jeg vil fremheve to av hennes arbeider i denne forbindelsen; «Loft og kjeller. Det midlertidige og det evige» (2017) og «Ting i Tiden» (2005). Den første teksten fordi den belyser hvordan det tas vare på allslags (sic!) gjenstander og hvordan rommene de oppbevares i, her kjellere og loft ikke bare er lager eller roterom, men blir en slags

opplevelsesrom hvor følelser vekkes til live. Den siste fordi den tar opp hvordan ting påvirker og blir påvirket med utgangspunkt i tiden og kontekstene de inngår i. Noen sentrale tema er hvordan det ikke er «tingene i seg, men hvordan vi lar dem bety og hvilke meninger som til ulike tider blir investert i dem, som er det interessante», og hvordan vi gjennom tingene kan «samle oss om oss selv og andre» (Reme 2005, 37).

Kulturgeograf Avril Maddrells interesse for «emotional-affective geographies» og «deathscapes», har vist seg betydningsfulle for oppgavens tapsaspekt. Fokuset er nemlig også på andre steder og praksiser som knytter sammen levende og døde enn begravelse. Hjemmet kan ses som et slikt spesielt sted for å minnes, privat, individuelt og dialektisk (Maddrell og Sidaway 2010, 3). I artikkelen «Living with the deceased: absence, presence and absence-presence» (Maddrell 2013), skriver hun om hvordan det å leve med fravær som resultat av tap, medieres gjennom ulike materielle former og praksiser, inklusive uttrykk for kontinuitet. Denne diskusjonen kontekstualiseres i forbindelse med en videre dialog om fraværende nærvær, hvor det fremheves hvordan «expressions of continuing bonds with the deceased evidence a relational and dynamic absencepresence» (501). Med dette søker hun mer nyanserte forståelser av forholdet mellom levende og fraværende døde.

Boken *Death, Memory and Material Culture* (2001) er et annet eksempel hvor det personlige og hjemlige også vektlegges. Minne utforskes her med utgangspunkt i de materielle objektene som får sin betydning og gjenklang gjennom kroppsliggjort praksis. Sansesystemet og den kroppslige erfaringen er på denne måten sentralt. Forfatterens faglige orienteringer er først og fremst antropologisk, men under overskriften «Bodies in Time/Materials in memory», peker de på hvordan kroppen også har vært vesentlig i antropologiske studier omkring «memory making» (Hallam og Hockey 2001, 11). Den hverdagslige konteksten og konstruksjonen av minner undersøkes videre med et kulturhistorisk blikk på døden, minner og materiell kultur.

I antropologisk tradisjon søker materielle kulturstudier å forstå det generelle forholdet mellom mennesker og tingene vi omgir oss med. Det er også her vi finner Daniel Miller, som med bakgrunn først fra arkeologiens materialiteter har han skrevet om alt fra potteskår til dongeribukser, massekonsum og hva tatoveringer kan bety⁵. Sistnevnte viser til et kapittel i boken *The Comfort of things* (2008), hvor Miller lar oss møte ulike personer i sine respektive hjem. Gjennom 30 portretter tematiseres minner, relasjoner og en slags fravær-nærvær problematikk med utgangspunkt i tingene. Denne boken var også mitt første møte med Miller

⁵ Se f.eks. Miller 2012, 1998 og 1987.

og har vært av stor betydning for valg av tema, særlig hans fokus på tingenes sentrale roller i relasjoner, noe som er gjengangere i Millers arbeider. I følge den danske antropologen Kirsten Hastrup har man i antropologien «beskæftiget sig meget lidt med hjemmet som et utgangspunkt for den sociale navigation» (Hastrup 2011, 119). Det man har studert er først og fremst husholdninger som økonomiske enheter og hus som mikrokosmologier. Mens Miller ikke bryter fullstendig med denne karakteristikken i sine materielle kulturstudier, ser han snarere på hjemmets materielle kultur som økonomier av relasjoner. I artikkelen *Loss and material culture in South London* (2009), nytter han til og med økonomiske begreper som «investment» og «devestment», ord som vanskelig lar seg overføre eller omsettes til norsk uten at meningen fordreies. Det som belyses er måten mennesker nytter materiell kultur i håndtering av ulike former for separasjon eller tap, fra samlivsbrudd til dødsfall. Altså en tekst av klar betydning for oppgaven, selv om hovedfokuset hans her faller på det å kvitte seg med ting, fremfor tingene en tar vare på.

I antologien *Home Possessions. Material Culture behind Closed Doors* (2001), fremheves hjemmet som den viktigste arenaen for studier av materiell kultur. Dette er ikke bare «another book about the home» skriver Miller i forordene, den forsøker nemlig å endre vår forståelse av hjemmets betydning som innfallsvinkel til sosial og kulturanalyse (Miller 2001, 1). Blant annet stilles det spørsmål til noen av forestillingene- og hva man har tatt som selvfølgelige implikasjoner, om hjemmets natur. I stedet for å undersøke hva vi gjør med hjemmene våre, diskuteres for eksempel hva hjemmet gjør med oss; «the agency of the home itself» (4). Boken inneholder også en «case studie» fra Norge, omtalt som en av de mest nasjonale stereotypene når det er tale om det private domenet. På bakgrunn av dette stilles det spørsmål til antagelsene rundt hjemmets stabilitet og uforanderlige natur. Et annet bidrag tar utgangspunkt i Japanske hjem, som er gjenstand for stereotype forestillinger om hjemmet som intenst privat. Sosialantropolog Inge Maria Daniels viser i denne forbindelsen hvordan hjemmets materielle kultur uttrykker forandringer i beboernes sosiale relasjoner, ved å belyse kompleksiteten, konfliktene og kompromissene som er involvert når et hjem skapes (205). Dette kan for eksempel overføres på ting som bærer minner når de ender opp i arveoppgjør.

Til slutt vil jeg løfte frem to svenske etnologer som har vært til inspirasjon for oppgaven, både tematisk og analytisk. Jonas Frykman og Orvar Löfgren, begge med lang erfaring innen studier av materiell kultur, har stadig nyttet nye perspektiver og begreper i sine kulturanalyser.

Frykmans arbeider *Berörd – Plats kropp och ting i fenomenologisk kulturanalys* (2012) og «Done by Inheritance. A Phenomenological Approach to Affect and Material Culture» (2016), har særlig påvirket mitt møte med det empiriske materialet. Löfgrens artikkel «The Black Box of Everyday Life. Entanglements of Stuff, Affects, and Activities» (2014), fremhever også hvordan det hverdagslige og hjemmet overhode ikke er et ferdig undersøkt område. Felles for begge er at de bruker fenomenologi i sine analytiske perspektiveringer.

Teoretisk tilnærming

Teoriene jeg har valgt som analytiske perspektiv i oppgaven kan grovt deles i tre. Rammeverket blir *fenomenologisk*, mens *affektteori* og ulike perspektiver på *materialitet* og *materialiseringer* nyttes utdypende. En fenomenologisk tilnærming har jeg valgt fordi jeg studerer et hverdagsfenomen og affektteori fordi fenomenet er følelsesnært. Materialitetsbegreper er valgt på bakgrunn av gjenstandenes sentrale rolle i oppgaven.

Fenomenologi som teoretisk perspektiv i kulturvitenskapelig forskning fremheves mellom annet i *Handbook of Material Culture* (Tilley et. al., 2006), fordi det omhandler den menneskelige erfaringen forstått som; «the human encounter, experience and understanding of worldly things» (43). Selve fenomenologi begrepet kan føres tilbake til den tyske filosofen Edmund Husserl (1859-1938), hans begrep om en «*Lebenswelt*»⁶ eller «*livsverden*» har også blitt en sentral term i kulturvitenskapene. Begrepet viser til en forståelse av verden som «konstituert i det levde liv av transendental subjektivitet», noe som for Husserl innebar «et komplekst samspill av minne og glemsel, av trofast overføring og skjebnesvanger tømning av opprinnelige erfaringer og forsettlige prestasjoner» (Crowell 2009, 27, min oversettelse). For han var fenomenologi først og fremst en studie av strukturene i vår bevissthet, om hvordan vår intensjonalitet og de meningsfulle relasjonene som viser seg, har å gjøre med en historisk *horisont* som det stadig refereres til (27).

Jeg har først og fremst latt meg inspirere av Jonas Frykman som støtter seg på senere fenomenologer, henholdsvis Martin Heidegger (1989-1976) og Maurice Merleau-Ponty (1908-1961). Til forskjell fra Husserl var Heidegger opptatt av strukturene i våre *hverdagslige* måter å være i verden på, altså konkret hvordan vi forholder oss til tingene i verden heller enn strukturene i vår bevissthet (Dreyfus og Wrathall 2009, 3). Merleau-Pontys fenomenologiske bidrag kan ses som en forlengelse av Heideggers redegjørelse for «væren i verden», men han tilføyer den kroppslige erfaringen av verden med fokus på vår persepsjon (3). Kort

⁶ «The world constituted in the ongoing life of transcendental subjectivity» (Crowell 2009, 27).

sammenfattet kan man si at Heidegger tar fenomenologien ned på jorden. Hans utgangspunkt er vår erfaring, ikke bare konstituert, men *situert* i livsverden, mens Merleau- Ponty minner oss om at vi også erfarer med kroppen. Hovedvekten i oppgaven faller likevel på Heidegger.

Heideggers hermeneutiske fenomenologi

I det følgende vil jeg gjøre rede for hva en fenomenologisk tilnærming innebærer i Heideggers perspektiv og hvorfor jeg har valgt dette som teoretisk rammeverk. Jeg presenterer noen sentrale begreper og hvorfor nettopp disse er aktuelle for min studie.

Fordi det alltid bare er væren som utgjør et fenomen i fenomenologisk forstand, men væren i hvert enkelt tilfelle er det værendes væren, må det værende selv i forkant gjøres tilgjengelig på den rette måten dersom vi skal kunne ta sikte på å frigi væren. Det værende må altså vise seg innenfor sin genuine tilgangsmåte.

(Heidegger 2007, 64).

Fenomenologi handler alltid om erfaring forstått i første person, men det er et vesentlig poeng hos Heidegger at væren og det værende ikke kan forklares med utgangspunkt i abstrakte størrelser som Descartes substanser, eller Kants dikotomi hvor væren vil si «å være objekt for det erkjennende subjektet» som først og fremst er et fornuftsvesen (Holm-Hansen 2007, 16). Den filosofiske tradisjonens syn på ting som substanser, eller objekter synes ikke å tilstrekkelig kunne forklare hva ting faktisk betyr *for* oss. Filosofien trår i følge Heidegger feil når den begynner med studier av mennesket som «detached, disembodied consciousness primarily bent on knowing the world» (Han-Pile 2009, 240). Istedenfor å tilnærme seg tingene som representasjoner slik at verden blir noe forestilt, introduserer Heidegger begrepet *derværen* (Dasein), som et alternativ til «mennesket» (Holm-Hansen 2007, 16-17). Den amerikanske professoren i filosofi David Couzenz Hoy peker på hvordan Heidegger til og med uttrykkelig unngår å begynne sin analyse av Dasein fra det isolerte, individuelt reflekterende standpunktet til verden og verdslige saker (Hoy 2009, 280). For Dasein er verken et Cartesiansk «cogito» hvis innhold er gjennomsiktig for det selv, eller som Hoy formulerer det; «an existentialist tragic hero who stoically resists the social pressure to conform» (Hoy 2009, 281). Derværen må snarere forstås fordypet i hverdagslige aktiviteter. Det er dette Heidegger sikter til når han sier at det værende må fremtre innen sin «genuine tilgangsmåte»; som fenomen (Heidegger 2007, 64).

Mennesket er for Heidegger først og fremst et *værende* som «er der», dette skal ikke forstås som at jeg er her i dette rommet og du er der i stuen, men snarere skal *der* forstås som en åpenhet for selve væren (Holm-Hansen 2007, 17). *Åpnetheten* er i følge Heidegger det som definerer oss som menneske; vi er åpne for vår væren fordi vi alltid allerede er åpnethet. Med begrepet «åpnethet» mener Heidegger også *mulighet* fordi derværen er «et værende som i sin væren *forholder seg til sin væren*»; sine muligheter (Holm-Hansen 2007,17). Dette står derimot i kontrast til tingenes væren, for tingen kan ikke ta stilling til sin egen væren – den har ikke derværenskarakter. Derværens væren kjennetegnes «ved at det i dets væren vesentlig dreier seg *om* denne væren selv» (Heidegger 2007, 109), mens tingene ikke har en slik mulighet. De har karakter av *henvisthet*, noe som vil si at tingens væren avdekkes som det den er fordi den henviser til noe; «Det er relevant *med* dette værende *for* noe» (Heidegger 2007, 108). Med begrepet «henvisning» indikeres på denne måten forbindelsen «med...for...» (108). Hammeren er for eksempel relevant med spikeren og planken og veggen som alle inngår i samme relevanshelhet; nemlig verkstedets (108). Heidegger argumenterer for at det er vår forståelse av væren som i det heletatt gjør det mulig for oss å møte mennesker og ting *som* mennesker og ting. Det er slik verden åpner seg for oss og vi får en *værensforståelse* (Dreyfus & Spinoza, 1997, 160).

Tiden utgjør for Heidegger grunnlaget for enhver forståelse av *væren* (Holm-Hansen 2007, 16). Det er derfor hans tilnærming også kalles hermeneutisk. Tidsgrunnlaget betyr nemlig at forståelsen vår av fenomener i verden alltid allerede baserer seg på tidligere erfaringer; vår forståelseshorisont. *Tidsligheten*, horisonten for en hver forståelse, ligger i derværen. Derværensfenomenologien er på denne måten «*hermeneutikk* i ordets opprinnelige betydning», altså en redegjørelsespraksis (Heidegger 2007, 65). For Heidegger innebærer en beskrivelse av verden mest grunnleggende å beskrive hvordan ting i verden blir forstått. Gjennom sin hermeneutisk-fenomenologiske tilnærming, viser han nettopp hvordan alt får sin mening gjennom den sammenhengen de inngår i. «Verden» er for Heidegger «helheten av relevante betydninger» (Holm-Hansen, 2007, 21). Vi er i verden sammen med ting; «omverden», og andre mennesker som Heidegger kaller «med-derværen» (21). Verden er en «forståelseshorisont», «livsverden» som ligger til grunn for vår forståelse (Holm-Hansen, 2007, 15). For å kunne si noe om hvordan tingene er meningsfulle for oss, er det altså nødvendig å belyse hvilke meningssammenhenger de inngår i, eller har inngått i dersom de har forandret mening over tid. Jeg legger til grunn at dette avhenger av endringer i tingenes brukstingshelhet og derfor relevanshelhet.

For å illustrere forholdet mellom helhet og del og tingens meningsfullhet i en større sammenheng kan vi vende tilbake til et av Heideggers ofte brukte eksempel, nemlig hammeren. Hammeren er først og fremst en bruksting, et redskap; et verktøy. I seg selv, det vil si når den ikke er i bruk, vil den være nokså meningsløs. Hammeren må forstås i forhold til spikeren, meningen med en hammer er at den er *til å* hamre med. Spikeren forstås videre i forhold til planken og det arbeidet som skal utføres, de er deler av en helhet; verkstedets helhet. Verkstedet tilhører snekkeren og på denne måten kan hammeren også forstås som «snekkerens hammer». Hammeren relateres til snekkeren på samme måte som en åker kan relateres til bonden. Det er altså tale om ulike betydningshelheter, en praktisk og en personlig.

For å forflytte denne resoneringen til hjemmets materielle kultur, kan en for eksempel ta utgangspunkt i en stol. Jeg har en gyngestol, den er først og fremst en bruksting. Den er *til å* sitte i og *til å* gynges i. Jeg liker å strikke når jeg sitter i den, kanskje ser jeg også på TV. Videre er den plassert i stuen slik at den står i forhold til TVen og til sofaen og til bordet. Stuen er gyngestolens brukstingshelhet, men det er ikke bruksmuligheten som gir den betydning for meg. Snarere er den meningsfull fordi jeg forbinder den med noen, nemlig min bestemor. Det var bestemor sin gyngestol og jeg tenker fortsatt på den som nettopp bestemor sin, selv om den nå er min. Dette skiller denne gyngestolen fra alle andre gyngestoler på samme måte som åkeren som tilhører nettopp den bonden skiller seg fra alle andre. Det er i dette tilfellet ikke åkerens innhold, om det er grønnsaker eller korn, men helheten åkeren inngår i som gjør den meningsfull og relevant for oss. Om bonden derimot ikke inngår i vårt referansesystem, er åkeren bare en åker. Det må altså en viss kjennskap til for å få betydning i vår livsverden.

Jeg har forsøkt å velge perspektiver som kan belyse det komplekse i det hverdagslige, men som også fremkommer av hverdagslige betraktninger i motsetning til teoretiske forklaringer. For dette formålet ble Heidegger et naturlig valg. Det mest karakteristiske med Heideggers hermeneutiske fenomenologi er nemlig ikke bare at det er en beskjeftigelse med *erfaring* og *forståelse*, men at han stiller det som et krav uten forbehold, at intet aspekt av de to kan tas for gitt (Thomas, 2006, 43). Jeg legger til grunn for min analyse at tingene får sin betydning gjennom den meningssammenhengen de inngår-, eller har inngått i. Med utgangspunkt i karakteristikken av Heidegger overfor betyr dette også at ingen sider ved erfaringene eller forståelsene av tingene og hvorfor særlig de bærer minner er uvesentlige. I denne forbindelsen er det jeg videre vil trekke frem affektteori og perspektiver fra studier av materiell kultur; for å danne et så helhetlig bilde som mulig av erfaringer med erindringsgjenstander.

Affektteori

For å nærmere belyse *hvordan* vi erfarer minneting kan ytterligere dimensjoner tilføyes ved å følge den affektive vendingen⁷. Denne termen viser til et tverrfaglig felt viet studier av nettopp affekt og følelser, eller emosjoner. Gregory J. Seigworth and Melissa Gregg, redaktørene av *The Affect theory reader* (2010), definerer affekt begrepet som:

[T]hose forces – visceral forces beneath, alongside, or generally other than conscious knowing, vital forces insisting beyond emotion – that can serve to drive us toward movement and extension.

(Gregg og Seigworth 2010, 1)

De lister opp hele åtte forskjellige retninger innen forskningen (7), hvor noen teoretikere tilsynelatende skiller skarpt mellom affekt og følelser (f. eks. Nigel Thrift), mens andre benytter begrepene synonymt (f.eks Sara Ahmed). Den generelle enigheten er likevel at begrepet «affect»⁸ favner om ulike «kroppers» kapasitet til å påvirke og bli påvirket, og at det derfor refererer til krefter og intensiteter som er «viscerale» (J. Frykman og M.P. Frykman 2016, 12). Begrepet «visceral» viser til at noe er innbyrdes, intuitivt eller følelsesmessig. Når det er tale om påvirkning i denne sammenhengen viser ikke begrepet «kropper» nødvendigvis til menneskekropper, også gjenstander kan være slike påvirkere. Vi kan for eksempel bli berørt av en gjenstand, særlig relevant er dette når det knytter seg minner til. Frykman fremhever også hvordan følelsene forbinder mennesker med omgivelsene; «känslorna situerar människor i en livsvärld» (2012, 39). I min analyse er de omgivelsene det er tale om først og fremst gjenstander, tingene som særlig bærer minner for enkeltmennesker. Noen sentrale fenomenologiske begreper som også knytter mennesker og materielle omgivelser sammen er erfaring og «erfaringshorisont», rom og sted, bevegelse, kropp og kroppsliggjøring, taktilitet, smak og lukt (Rogan 2011, 335). Fordi fenomenologien tilføyer forskningen spørsmål som på hvilken måte følelsene og sansene forbinder oss med omverden, kan en kombinasjon med affektteori med fordel bidra til å belyse fenomenet jeg undersøker (Frykman 2012, 73).

Frykman benytter for eksempel en fenomenologisk tilnærming sammen med affektteori i antologien *Sensitive Objects. Affect and Material Culture* (2016). Blant annet belyser han på denne måten hvor følelsesladet fordelingen av arv kan være. Det blir en måte å forstå intensiteten som følelser kan fremkalles med av materielle objekter, samt i hvilke situasjoner

⁷ Se f.eks. Frykman 2012, Löfgren 2014.

⁸ «affect encompasses the various capacities of bodies to affect and be affected, and that it therefore refers to forces and intensities that are visceral» (J. Frykman og M.P. Frykman 2016, 12).

tingene på denne måten får liv. I et fenomenologisk perspektiv supplerer vår kognitive begripelse av verden nemlig bare vår evne til å gripe den *praktisk* og *fysisk*. Det er altså ikke tilstrekkelig bare å ta utgangspunkt i sansene. En affektteoretisk tilnærming kan også bidra til å belyse grunnleggende menneskelige erfaringer som vanskelig lar seg uttrykke.

Sara Ahmed, en av de mer innflytelsesrike samtidige filosofene innen affektteori (Frykman, 2012, 20), utforsker for eksempel gjenstander og følelser gjennom begrepet «sticky». Hun sier at «affect is what sticks, or what sustains or preserves the connection between ideas, values, and objects» (Ahmed 2010, 29). Denne terminologien er særlig relevant for å belyse hvordan gjenstander akkumulerer positive affektive verdier, eller også negative. På denne måten blir tingene stemningsbærende og følelsesladede, de kan bevege oss. Dette fører videre til tredje analytiske tilnærming nevnt innledningsvis, nemlig perspektiver jeg vil hente fra ulike materielle kulturstudier. Frykman fremhever nemlig hvordan forholdet til det materielle er relasjonelt, gjensidig (Frykman, 2012, 116), noe som utgjør fundamentet i de av Daniel Millers arbeider jeg bruker i min analyse. Tingene vi omgir oss med og tar vare på i hjemmet blir som Frykman sier «mer än tecken och symboler, design eller investering» (Frykman 2012, 133), de *gør* nemlig også noe med oss (133). Da er det man kan tale om *materialiseringer*.

Historiker Hilde Gunn Slottemo sier at begrepet «materialisering» signaliserer et fokus på prosess og handling; «en oppmerksomhet mot hvordan ting påvirker menneskelig atferd og preger våre handlinger» (2013, 195-198). Det er i slike perspektiver ting kan forstås som aktører som opptrer og handler i verden. For å tilnærme oss manifesterte former av kultur slik som dagligdagse gjenstander analytisk, kan det være nyttig å tale om «kulturens materialitet» sier etnolog Alf Arvidsson (2001, 79). Slottemo viser til antologien *Materialiseringer: Nye perspektiv på materialitet og kulturanalyse* (2009), som presenterer tre forskjellige måter å tilnærme seg materialitet og materialiseringer. De etnologiske og kulturhistoriske analysene i denne boken dreier seg ikke om studier av ett objekt, eller én bestemt gjenstands historie og funksjon (Damsholdt og Simensen 2009, 16), snarere er det *prosessene, relasjonene og praksisene* hvor forskjellige fenomener materialiseres som undersøkes (16). Det vesentlige i studier av materialitet i følge Damsholdt og Simensen er; «at stille skarpt på spørsmålene om, *hva det materielle gør i verden, og hvordan det materielle gøres* i konkrete tidlige og rumlige kontekster» (2009, 12- 13). Det er altså på denne måten «gøren» settes i sentrum, ikke bare hva vi gjør med tingene, men hva tingene gjør med oss.

I denne sammenhengen vil noen kanskje si at det oppstår en kontrast til den fenomenologiske forskningen som utgår fra *menneskets* kroppslige væren i verden. I motsetning til fenomenologiske perspektiver trenger nemlig ikke et intensjonelt subjekt nødvendigvis å stå bak (Damsholdt og Simensen 2009, 13). Tingene kan som nevnt bli en slags aktører, de får en egen «agency» (19). Det jeg kommer til å legge vekt på i oppgaven derimot, er først å fremst det *relasjonelle* i forhold til det materielle. Jeg ser ikke tingene som autonome men som deler i en helhet hvor delene påvirker hverandre. Selv om ulike teorier kan være i opposisjon vil ikke det si at begreper ikke kan nyttes på tvers av disse. Som nevnt under «Tidligere forskning» er teoretisk tverrfaglighet nettopp noe som kjennetegner kulturvitenskapelige studier. Dessuten kan det tilføyes at mye av «idegrunnlaget» for utviklingen etter den såkalt «kulturelle vendingen», det vil si når ting også kom til å bli sett på som sosiale aktører, faktisk kom nettopp i fra fenomenologien (Rogan 2011, 335). Forskjellige tilnærminger velges for å få frem ulike nyanser ved et fenomen. På denne måten er det også jeg søker å synliggjøre de dype relasjonene til i utgangspunktet hverdagslige gjenstander, i forbindelse med tap.

Kapittel 2. Metode og material

[E]n kombination av å ena sidan kunnskap om metoders användning, fördelar och brister, ett systematiskt arbetssätt och en medvetenhet om kunnskapens tillkomst och å andra sidan intuition, kreativitet och metodologisk improvisation. Detta är grunden för etnologiskt fältarbete.

(Öhlander 2011, 32)

Metodepresentasjon

I dette kapittelet gjør jeg rede for hvordan jeg har samlet inn og systematisert kildematerialet mitt. Jeg vil begynne med en presentasjon av metodevalg. Videre drøftes utfordringer i arbeidsprosessen, fra planlegging og innsamling til bearbeiding og bruk, før jeg avslutter med noen forskningsetiske refleksjoner. Det er hovedsakelig to forskjellige måter for å samle empiri på som er benyttet; den kvalitative spørrelisten og kvalitative intervjuer.

Spørrelistene er en metode som har vært brukt ved nordiske tradisjonsarkiv og museer i et sentennium (Hagström og Marander-Eklund 2005, 23). I Norge gjennomføres fortsatt flere skriftlige kvalitative undersøkelser av Norsk etnologisk gransking (NEG). Dette gjøres i stor grad på vegne av eksterne forskere, altså forskere som ikke er tilsatt ved arkivet. Metoden er derimot lite brukt av studenter og i følge Barbro Klein er den heller ikke godt kjent i det svenske forskersamfunnet. Hun sier at spesielt mange av de unge etnologene knapt «känner [...] till dess existens», mens andre tilsynelatende avfeier metoden som ubrukelig (Klein 2003, 69). Det sistnevnte kan ha sammenheng med fordommer mot spørrelistene som lite kvalitative, men som kulturvitenskapelig metode er spørrelisten noe helt annet enn den samfunnsvitenskapelige. Den domineres generelt av en bundet form, noe som betyr at svarmulighetene kanskje bare består i å velge mellom gitte kategorier (Arvidsson 2001, 104). Den kvalitative versjonen åpner imidlertid for dybde og friere former. Det er måten å spørre på og svarmulighetene som bestemmer en spørrelistes kvalitative muligheter. Noe av skepsisen mot metoden er antagelig også fundert på eldre måter å spørre på fordi metoden har utviklet seg i takt med forskjellige forskningsideal, noe som også gjelder intervjumetoden (Fägerborg 2011, 86). Intervjuet har derimot beholdt sin særstilling i kulturvitenskapene tross at den kvalitative utviklingen har vært særlig tydelig når det gjelder spørrelisten. Tidligere fantes det for eksempel ganske så konkrete kriterier for hva som var en «bra» besvarelse på en

undersøkelse. Ser en tilbake til 1900-tallets begynnelse ønsket man gjerne også bestemte «typer» informanter (Marander-Eklund 2005, 11). Disse kunne så få i oppdrag å sammenfatte den informasjonen man ønsket fra et gitt sted, det være seg om hushold, håndverk eller kirkegjengervaner. På den måten var det enkelt å generalisere og portrettere det gjennomsnittlige snarere enn å gi rom for enkeltmenneskets erfaringer. Når kunnskapsmålene med tiden har forandret seg har de metodiske tilnærmingene utviklet seg parallelt med dette. I dag søker man snarere å få spørsmålene belyst av forskjellige enkeltmenneskers perspektiv (Hagström og Marander-Eklund 2005, 11-12). Den mer samtidige spørningen handler om et samfunn vi kjenner godt og hverdagslige samfunnsfenomen. (Arvidsson 2003, 101). Det vil si noe som de aller fleste kan forventes å kjenne. Alf Arvidsson presiserer at det han kaller «variasjonsrikdommen i de personlige opplevelsene og det følelsesmessige engasjementet er det ukjente som fortjener å bli dokumentert» (Arvidsson 2003, 101, min oversettelse). Dette står i kontrast til den tidlige forskningens interesse for det fremmede og annerledes. Med dagens fokus på det personlige og enkeltmenneskers synspunkt, erfaringer og verdier, fremfor «den gjennomsnittlige hverdagslighet»⁹, egner spørrelisten seg godt for kvalitativ forskning. På bakgrunn av dette syntes metoden passende for å samle materiale om ting som bærer minner for den enkelte.

Ofte kan det være en fordel å kombinere flere metoder for å få mer kunnskap om et fenomen. Med hjemmet og den private sfæren som felt valget jeg å gjøre kvalitative intervjuer for å supplere spørrelistematerialet. Slike metodekombinasjoner kan kalles «materialtrianglering», noe som viser til ulike tilnærminger til felt og fenomen (Fägerborg 2011, 85). Det er for eksempel vanlig å kombinere intervjuer med ulike grader av deltagende observasjon, uformelle samtaler, foto eller film (85). Kombinasjonen spørreliste/intervju anbefales når det er materiale om *ett* tema som skal innhentes (Hagström og Marander-Eklund 2005, 16). En grunn til at jeg valgte intervju var mulighetene for å oppdage perspektiver som ikke nødvendigvis fremkommer av spørrelistesvar. Intervjumetoden kunne på denne måten også tilby et rom for å etterprøve mine tolkninger av spørrelistematerialet. En begrensning med spørrelistemetoden er nemlig muligheten til å stille oppfølgingsspørsmål. I praksis kan spørrelistevirksomhet beskrives som en måte å samle material på hvor frivillige personer meddeler sine verdier, forteller om sine erfaringer og deler minner, «i löpande text» (Hagström og Marander-Eklund 2005, 9). Kvalitative intervjuer nyttes ofte av kulturvitere for

⁹ Dette er en Heidegger referanse, jf. «Das Man» (Heidegger 2007, 149-150).

å få frem hvordan informantene opplever sin livsverden (Brinkmann og Kvale 2009, 19), men den kvalitative spørrelistemetoden har den samme muligheten. I kontrast til spørrelistens distanse derimot, tilbyr intervjuet nærhet. På denne måten ble intervjumetoden en inngang til å komme inn på fenomenet fra flere holl. På den ene siden fikk jeg slik den beskrivende teksten generert av spørrelisten, på den andre siden fikk jeg møte tingen *i* hjemmet, *i* sin brukstingshelhet. Metodene utfyller hverandre på flere områder og sammen har de generert et både rikt og mangefasettert materiale.

En spørreliste tar form

Som student i kulturvitenskap har jeg blitt godt kjent med metoder som intervju og observasjoner. Derimot var det først etter en studietur til Norsk Folkemuseum jeg ble oppmerksom på spørrelistens muligheter. Kulturhistoriker Audun Kjus og kulturviter Line Grønstad fra NEG, orienterte i den forbindelsen om forskningspotensialet i det rike kildematerialet spørrelistesvarene utgjør. Dette førte til at jeg valgte å kontakte NEG og inngå en avtale om innsamling, med en gang jeg fikk plass på masterprogrammet i Kulturvitenskap. På denne måten fikk jeg sendt ut en egen spørreundersøkelse allerede før semesterstart.

Siden NEG holder til på Østlandet har kommunikasjonen oss imellom hovedsakelig foregått over epost. I startfasen av samarbeidet visste jeg lite om spørrelistesvar som material kategori og enda mindre hvordan en spørreliste utformes. Derfor følte jeg meg noe usikker i møtet med NEG. Jeg hadde lest en metodebok; *Frågelistan som källa och metod* (2005), samt svart på noen spørrelist selv, men der hadde kunnskapene mine stagnert. Fordi prosessen ble påbegynt før semesterstart var jeg uten veileder, men kulturviter Hans-Jakob Ågotnes stilte opp og fulgte meg mellom annet på videokonferanse med Audun Kjus, som også er fagansvarlig ved NEG.

Tema og forskningsfelt hadde jeg nokså klart for meg, altså ting og tap i hjemmets materielle kultur, men problemstilling var ikke fastsatt så det ble utfordrende å formulere forskningsspørsmål. Folklorist Blanka Henriksson sier at det første man må gjør når man skal utforme en ny spørreliste, er å foreta en begrepsavklaring (Henriksson 2005, 198). Men jeg hadde altså to overordnede begreper; «ting» og «tap». Tapsbegrepet var det mest problematiske da det som nevnt i forrige kapittel, rommer flere dimensjoner, fra fortid til fravær. Mitt forsøkt på å avgrense fenomenet til å omhandle tap av menneskelige relasjoner, mens «ting» altså skulle avgrenses til ting i hjemmet, ble en utfordring i seg selv.

Fra NEG fikk jeg først tilsendt et skjema hvor jeg skulle beskrive kunnskapsmål, overgripende spørsmål og tema for dokumentasjon. Dette var til stor hjelp da jeg ble tvunget til å konkretisere hva jeg egentlig tenkte. Under rubrikken «kunnskapsmål» skrev jeg da at jeg interesserte meg spesielt i opplevelser av tap, hvordan det kunne styrke den enkeltes forhold til det materielle og hvordan vi kan bruke gjenstander til å huske med. Konkrete spørsmål til første utkastet omhandlet hva slags ting man hadde i hjemmet (samlinger, arvegods, gaver, m.m.), og hvilke fortellinger som knyttes til tingene (spesielle minner, representasjoner, symbol). Dette ble sendt til NEG som laget det endelige utkastet til spørrelisten. Neste steg for meg ble å kommentere dette og komme med forslag om endringer. I denne forbindelsen konsulterte jeg også metodeboken, noe som førte til stadig mer panikk. «Hur mycket text får det finnas utan att informanten tröttnar? Hur specifika frågor kan man ställa?» (Henriksson 2005, 199), det fantes tilsynelatende ingen fasit. I retrospekt ser jeg at spørsmålene nok kunne blitt oppdelt eller sammenfattet noe annerledes. Det viktigste for meg var at de som skulle svare, heretter kalt «meddelerne», skulle få mest mulig rom for å fortelle om sine erfaringer og at spørsmålene ble formulert hensynsfullt uten å være unngående.

Med en følelsesnær tematikk dukker det umiddelbart opp en rekke forskningsetiske spørsmål, særlig med hensyn til tingenes roller i forbindelse med tap forstått som «sorg». Blanka Henriksson sier at det er viktig å overveie hva man spør om i forhold til hva det faktisk er greit å spørre om og hvor grensene går (Henriksson 2005, 196-197). Hun peker på hvordan selv tema som kan virke nokså trivielle for den som har laget spørrelisten, kan utløse uventede reaksjoner hos meddeleren (Henriksson, 2005, 197). Med dette mener jeg ikke at mine spørsmål endte opp med å bli trivielle, men at det var ekstra viktig å trå varsomt fordi ting og tap kan være følsomme tema i utgangspunktet. Alle minner er ikke gode minner og alle relasjoner har ikke nødvendigvis vært gode relasjoner (jf. Silvén 2011, 163). Det måtte ikke bli slik at den potensielle meddeleren ble kastet inn i et følsomt tema uten forvarsel. Dette problemet løste NEG på en veldig fin måte med en varsomt formulert introduksjonstekst:

Gjenstander vi tar vare på, kan ha andre verdier for oss enn pengeverdien og den rent praktiske nytten. Her skal det handle om en tilleggsverdi av et spesielt slag. Det er en sørgelig, men også uunngåelig del av livet at vi mister mennesker som betyr mye for oss. Venner flytter. Kjærester vokser fra hverandre. Familiemedlemmer dør. Iblant blir man sittende igjen med gjenstander etter dem som det i særlig grad knytter seg minner til.

(NEG 258 *Ting som bærer minner*).

Den ferdige spørrelisten ble på to A4 sider. I tillegg til introduksjonsteksten, ble det informert om undersøkelsens formål, forskningsetikk og meddeler veiledning. Selve spørredelen ble strukturert etter fire hovedtema/spørsmål med opp til fem underspørsmål. Spørsmål om betydning og bruk ble noe dominerende, men altså med kriteriet at de aktuelle tingene skulle ha en spesiell relasjonell tilknytning. Henriksson peker på hvordan det er en fordel at det er arkivet, i dette tilfellet NEG, som «ligger sista handen vid färdigställandet», noe som muliggjør at skavankene man ikke fikk tid til å bearbeide pusses bort (Henriksson, 2005, 199). Et godt eksempel på dette er hvordan spørsmål nr. 1 forandret seg fra «Hvilke gjenstander har du som du i særlig grad knytter til mennesker som har betydd mye for deg, men som du av en eller annen grunn har mistet?» til «Hvilke gjenstander har du som bærer minner om mennesker du har mistet?» (NEG 258 Ting som bærer minner). Siste punkt på en NEG-spørreliste er alltid forbeholdt meddelernes kommentarer til tema, ris og ros. Undersøkelsen ble distribuert så den kunne besvares elektronisk og gjennom vanlig brevpost.

Meddelerne

Mange arkiver, som for eksempel NEG, har faste meddelere som jevnlig får tilsendt spørrelister med ulike tema. De kan være i alle aldersgrupper, yrkesaktive som pensjonister, med ulike kjønn og forskjellige sosiale bakgrunner, noe også mitt materiale kom til å speile godt. Den eldste som har besvart *NEG 258 Ting som bærer minner* er for eksempel født i 1925 mens den yngste er født i 1990. Over 70 % av meddelerne har besvart spørrelisten elektronisk, mens det bare var 27 håndskrevne svar. En besvarelse er skrevet på skrivemaskin. NEG registrerer kun variablene kjønn, fødselsår, bosted og yrke. Materialet mitt speiler flere ulike grupper og samfunnssjikt, fra akademikere til husmødre, bønder, ingeniører og andre fagarbeidere. Men som Hagström og Marander-Eklund peker på, er ofte enkelte kategorier overrepresentert mens andre er underrepresentert (2005,12-13). For eksempel ble andelen kvinner som svarte nesten fire ganger så stor som andelen menn, henholdsvis 82 kvinner (78,8 %) og 21 menn (20,2 %). I tillegg er det en som har valgt å ikke oppgi kjønn. Gjennomsnittsalderen på meddelerne er 61,5 år og samlet er de heller ikke representative for den totale befolkningen. Med denne innsamlingsmetoden og innen kulturvitenskapelig forskning generelt, er det derimot ikke representativitet som søkes.

Spørrelisten som materialkategori

I antologien *Frågelist och berättarglädje* (2003), omtaler Barbro Klein spørrelistevirksomhet som en fleksibel metodikk (Klein 2003,83). Den genererer nemlig et flersidig og innholdsrikt materiale og er samtidig en materialkategori som i flere henseender er unik og uutforsket (83). Videre peker hun på hvordan dette særlig gjelder forståelsen av følelser, holdninger, verdier og tolkninger (83). Fordi den kvalitative spørreliste-metoden baserer seg på at meddelerne selv nedtegner sine erfaringer, kalles materialtypen også selvbiografisk (Hagström og Marander-Eklund 2005, 16). Med oppgavens tematikk gjeler dette like mye intervjumaterialet, da tingene det er tale om kan kategoriseres som biografiske gjenstander. Til forskjell fra intervjuer som må transkriberes før de kan nyttes som empiri, tilbyr spørrelistesvar et ferdig tekstmateriale. Det er heller ingen «mellanhand» (Hagström og Marander-Eklund 2005, 16), siden det er meddeleren selv som bestemmer hvordan hun skal presentere seg selv og hvilke erfaringer som skal løftes frem. På denne måten kan man si at det er informantene selv som gjør feltarbeidet, selv om de arbeider ut fra et gitt rammeverk. Hagström og Marander-Eklund sier at spørrelister ikke kan erstatte metoder som intervju eller observasjon, men at de snarere tilfører et annet slags material og andre perspektiver (Hagström og Marander-Eklund 2005, 11). Etnolog Alf Arvidsson sier at spørrelistesvar og andre typer kilder av etnologisk art «tillskrivs sin speciella karaktär i vetenskapliga sammanhang med hänvisning till denna självupplevda kvalitet» (Arvidsson 2003, 101). Fordi det er meddelerens egne opplevelser som relateres i spørrelistesvarene får materialet altså en særegen kvalitet (Arvidsson 2003, 101). Blanka Henriksson sier at spørrelisten ikke bare har hatt en viktig plass i folkloristikken og etnologien som innsamlingsmetode, men at den har en særstilling som materialkategori (Henriksson, 2005, 192).

Å arbeide med spørrelistesvar

Jeg fikk inn 105 forskjellige bidrag til spørreundersøkelsen. Da ett av dem ikke inneholdt svar på spørsmålene har jeg regnet 104 som totalt antall spørrelistesvar. «Avviket» inneholdt kun en kort kommentar til tema og undersøkelsen. Kommentarmuligheten er et fast punkt i alle NEG's undersøkelser, ikke spesifikt for min spørreliste, derfor regner jeg ikke svaret med kun kommentar som svar rent kvantitativt. I alt valgte 37 meddelere å kommentere spørrelisten.

Sorteringen av materialet ble en naturlig del av analysearbeidet, fordi jeg allerede fra starten kunne trekke linjer mellom svarene, gjenstandene og de personlige relasjonene som fremkom. Selv om man kan si at meddelerne har gjort feltarbeidet, eller transkriberingsarbeidet, er spørrelisten ikke en spesielt tidsbesparende metode. Man får nemlig ikke tilsendt et ferdig

systematisert materiale. Jeg mottok spørrelistesvarene fordelt på tre dokument i pdf. format kodet etter «aksesjonsnummer». Dette nummeret er hver besvarelses egne unike nummer, som jeg har valgt å bare kalle «svarnummer». I det største dokumentet fantes hele 52 besvarelser av varierende lengde og skriftformat. De kunne på ingen enkel måte separeres, sorteres og fordeles i ett og ett enkelt dokument. Sortering i mapper etter forskjellige kategorier ble med andre ord en meget tidkrevende prosess.

Det første jeg gjorde var å lese materialet i forbindelse med at NEG skulle få tilsendt 10 sitat jeg fant særlig interessante. Dette er et generelt krav NEG stiller fordi det kan ta mange år å gjennomføre forskning, mens meddelerne gjerne vil se beviser på at materialet blir lest og brukt. Det var vanskelig å velge sitater, primært fordi jeg hadde en tidsfrist fra den dagen jeg mottok materialet. Jeg følte at jeg ikke rakk å nærlese besvarelsene før denne fristen. Det ble også utfordrende fordi det innebar å velge bort. Det var så mange fine skildringer og gripende historier. Jeg skulle gjerne gjengitt dem alle, men jeg endte opp med å sende inn en rekke teksteksempler basert på det innholdet jeg umiddelbart tenkte kunne siteres og refereres til.

Noen av meddelerne fortalte om flere ulike gjenstander knyttet til personer, men også steder og dyr dukket opp i noen tilfeller. Jeg tenkte i begynnelsen at det kanskje ville være enkelt å ta fatt på spørrelistesvarene med fortellinger om enkeltgjenstander først. Disse kunne kategoriseres som «enkelting» og senere sammenlignes med de som fortalte om «flere ting». Jeg samlet derfor alle besvarelsene som omhandlet kun én gjenstand i ett eget dokument. På denne måten kunne jeg kanskje finne ut om det var forskjeller på hvordan de tenkte om tingene, eller årsaken til at noen bare hadde valgt en ting å dele mens de fleste skrev om flere ting. Denne måten å tenke på viste seg å være lite hensiktsmessig for å få oversikt over materialet. For å få en slags preliminær totaloversikt valgte jeg derfor å organisere materialet etter noen overordnede kategorier i en helhetlig oversikt på følgende måte:

Svar nr.	Kjønn/årsmodell	Antall ting	Type ting	Relasjon	Sitat/nøkkelord
----------	-----------------	-------------	-----------	----------	-----------------

Med utgangspunkt i disse kolonnene fikk jeg videre skilt ut og samlet de forskjellige gjenstandstypene i 12 overordnede kategorier. Disse ble i alfabetisk rekkefølge: «bilder», «hus og hytter», «klokker og ur», «lamper», «leker», «musikkinstrumenter», «møbler», «planter», «servise», «smykker» og «tekstiler», i tillegg til en «blandingskategori». Hovedsakelig er tingene kategorisert slik de omtales av meddelerne som bruksting. Gjenstander som ikke passet i kategorier sammen med lignende typer av ting ble plassert i en

egen mappe som først fikk navnet «rariteter», men senere ble «blandingskategori». For eksempel inneholder denne et melkespann, en fiskebolleboks, en veddunk, en postkasse, et askebeger, en japansk «hemmelig boks», noen «gjør det selv blader», en konkylie, en sparebøsse, en hammer, en steinøks fra bronsealderen og en ulldott. Flere gjenstander kunne også blitt samlet under «pynteting», men det ble heller en sekundærkategori som viser til hva man gjør med tingene heller enn tingenes art. Hovedkategoriene viser altså til overordnede typer, hvor for eksempel «bord» kommer innunder kategorien «møbler», heller enn en inndeling i type «spisebord» og «sofabord» og «nattbord» o.l.

Tingene relateres først og fremst til foreldre, besteforeldre, venner og tidligere kjærester, men i noen tilfeller til barn og barnebarn. I tillegg fremheves som nevnt både dyr og steder. Særlig hunder, hytter og barndomshjem. Hytter vil jeg derfor diskutere som en slags forlengelse av hjemmet. En årsak til at meddelerne har beveget seg utenfor hjemmets sfære kan være mangel på tydelig avgrensing i spørrelisten. En av kommentarene jeg har fått peker også på flere utydigheter:

«En smule uklart hvor mye tilknytning man måtte føle. Kanskje en oppdeling av de mange spørsmålene i intro hadde hjulpet til å sortere minneisensene. Slik det nå sto er det ikke klinkende klart hva som etterspørres: lister over minnegjenstandenes art eller fornemmelsene i forhold til dem. mvh ph». (NEG 258 Ting som bærer minner 46703).

Dersom jeg skulle forsøke å svare på denne kommentaren ville jeg nok sagt at jeg interesserer meg for begge deler, både gjenstandene og fornemmelsene knyttet til dem. Jeg forstår derimot at det kan oppfattes som rotete. På bakgrunn av denne kommentaren kunne det kanskje vært hensiktsmessig med en omstrukturering, eller å kutte ned antallet spørsmål av lignende art (jf. Henriksson 2005, 197). Jeg kan ikke si annet enn at dette stadig er en læringsprosess.

Spørrelistesvarene har jeg først og fremst valgt å lese ut fra fortellingen om tingen, uten hensyn til meddelerens alder, yrke eller bosted. I tillegg til disse variablene finnes det en mengde andre man kan bruke for å tolke materialet. Kanskje spesielt når det gjelder forhold til tingene vi velger å omgi oss med. Det kan være alt fra økonomiske faktorer, sosial status og motetrender til mer generelle fritidsinteresser. Sverre Kristiansen har for eksempel vektlagt klasse og kjønn i sin studie, mens jeg derimot har valgt å analysere materialet med *tap* som den vesentligste faktoren. Det betyr at jeg for eksempel ikke kommer til å referere til «prestefruens» besvarelse som «en prestefruens historie», selv om jeg synes det høres fint ut. Tap er noe alle opplever i løpet av livet, uansett yrke, kjønn eller klasse. Derimot har alder

blitt en fremtredende faktor i noen tilfeller, noe jeg kommer kommer tilbake til avslutningsvis i påfølgende kapittel. Videre har jeg valgt å nytte fiktive navn på meddelerne som får stor plass i analysekapitlene. På denne måten blir fortellerstemmen ikke bare et svarnummer og den personlige formidlingen tydeliggjøres.

Sitater fra spørrelistesvarene tas i bruk på to forskjellige måter; så langt det har vært plass har jeg sitert meddelerens fortellinger så helhetlig som mulig før jeg diskuterer innholdet. Når jeg siterer enkelte setninger er det hovedsakelig som eksempel på hvordan gjenstander omtales, men også som spesifikke uttalelser. Blanka Henriksson peker på hvordan man må vise forsiktighet i slike tilfeller, så man ikke lar sitater stå alene. Da er det nemlig fare for at man ender opp med å generalisere på en annen måte enn meddeleren hadde tenkt i skrivende stund (Henriksson, 2005, 201). Dette er bare en av vanskelighetene som spørrelistemetodens avstand medfører når man skal tolke og bruke materialet.

Nærhet og distanse

Eva Fägerborg har pekt på hvordan nettopp «kroppsløsheten» i en interaksjon, altså når partene ikke ser eller hører hverandre, kan vanskeliggjøre tolkningsarbeidet (Fägerborg 2011, 92). Ikke bare muligheten til å stille oppfølgingsspørsmål, men verdifulle observasjoner går tapt når man bare forholder seg til et spørrelistesvar. Dette innebærer en viss risiko for at spørsmål misforstås, noe som kan korrigeres under et intervju. Videre kan intervju spørsmål omformuleres, mens spørrelistens spørsmål befestes idet øyeblikket undersøkelsen sendes ut. Da kan også verdifulle avsporinger gå tapt. Noen meddelere forholder seg ganske strengt til spørsmålene, kanskje tenker de at eventuelle sidespor ikke er relevante eller interessante. En fordel med bruken av spørrelistesvar er derimot at det kan være lettere å skrive. Å skulle fortelle en fremmed, ansikt til ansikt slik intervjuet fordrer, kan for noen virke ubehagelig nok i seg selv. En tematikk som ber en blottlegge følelser om det kjæreste en eier gjør ikke oppgaven enklere. På den andre siden kan de fleste tema vekke sterke følelser og minner som kan være utfordrende å formulere med ord (Henriksson 2005, 196). Med spørrelisten får informantene (meddelerne) tid til refleksjon på en annen måte enn informantene som intervjues. Noen av de håndskrevne spørrelistesvarene viser for eksempel hvordan meddeleren har svart i flere omganger. Dette kommer til uttrykk gjennom forskjellige tykkelser strek og farger. Ved å samarbeide med NEG nådde jeg også personer som jeg ikke hadde fått kontakt med ellers. Spørrelisten hadde ikke noen geografisk begrensning fordi den også var tilgjengelig online.

Som kritikk mot spørrelisten som metode skriver Hagström og Marander-Eklund: «Det spontana som kännetecknar intervjun når man inte med genom denna metod» (2005, 16). På den andre siden vil jeg i stor grad kalle kreativ skrivning, slik de fleste spørrelistesvarene fremstår for meg, for noe spontant. Intervjuer gir selvsagt ikke det samme rommet for pauser som spørrelisten tilbyr. Informantene fikk likevel muligheten til refleksjon i forkant av intervjuene i det de fikk i oppdrag å velge ut konkrete gjenstander de ønsket å fortelle om.

Temaguiden

Innledningsvis nevnte jeg at spørrelisten kom til å legge noen føringer for oppgavens utvikling. Temaguiden¹⁰ for intervjuene ble for eksempel utarbeidet med utgangspunkt i spørrelistens spørsmål. Den ble siden sendt inn til NSD¹¹ da jeg søkte å få godkjent feltarbeid med intervju. Etter å ha mottatt spørrelistesvarene innså jeg imidlertid at mitt forsøk på å avgrense tapsbegrepet, til det å miste noen man var glad i, ikke favnet om alle tapsaspektene i materialet. Dette medførte en viss utvidelse av problemstillingen slik at tapte relasjoner pekte mot fortid mer generelt, eksempelvis barndomstiden som nevnt tidligere. Temaguiden ble ikke tatt i bruk under selve intervjuene. Jeg valgte i stedet en åpen intervjuform fremfor en semistrukturert, som var det jeg først hadde tenkt. I forbindelse med et tidligere prosjekt har jeg opplevd at en informant ville se intervju spørsmålene før intervjuet, med dette i tankene var det hensiktsmessig at det likevel fantes en temaguide. I dette tilfellet var informantene derimot etter alt å dømme tilfreds med informasjonsskrivet de fikk.

Informantene

Utvelgelsen av informanter er ikke gjort med utgangspunkt i noen spesielle kategorier som yrke, klasse eller etnisitet. Derimot ønsket jeg å ha en bred aldersforskjell og informantene er derfor født på 40-, 60- og 80-tallet. Jeg har kun intervjuet tre personer og fordi de fleste av meddelerne var kvinner valgte jeg en kvinne og to menn. Grunnen til at jeg har intervjuet så få personer er blant annet fordi spørrelistematerialet ble så pass stort, i forhold til oppgavens omfang. Som tidligere nevnt er intervjuer nyttet som en supplerende metode. Intervjuformen og hjemmet som felt hadde også noe å si for antallet intervjuer. Det var mitt håp at intervjuene ble lange og dype fremfor strukturerte etter forskningsspørsmålene. Lengden på intervjuene ville videre påvirke tiden det kunne ta å transkribere, noe som kunne blitt et problem i arbeidsprogresjonen. Foruten antall, alder og kjønn var utvalget nokså tilfeldig. I en kvalitativ

¹⁰ Vedlegg nr. 2

¹¹ Norsk senter for forskningsdata.

undersøkelse kan et tilfeldig utvalg informanter også begrunnes med at fenomenet som undersøkes regnes som allment (Se Arvidsson 2001, 100). Det er også ting, tap og erindring. Da jeg ikke skulle gjennomføre mer enn tre intervjuer valgte jeg en noe opportunistisk tilnærming hvor jeg spurte personer ansikt til ansikt om de kunne tenke seg å være informanter. De som svarte ja fikk tilsendt informasjonsbrev på epost eller som privat melding på Facebook. Jeg har valgt å bruke fiktive navn på informantene, mest fordi jeg følte det ble så upersonlig å bare bruke informant nr. 1, 2 og 3, eller A, B og C. I motsetning til mengden spørrelistesvar, ble det en fordel med få informanter, jeg bruker som nevnt kun fiktive navn på meddelerne som får stor plass i analysekapitlene. Informantene som vi skal bli bedre kjent med senere i oppgaven har jeg valgt å kalle «Fritjof», «Solvei» og «Thomas». Alle informantene var bekjente, men utenfor min sosiale omgangskrets. Jeg kjente for eksempel ikke til Thomas, som er student, fordi jeg selv er student. Jeg hadde vært hjemme hos to av informantene i ulike sammenhenger tidligere, men ikke alene. En interessant refleksjon i denne forbindelsen var hvordan man kanskje overhode ikke legger merke til gjenstandene i rommet når man er på besøk hos noen, før man tar forskerbrillene på.

Kontakten med informantene har først og fremst vært via epost eller private meldinger på Facebook. Intervjusted og tidspunkt ble også avtalt gjennom disse kanalene. Det ble noen sms og telefonsamtaler, for eksempel i forbindelse med at tidspunktet for det ene intervjuet måtte flyttes, eller når jeg skulle finne frem og melde at jeg var i på bussen/på vei for å besøke dem.

Feltet

I mitt forsøk på å avgrense «ting» fra allslags ting til ting tilhørende hjemmets materielle kultur, lå et ønske om å besøke informanter i deres private hjem. Da kunne jeg observere og kanskje også ta bilder. Jeg ville se tingene med egne øyne og hvordan de var plassert i forhold til rommets helhet. Å utføre intervjuene hjemme hos informantene ville også gjøre det mulig å fange opp andre stemninger enn for eksempel på en kafeteria eller andre offentlige steder. Dette var viktig for å kunne danne meg mer helhetlige inntrykk i kontrast til spørrelistesvarenes tekster. Det gledet meg derfor at alle informantene var villige til å invitere meg til sine hjem. Et annet poeng var at de kanskje ville føle seg mer komfortable hjemme, særlig med hensyn til det følelsesmessig nære i tematikken.

Konteksten intervjuet blir til i har stor vekt (Fägerborg 2011, 95). Feltarbeid i den private sfæren krever en ekstra årvåkenhet med hensyn til det ærendet man er i og den rollen en inntar. Jeg ville ikke utnytte informantenes trygghet på hjemmebane og var derfor klar til å minne om besøkets formål. Mot slutten av det første intervjuet gjorde jeg for eksempel informanten oppmerksom på at jeg ville fjerne deler av samtalen. Dette var først og fremst partier som omhandlet tredjepersoner, samt et følelsesmessig sidespor som jeg ikke tror ville kommet frem dersom jeg for eksempel var journalist for en avis. Billy Ehn skriver i denne sammenhengena at «det är obestridligt att det finns en förtrollning och suggestion i det intima intervjuandet som kan få människor att öppna sig och berätta saker, som de kanske aldrig tidigare nämnt för någon» (Ehn 1992, 206). Det kan være lett for informanten å glemme intervjuets «usynlige publikum» (Fägerborg 2011, 95). To av intervjuene fant sted i informantenes stuer, mens det ene ble gjort over kjøkkenbordet. Av hensyn til informantenes anonymitet har jeg valgt å utelate detaljerte beskrivelser av deres hjem. Isteden nytter jeg generelle måter å beskrive på, for eksempel om det var mange gjenstander høyt og lavt, eller om det var minimalistisk, om jeg fikk følelsen av et etablert hjem eller mer midlertidig.

Ting som samtaleåpnere

Med hjemmet som felt passet det best med en åpen intervjuform. På den måten kunne vi samtale på en så naturlig måte som mulig. Dette innebar også at informantene i stor grad fikk definere eller avgrense samtalen. På bakgrunn av potensiell sårbarhet hos informanten med hensyn til tapsaspektet, mener jeg dette var riktig fremgangsmåte. Det motsvarte samtidig spørrelistens føringer, hvor det først og fremst var gjenstander i forbindelse med personer man har mistet jeg etterspurte. Tapsaspektet ble med andre ord eksplisitt formulert, mens relasjonene var mere åpne og tapet ikke nødvendigvis trengte å peke mot død. I forbindelse med intervjuene valgte jeg heller å la tap være et mere implisitt område. Informantene ble isteden bedt om å velge ut gjenstander de hadde lyst til å fortelle om med utgangspunkt i informasjonsskrivet¹². Der står det at jeg undersøker hvordan gjenstander brukes til å minnes med, hvilke gjenstander som tas vare på, hvordan de brukes eller oppbevares, personlige forhold til ting og hvordan de kan bærer minner for en. På denne måten var det de fysiske gjenstandene som ble samtaleåpnere fremfor spørsmål om ting i tilknytning til mennesker man hadde mistet.

¹² Vedlegg nr. 3

I forkant av intervjuene hadde jeg ikke så mange forventninger, annet enn forventningen om at alle informantene hadde ting som betydde noe spesielt for dem. Jeg var mest nysgjerrig på hvilke ting dette ville være, hvorfor nettopp de var spesielle og hvorvidt de alle var særlig knyttet til personer. Til det første intervjuet hadde jeg noen tanker om at det kunne bli ekstra sårt, fordi jeg visste litt mer om denne informantens liv enn de andres. Han hadde blitt enkemann i ung alder. Han hadde opplevd et stort tap, men jeg bestemte meg for å ikke spørre om dette. Dette var også noe av poenget med å la temaguiden ligge, at han selv skulle få velge fritt og fortelle om de tingene han ønsket å fremheve. Det ville vært både styrende og etisk problematisk om jeg spurte om hans kones dødsfall uten å ha avtalt noe om det på forhånd. Jeg håpet derimot at han kanskje ville komme inn på det av seg selv, via gjenstandene. Som intervjuer forsøkte jeg i liten grad å styre samtalen. Kanskje skulle jeg ha styrt mer, men jeg opplevde at avsporingene som dukket opp var relevante for det helhetlige bildet av informantens måte å tolke sine egne erfaringer. Ofte poengterts nettopp informantens posisjon og tenkemåte på denne måten.

Intervjuene ble tatt opp med en diktafon som jeg plasserte på bordene mellom informanten og meg selv. Foruten det øyeblikket jeg startet innspillingen, slik at det ble en markert ny fortellerstart, opplevde jeg ikke at innspillingen hemmet informantene på noen måte. Til forskjell fra småpratet før og etter selve intervjuet ble det likevel en litt annen måte å snakke på i starten. Noen av informantene fikk liksom en litt annen tone, kanskje følte de at det da skulle fortelles mer formelt. Dette slapp litt etter hvert som de fordypet seg i fortellingen og minnene. Det første intervjuet ble litt rotete, jeg tror nok at informanten ikke hadde tatt seg tid til å velge ut gjenstander på forhånd, eller kanskje viste jeg for stor interesse for alle tingene jeg ble vist da jeg ankom. Jeg fikk nemlig en slags omvisning i deler av boligen slik at jeg skulle få se hvor tingene befant seg, før vi satt oss ned for å samtale om dem. Dette førte nok til at jeg siden spurte om ulike gjenstander i tilfeldig rekkefølge. Dette står i kontrast til det siste intervjuet som snarere ble strukturert av informanten selv gjennom spesifikt utvalgte gjenstander. Mens det første intervjuet ble på 1 time og 8 minutter, ble det neste på 38 minutter og det siste i 54 minutter.

Det første intervjuet ble det mest ustrukturerte, det andre kanskje det minst vellykkede. Dette var også det korteste. Det er flere faktorer som kan ha påvirket dette, for eksempel hvordan vi satt overfor hverandre. Mens de to lange intervjuene foregikk ved bordet i en sofa/sittegruppe, ble det korte holdt over kjøkkenbordet. Vi satt derfor rett overfor hverandre i kontrast til de andre intervjuene hvor vi ble sittende mere fra siden. Dette kan påvirke hvor avslappet eller

komfortabel informanten føler seg under intervjuet. Samtidig kan sitteposisjonen ha gjort samtalsituasjonen mer formell. Videre kan tiden informanten har satt av til intervjuet spille inn, spesielt om en avtale skal nås. Andra faktorer kan handle om tematikken, for eksempel alder og livssituasjon med tanke på hvor mange gjenstander man har å fortelle om.

I etterkant av intervjuene skrev jeg refleksjonsnotater fortløpende. For eksempel skrev jeg om hvordan det var å komme inn i informantenes stuer og samtals kjernepunkter. En viktig erfaring jeg gjorde meg i forbindelse med dette var da jeg skulle transkribere intervjuene. Da fremkom det nemlig hvordan noen av tingene jeg først hadde hengt meg opp i, for eksempel et maleri jeg oppfattet som en nøkkelgjenstand, slett ikke var den gjenstanden informantene hadde lagt mest vekt på. Dette ble en påminnelse om hvor viktig det er at materialet tolkes på informantens premisser, med utgangspunkt i nettopp deres erfaringer (jf. Alver 1996, 142). Videre eksemplifiserer dette hvor stor forskjell lydopptak kan utgjøre når man gjør lange intervjuer. Å høre på opptakene og transkribere dem ble på denne måten viktig for å kunne korrigere feilaktige slutninger basert på mine egne førsteinntrykk. En ting jeg hadde planlagt å være ekstra oppmerksom på var informantenes kroppsspråk og ansiktsuttrykk, noe man mister med spørrelistor som innsamlingsmetode. Det er derimot ikke alltid lett å være en observant intervjuer i intervjusituasjonen.

Barbro Klein har for eksempel pekt på hvordan man som intervjuer kan bli så grepet i opplevelsen, noe jeg også opplevde. Da blir det vanskelig å beholde distansen som er nødvendig for det analytiske blikk (Klein 2003,83). Det var så mange fine og spennende ting å se på. Mellom dette og kaffekopper og godbiter som skulle inntas, var det ikke lett å beholde forskerbrillene på nesen. Når «det faglege og det daglege» møtes i et kvalitativt feltarbeid, slik som de åpne samtalerne intervjuene mine har vært, kan det bli lett å glemme forskerrollen i den sosiale samhandlingen (Fossåsskaret 1997, 257-258). Selv om intervjuet er et resultat av samspillet mellom intervjueren og informanten, har det ulik betydning for intervjueren og den intervjuede (Fägerborg 2011, 93). Også informanten kan glemme. Tillit er en vesentlig faktor i relasjonen som etableres mellom informanten og den som intervjuer under intervjuets gang. Jeg opplevde at informantene viste meg stor tillit.

Transkribering

Varje intervju är i utskrift en redigerat text, som tolkar och förmedlar muntligt tal frambringt med vissa avsikter i en bestämd social situation. Hur detta tal slutligen presenteras i skrift är resultatet av en mängd olika överväganden, ingrepp och ändringar av både teknisk och teoretisk karaktär. (Ehn 1992, 201)

Den svenske etnologen Barbro Klein er kjent for sin beskrivelse av transkribering som «en analytisk akt», men hun kaller det også for «ett kunnskapsteoretisk problem, som går rakt in i hjertet av etnologens og folkloristikens centrala tolkningsfrågor» (Klein 1990, 44). Jeg tror faktisk jeg kan si at transkriberingen har vært noe av det mest frustrerende, men samtidig det mest lærerike arbeidet med denne oppgaven. Det er store forskjeller i ordbruken vår om vi forteller i muntlig- eller skriftlig form. Transkribering av lange intervjuer med forskjellige talemåter er derfor ikke bare en analytisk akt, men en særdeles tidkrevende en. Vi beveger oss nemlig i det Klein kaller «representationens problematik» (Klein 1990, 44). Billy Ehn sier i denne sammenhengen at det er «angeläget att var och en noggrant redovisar sitt arbetssätt, så att läsaren kan ta ställning till det empiriska underlagets beskaffenhet» (Ehn 1992, 205). Særlig gjelder det når man bruker livshistoriske intervjuer eller selvbiografiske fortellinger i sin forskning, altså nettopp den typen materiale jeg vil bygge på. På bakgrunn av dette redegjør jeg etter beste evne for hvordan og etter hvilke prinsipper jeg har transkribert og redigert intervjumaterialet for sitering og bruk i analysen.

Jeg er langt i fra noen «etnopoet», og det var ikke det performative i fortellermåten jeg ønsket å få frem, men fordi jeg ville beholde noe av det muntlige i informantenes måte å fortelle, brukte jeg svært lang tid på transkriberingen. Jeg gjorde det så nøyaktig som jeg kunne. Det vil si at jeg skrev med en muntlig flyt slik som intervjuene fremsto for meg på lydopptaket, ord for ord. Muntligheten indikerte jeg også med hyppig bruk av kommategn fremfor punktum. Denne fremgangsmåten måtte jeg delvis gi opp allerede etter den første transkripsjonen. Jeg forsøkte likevel å transkribere mesteparten av den muntlige talemåten etter neste intervju, for eksempel språklige markører slik som a-ender, istedenfor å transkribere til «ren» bokmål skriftform. Lengdene på transkripsjonene ble henholdsvis 35, 18 og 15 sider. Ganske sent oppdaget jeg at jeg ikke kunne bruke transkripsjonene slik de fremsto, de måtte bearbeides ytterligere før jeg kunne hente sitater inn i oppgaven. Det skulle også vise seg at det måtte gjøres noen flere grep både i forhold til anonymisering og lesbarhet. Stedsnavn og andre egennavn utenom informantenes har jeg skrevet som [Stedsnavn],

[Personnavn], eller for eksempel [avdøde kone]. I denne prosessen var jeg også i kontakt med informantene, som hadde fått tilsendt hver sine transkripsjoner for godkjenning. Dette medførte i utgangspunktet små endringer, men noen partier ble tatt helt ut. En transkripsjon som først var på 18 sider ble i denne sammenhengen revidert til 15 sider.

Jeg fikk mange gode innspill og råd fra informantene, eksempelvis om viktige tema som kom opp i intervjuet. I ett tilfelle fikk jeg til og med forslag til fiktive navn jeg kunne benytte. Dette var i utgangspunktet et litt pinlig moment fordi jeg hadde glemt å aidentifisere navnet på en hund informanten fortalte om, mens jeg ellers hadde fjernet alle steds- og personnavn. Han fortalte ellers at det hadde vært artig å lese transkripsjonen, men samtidig litt rart. En annen informant opplevde å ikke kjenne seg helt igjen i teksten. Dette ble også en viktig erfaring for meg, for jeg hadde ikke tenkt på forhånd at teksten kunne oppleves slik. Særlig fordi jeg innbilte meg at den korte leserveiledningen jeg hadde laget avklarte hvorfor teksten fremsto på denne måten, at det var fordi den var en «råtranskripsjon». Jeg tilbød også informantene å høre lydopptaket, men det var det ingen som ønsket. I etterpåklokskapens lys forstår jeg hvordan en slik transkripsjon verken er lettleselig eller får frem alle viktige momentene i samtalen. Snarere er det fare for at poengene drukner i alle små mellom- og etterord i informantens muntlige fortellerstil. Intervjutraskripsjonene ble tekster som måtte bearbeides, om og om igjen.

En av informantene avsluttet veldig ofte setninger med «då», noe man gjerne sier for å poengtere det man illustrerer i muntlig tale. Andre varianter av dette fenomenet er bruken av «sant» og «ikke sant». Slike overflødige ord har jeg fjernet når jeg siterer fra intervjuene i analysen. Det samme gjelder nøling og andre fyll-lyder slik som «eh» eller «eee», gjentakelser som «å, å, å» i tillegg til de hyppige «mm'er» fra meg som intervjuer. Videre har jeg som nevnt bearbeidet sitatene i analysedelen til bokmål, altså uten språklige markører som dialekt antydninger.

Et eksempel fra det første intervjuet jeg transkriberte:

Gita: Blei du sjøsyk?

Fritjof: Nei eg ble aldri sjøsyk, va helt, altså, eg ble, muligens litt sjøsyk, men det va kombinert med fyllesyk (ler)

Gita: (ler) Ja

Fritjof: (ler) Neida eg va, eg e, utrolig nok altså så blir eg veldig sjelden, så eg e, eg har jo vært av di så ikkje...

Gita: Du har sjøbein?

Fritjof: Jada, men det e jo masse sjøfolk så blir sjøsyk då, bare sånn at det e sagt.

Dette er altså et utdrag fra den første transkripsjonen. Som det fremkommer snakker også jeg min egen dialekt som på ingen måte er grammatisk «korrekt». I tillegg til å bearbeide informantens språk har jeg også skrevet min egen stemme om til bokmål. Slik som dette fremkommer teksten etter bearbeidingen:

Gita: Ble du sjøsyk?

Fritjof: Nei. Jeg ble aldri sjøsyk. Jeg var helt... altså, jeg ble muligens litt sjøsyk, men det var kombinert med fyllesyk (ler)

Gita: (ler)

Fritjof: (ler) Neida. Utrolig nok blir jeg det veldig sjelden, så jeg er... Jeg har vært av de som ikke...

Gita: du har sjøben?

Fritjof: Jada, men det er mange sjøfolk som blir sjøsyke, bare sånn at det er sagt.

For å kunne hente sitater til analysen ble det altså nødvendig å renskrive transkripsjonene, slik at de kunne leses som sammenhengende tekst. Jeg har ikke gjort store inngrep i teksten for å gjøre den mer lettleselig. Likevel utgjør små inngrep tydelige forskjeller i flyten når man leser og i større sekvenser blir det store forskjeller. Utenom de tekniske grepene som allerede er nevnt angir jeg latter og gester i parenteser, eksempelvis: (Fritjof indikerer noen gjenstander på hyllen overfor oss). «Inte bara innehållet (vad som berättas) utan även formen (sättet att berätta) är betydelsesfull (Fägerborg 2011, 89). Områder i transkripsjonene som sammenfalt med spørrelistesvar, for eksempel gjenstandstyper og måter å omtale tingene på, ble markert fortløpende.

Forskningsetiske refleksjoner

Etnologen Oscar Pripp skiller mellom begrepene forskningsetikk og forsker etikk (2011, 80). Kort forklart handler det på den ene siden om hvilke forskningsetiske retningslinjer forskeren skal forholde seg til og på den andre, om vanlig folkeskikk med et snev av akademisk nysgjerrighet. Forskningsetisk sett har arbeidet med intervjumaterialet vært det mest krevende. Både teknisk og analytisk. Kulturviter Eli Hausken skriver at «man har brukt begrepet dobbelthermeneutikk som betegnelse på den prosessen som foregår når allerede forliggende tolkninger av den sosiale virkeligheten registreres og fortolkes» (Hausken 2002, 15). Heri ligger et dilemma. Hvordan formidler man informantenes tolkninger gjennom sine egne tolkninger uten å tolke materialet ihjel?

Fägerborg har påpekt hvordan intervjuet krever «skärpt och kritisk reflexiv uppmärksamhet på vad som sker i mötet mellan en intervjuare och den som intervjuas och på hur detta återges i den slutliga text som publiceras. (Fägerborg 2011, 87). En slik årvåkenhet, dersom man klarer å opprettholde den, burde jo trygge tolkningsarbeidet, men også dette er en læringsprosess. Som nevnt tidligere fikk jeg for eksempel ikke til å registrere kroppsspråk eller ansiktsuttrykk under intervjuet, noe jeg hadde tenkt å være ekstra oppmerksom på. Bruken av lydopptak utfylte noe av denne mangelen jeg følte. Å kunne høre intervjuene gjentatte ganger, gå tilbake og kontrollere at man ikke tolket feil, har vært uunnværlig for analysearbeidet. Lydopptak tilbyr rett og slett så mange flere dimensjoner enn analyse av tekst. Særlig fint er det at man kan høre stemninger. Å lytte til opptakene og transkribere dem gjorde med andre ord at jeg oppnådde en nødvendig distanserende effekt (jf. Klein 1990, 62-63). Med utgangspunkt i de mange frustrasjonene og utfordringene jeg har møtt i analysearbeidet vil jeg dele noen ord fra Bente Alver:

«The task of creating sources using a qualitative method has in many ways suffered the same fate as housework. There is a lot of talk about it, especially when it doesn't get done. Everyone thinks it is easy to do, and it is accorded no status except among those who do it and therefore understand what it demands». (Alver 1996, 9)

Og utfordringene fortsetter, for man kan ikke ukritisk klippe og lime inn de sitatene man vil dele i oppgaven. Billy Ehn peker på hvordan menneskers «egna ord» har høy troverdighetsverdi og hvordan bruken av intervjusitat av den grunn ofte har hatt en slags selvfølgelig pondus (Ehn 1992, 217). Bruken av sitat vil derimot ikke nødvendigvis si at vi får frem akkurat det samme som utspilte seg under intervjuet.

Barbro Klein sin tekst «Transkribering är en analytisk akt» (1990), eksemplifiserer hvordan man kan oppnå vidt forskjellige fremstillinger av en og samme samtale, bare ved å benytte ulike former for transkriberingsteknikk. Under transkriberingen syntes det ene valget mitt snart å løses opp eller kolliderer med det forrige. For eksempel ønsket om å beholde muntlighet for å få frem informantenes talemåte, samtidig som informanten skulle fremstå anonymt. Et enkelt men ostensivt eksempel kan vær bruken av «hon» og «hennes» istedenfor «hun» og «hennes», en klassisk bergensk talemåte som jeg altså har oversatt til bokmål skriftform for analysen. Dette var for det jeg innså at informanten var i ferd med å fremstå som en slags karrikatur av «Bergenseren som reiste til sjøs», noe som kunne redusere eller forenkle han som person. Han var nemlig en meget reflekter man og fremhevet mellom annet sin historieinteresse. Etter å ha konsultert Billy Ehn (1992), måtte jeg reflektere lenge over hvordan jeg ville bruke tekstpartiene jeg hadde plukket ut for å fremstille informantene.

Med spørrelistesvarene ble det noe enklere, for der har jeg ikke annet enn tekst, personalia og min egen forestillingsevne å forholde meg til. Fra møtet med informantene har jeg bilder av både dem og hvordan de bor, samt tingene som er meningsfulle for dem. Jeg må si at jeg likevel opplevde spørrelistesvarene som svært levende. Et par av besvarelsene hadde også bilder av gjenstander. Selv uten bilder fikk noen av tekstene meg til å forestille meg hele situasjoner og steder, til og med kjenne lukter. Det har både rykket i smilebåndene og trillet tårer under lesingen. Innlevelse ble på denne måten en naturlig del av arbeidet med materialet. Som Eirik Fossåskaret har formulert det, har etikk «i høg grad å gjere med mellommenneskelege relasjonar» (1997, 272). Med ting og tap som tema, har jeg reflektert mye om tilnærming til både felt og fenomen. På mange måter var kanskje valget av spørrelister også en måte å unngå for mange personlige møter på kort tid. Når avstanden byttes ut med nærhet, slik spørreliste- og intervjumetodene kontrasterer, kan det oppstå flere potensielle utfordringer.

Som nevnt tidligere hadde jeg en del forkunnskaper om informantene. Dette mener jeg at jeg klarte å balansere på en god måte under intervjuene, ved å møte informantene på deres premisser. Jeg unnlot for eksempel å spørre om personer jeg kjente til at de hadde mistet. Ting som erindringsgjenstander er likevel et følelsesnært tema, som det kanskje er enklere for informanter å skrive om. Under intervjuer kan uforutsette reaksjoner komme, kanskje må intervjuet avbrytes, eller også opplever informanten det utelukkende positivt. Ikke alt kan planlegges i forkant av et feltarbeid, når alt kommer til alt må man ta det som det kommer.

Som nevnt tidligere fikk alle informantene tilsendt intervjutranskripsjonene slik at de kunne godkjenne tekstene før bruk. Fossåskaret påminner i denne forbindelsen om de forskningsetiske retningslinjene som ivaretar informantenes rettigheter (Fossåskaret 1999, 264). Ikke alt materiale kan publiseres. Når materiale skal offentliggjøres har informanten derfor rett til å kontrollere at ikke identifiserbar informasjon gjøres tilgjengelig for andre, særlig gjelder dette opplysninger av særlig privat karakter og informasjon om nær familie (264). Det følelsesnære i oppgavematikken måtte tas hensyn til på både forhånd, under innsamlingsarbeidet og når materialet ble analysert og kategorisert. Minner kan være sensitive i seg selv. Hvordan forhold til ting, tap og minner kan henge sammen og hva materielle minner gjør når de er alt som er igjen etter noen en var glad i, berører flere områder som kan være såre.

På samme måte som med spørrelisten spørsmål, var det viktig for meg at informantene mine skulle oppleve intervjubesøket som noe positivt. Steinar Kvale fremhever for eksempel hvordan det å bli intervjuet kan «være en verdifull og berikende opplevelse for intervjupersonen, som kan få ny innsikt i sin egen livssituasjon» (Brinkmann & Kvale 2009, 47-48). Det er først og fremst dette inntrykket jeg sitter igjen med etter feltarbeidet. Berikende og verdifulle erfaringer var det også for meg.

Kommentarer fra meddelere reflekterer lignende opplevelser:

«Å skrive om gjenstander som bærer minner om mennesker som ikke lever lenger, har vært en tankevekkende og spesiell opplevelse. Gjenstandene jeg skrev om er jo en del av dagliglivet mitt og har vært det i mange år.»

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46770)

«Dette temaet var svært interessant og undersøkelsen satte mange ord på minnene som er der.»

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46717)

«Jeg har ikke tenkt over før dere spurte, hvordan man beholder minner om mennesker, knyttet til ting.»

(NEG 258 Ting som bærer minner:46706)

Jeg har etter beste evne forsøkt å ivareta mine informanternes anonymitet og integritet i forvaltningen og bruken av deres skriftlige og muntlige bidrag. Lydopptak og intervjutranskripsjoner destrueres etter avtalen når sensuren har falt. Spørrelistematerialet vil derimot være tilgjengelig hos NEG både for fremtidens kulturvitere og andre forskere med interesse for ting som bærer minner.

Oppsummering

Det empiriske grunnlaget som oppgaven hviler på har blitt til gjennom en kombinasjon av to forskjellige kvalitative metoder, en spørreliste og tre intervjuer. Metodene er valgt på bakgrunn av oppgavens tema og fordi de utfyller hverandre i balansegangen mellom nærhet og distanse. Dette har jeg gjort rede for gjennom en diskusjon av metodiske styrker og svakheter. Jeg har presentert arbeidsprosessen, hvordan jeg har planlagt, samlet inn, transkribert og systematisert kildematerialet, samt forskningsetiske hensyn i bruksøyemed.

Kapittel 3. Ting som bærer minner

I dette kapitlet presenteres gjenstandskategoriene mer inngående slik jeg har sortert dem, med undertyper og utvalgte eksempler. Som tidligere nevnt er det først og fremst hvordan tingene omtales i materialet som er lagt til grunn for kategoriseringen, ellers er tingenes primære funksjoner som bruksting vektlagt. «Ting som bærer minner», «minneting» eller «erindringsgjenstander» nyttes synonymt og skal forstås på bakgrunn av materialet som nettopp den tingen meddeleren eller informanten forteller om. Med utgangspunkt i spørsmål om *hva* som tas vare på og *hvem* som tar vare på hva, er det min hensikt å nå belyses to av problemstillingens underspørsmål. Dette gjøres med hovedvekt på spørrelistematerialet, ved å gi nærmere innsyn i mangfoldet av gjenstander, samtidig som enkeltting fremheves spesielt. Det presenteres i alfabetisk rekkefølge, med unntak av «blandingskategorien» som kommer helt til sist. Deretter drøftes variablene alder og kjønn slik de fremtrer i relasjon til tingene.

Bilder

Med oppgavens tema er det kanskje ikke så overraskende at familiebilder ble en dominerende undertype i kategorien. I motsetning til mange andre gjenstander kan denne typen ting ofte være lettere å relatere til når de går i arv gjennom flere generasjoner. Materialet viser at spesielt eldre sort/hvitt fotografier verdsettes som materielle minner. Kategorien inneholder både enkeltfotografier av personer og steder i tillegg til hele album, men også malerier har fått plass her. Fordi kategoriseringen er gjort på bakgrunn av hvordan tingene omtales i materialet, er også andre typer «bilder» inkludert. Et eksempel er en «bildekalendar» som aldri kom lenger enn til mai 2008 (NEG 258 Ting som bærer minner:46671). To andre bidrag i bildekategorien utmerker seg på forskjellige måter. Det første er en tegning, et «utsiktsbilde» spørrelistesvarene, hvor meddeleren skriver under overskriften «Bildet mannen min ga meg»:

«Det var en av de første gavene jeg fikk hos ham, da forholdet vårt var nytt og spennende. Vi pleide å gå til et av hans yndlingssteder, en liten naturperle i en grei gangavstand fra bebyggelsen. Stien endte ved et utsiktspunkt, der to elvefar møttes i en os, et riktig idyllisk sted.»
(NEG 258 Ting som bærer minner: 46780).

Det som fremheves her er ikke bare motivet på bildet eller stedet som et betydningsfullt sted, men kunstneren og mediet. Det er en tegning av et sted, men det er også noe som er skapt av og fått fra en person meddeleren har elsket og mistet.

Hun skriver at hun «har et stort antall ting som bærer minner», men velger altså å skrive om denne ene tingen – bildet som hennes mann tegnet av deres sted.

Et annet eksempel er fra intervjumaterialet. Det var Fritjof som viste meg bilder av to gamle prester. Jeg lurte på om det var noen i slekten hans, men det var det altså ikke:

[...] det eneste som jeg har vist deg her som ikke har en tilknytning, det er de der prestebildene, som jeg og [avdøde kone] kjøpte, men de har en tilknytning til en ferietur [...]

[...] De var så sprø at vi tenkte, vi så på dem, begge to og så så vi på hverandre og tenkte, kan vi virkelig kjøpe de der [...]

Dette eksempelet peker på at tingene man tar vare på ikke nødvendigvis trenger å være fått av, eller arvet etter personen man forbinder med tingen. Bildene er gamle, det er ikke lett å se om det er fotografier eller tegning. De er av typen som gjerne henger i kirkens sakristi. Prestene som er avbildet er fullstendig ukjente for informanten. Bildene skiller seg på denne måten ut i forhold til andre bilder i kategorien. Som type har de derimot noe vesentlig felles med «utsiktsbildet» fordi de bærer så private minner. På samme måte som Fritjof ikke bryr seg om prestene på bildet men kan erindre deres anskaffelse, kan andre se på tegningen til meddeleren uten å nødvendigvis kunne knytte det til selve stedet eller til kunstneren. Andre mennesker vil ikke kunne se deres tilknytning eller betydning, man må nemlig kjenne fortellingene om minnene som hører med. Disse tingene er også eksempler på hvordan gjenstander er meningsfulle på bakgrunn av den meningssammenhengen de har inngått i. Selv om de kanskje bare erfarer på denne måten av informanten/meddeleren selv.

Spesielt med noen av maleriene i kategorien er at de også er malt av familiemedlemmer. Andre har tilknytning til venner og ferieturer, mens andre igjen fremheves mest på grunn av motivet. Dette er det eksempler på både fra intervjumaterialet og spørrelistesvarene. En meddeler forteller om et maleri av «huset vårt»:

«Det er vanskeleg å velja berre ein gjenstand å fortelja om, men eg har valgt eit måleri som heng over peisen vår [...] Både motivet, kunstnaren og bruken av sjølv objektet vekker ganske mange minner [...] Der det heng over peisen, litt på skrå, har det fungert som ypperleg tørkestativ for far min sine våte ullsokkar opp gjennom åra. Den heimesnekra ramma er skjoldete, og sjølv måleriet har mørkna, men eg er usikker på om eg vil få det restaurert eller om eg synst "skavankane" er del av historia.»

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46695)

Hus og hytter

To av meddelerne, en mann og en kvinne fremhever hele hus som den tingen som bærer minner for dem. Jeg vil gjengi et kort utdrag fra hennes besvarelse:

«Ja, når jeg blir bedt om å skrive/besvare denne oppgaven om ting som bærer minner, er valget om tingen ikke vanskelig. Jeg vil skrive om huset mitt, eller vårt som jeg liker å si. Sjøl 13 år etter at mannen min døde! [...] dette huset bygde mannen min med sine egne hender [...] Jeg var/er så veldig, veldig glad i mannen min. Han var min første og eneste kjærlighet.»

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46755).

Selvsagt er det ikke bare husene som bærer minner, flere ulike gjenstander nevnes i besvarelsene. Det vesentlige er, at disse husene er helhetlige enheter, de nevnes som selve tingen som bærer minner. Å plukke dem fra hverandre og fordele tingene i husene i flere kategorier ville derfor ikke blitt riktig. Huset i seg selv, bokstavelig talt, understrekes som minnetingen for den kvinnelige meddeleren. Det andre spørrelistesvaret gjelder et hus som er arvet, nemlig «barndomshjemmet» (NEG 258 Ting som bærer minner: 46682). Dette er et viktig tema i mye av det samlede materialet. En grunn til at jeg valgte å løfte frem kvinnens besvarelse er at gjenstandskategorien ellers domineres av mennenes bidrag.

Hytten er på mange måter noe for seg selv, men som nevnt i metodekapittelet vil jeg altså ikke utelate disse selv om de rent fysisk er utenfor «hjemmets materielle kultur». Hytter fremheves både i spørrelistesvar og et av intervjuene. Informanten Thomas hadde for eksempel valgt tre ting han ville fortelle om, men av de tre var hytten den «viktigste». En annen meddeler beskriver hytten sin på lignende måte: «Den viktigste og kanskje eneste gjenstanden av verdi jeg har etter noen jeg har mistet [...]» (NEG 258 Ting som bærer minner: 46769). Mens «hytter» som nevnt er noe litt for seg selv, fordi de faller utenfor oppgavens egentlige undersøkelsesfelt, dukker «hus» og «hjem» opp i stor grad både i intervjuene og spørrelistesvarene. Et eksempel, hvor hus altså ikke eksplisitt nevnes som selve «tingen» som bærer minner, er spørrelistesvar NEG 258 Ting som bærer minner: 46703. Her inviterer meddeleren oss med på en vandring gjennom huset sitt, fra rom til rom. Først og fremst er det *tingene* som bærer minner som beskrives, men det er helhetlige skildringer hvor vi møter tingene i rommene. Dette bidrar til å kontekstualisere gjenstandene i huset, de fremstår som ting i en livsverden. Vi befinner oss i et *hjem*, ikke bare et hus. «Tingene bor her» skriver han. Hjemmet er også tingenes verden.

Klokker og ur

Denne kategorien domineres av lommeur, etterfulgt av veggklokker, mens en skipsklokke og et gjøkur er de eneste av sitt slag.

«Bak en liten glugge over urskiva gjemmer gjøken seg. Den kommer ut hver halvtime og sier "ko-ko". Når halvtimen rundes, galer den èn gang, men når klokka f.eks. er fem, galer den [...] fem ganger. [...] Det var knyttet mye spenning til når gjøken skulle komme ut – og selv om vi satt og ventet på begivenheten, var det lett å skvette når den brått satte i med sine "ko-ko".»

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46799)

En type som ikke er til stede i materialet er armbåndsur. Klokkene og urene som nevnes synes å være av en viss alder. Det er like mange menn og kvinner som deler ting i denne kategorien.

Lamper

Generelt inneholder kategorien alt fra taklamper til bordlamper, parafinlamper og lampetter. Den artigste lampen er kanskje en taklampe «smidd av tater» (NEG 258 Ting som bærer minner: 46725). En annen utmerker seg i beskrivelsen som «en lampe der selve lampefoten er en elefant med støttenner av elfenben. Skjermen står på hodet til elefanten og er skåret ut av bøffelhud.» (NEG 258 Ting som bærer minner: 46699). En meddeler forteller om «[...] en lampe som er formet som en parafinlampe. Sokkelen er i messing og videre opp på lampefoten er det en sort glass kuppel med ornamenter fra "antikken" den har en hvit glasskuppel over lyspæren.» (NEG 258 Ting som bærer minner: 46694). Denne typen ting er fraværende fra intervjumaterialet. Spørrelistesvarene domineres av kvinnenens bidrag. På samme måte som klokkene og urene synes også lampene å være av en viss alder.

Leker

Dette er en kategori som ikke er representert i intervjumaterialet, mens det i spørrelistesvarene nevnes kun et fåtall. Det er blant annet dukker av ulikt materiale, både porselen og celluloid. Jeg vil fremheve to «enkeltting», en hest og en teddybjørn:

«[...] det første som faller meg inn, er den lille, brune plasthesten med gule bein og ører (de er blitt borte). Det var første gang jeg handlet helt alene (pappa var med), men det var mitt valg, og jeg betalte og fikk igjen vekslepenger.»

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46787)

«Denne teddybjørnen har sidan den dagen eg fekk den sitte ved hovudputa mi i senga, og det gjer den fortsatt idag, sjølv om eg er blitt 32 år gamal blitt. No er bjørnen skitten og falma, og pelsen er tova, men den høyrer heime i senga.»

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46729)

Som det fremkommer av disse eksemplene bærer begge gjenstandene synlig preg av tidens tann. At hesten mangler ører og bjørnen er skitten, synes derimot ikke å ha noen betydning for tingen som minneting. Begge gjenstandene knyttes til farsfigurer.

Musikkinstrumenter

I den musikalske kategorien er pianoet den dominerende undertypen og det er flest kvinner som forteller. Fioliner forekommer både i intervjumaterialet og spørrelistesvar, begge av en viss alder, den eldste nærmere tohundre år gammel:

«På en hylle ligger mors morfars franske fiolin (1800tall).»

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46703)

Andre eksempler på instrumenter er en gitar, en tenorsaksofon og et «trørgel»:

«Eg har arva to ting som betyr mykje for meg. Etter morfar min har eg arva eit gammalt trørgel. Det er eit flott orgel i tre deler. Det er mange utskjæringar på det, spegel og opprinneleg var det to lampettar på det- ein på kvar side. Eg har tatt vekk lampettane og sett stearinlys i lysehaldarane i staden [...] På pedalane er det limt grøn linoleum. Eg trudde lenge at mønsteret som var på dei var berre mønster, men då eg såg nærare etter, var det slite hol i belegget etter flittig bruk.»

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46721)

Møbler

Jeg vil åpne denne kategorien med noen setninger fra et spørrelistesvar:

«Besteforeldrene mine er forlengst døde, men jeg har tre møbler etter de [...] Det er et stort treskap som rommer utrolig mye, det er en reol i flammebjørk som er kul fra 50 tallet.

Har blader og spill i den og gammeldagse grønnpplanter oppå- En langrygget stol også fra 50 tallet som er trukket i et passende stoff og som er utrolig god å sitte i.»

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46685).

Dette korte innslaget eksemplifiserer tre ulike undertyper av ting som inngår i kategorien «møbler»; altså et skap, en reol og en stol. Utenom disse er det speil, skjenker, skrivebord, skatoll, en seng, to krydderhyller, et skrivebord (i dag kjøkkenbord), samt en mengde andre typer bord. Noen flere eksempler er et respatexkjøkkenbord, et «klaffbord», et lite bord med skuff og et sybord. Der nevnes også hele spisestuemøblement. Noen av spørrelistesvarene nevner møbler generelt som arvegods uten å gå inn på typer. En meddeler forteller om møbler fra Thailand av kamfetre; et settbord i fire deler, et barskap og en kiste (NEG 258 Ting som bærer minner: 46699). Fra intervjumaterialet nevnes spesielt en stol. Videre har jeg plassert kister i denne kategorien, selv om noen av dem i sin tid var koffert.

En meddeler skriver for eksempel om oppbevaring av tepper og dyner (NEG 258 Ting som bærer minner: 46727). Barskap og barer nevnes som møblement både i spørrelistesvar og i et intervju. Det mest egenartede møbelet fra spørrelistematerialet er en vaskestol (NEG 258 Ting som bærer minner: 46736), mens bord uten tvil er den dominerende undertypen i møbelkategorien. Igjen er det flest kvinner som forteller. Med utgangspunkt i spørrelistematerialet er møbelkategorien den nest største.

Planter

Både menn og kvinner forteller om planter i spørrelistematerialet, faktisk er denne kategorien kanskje den med mest balanse mellom kjønnene. Selve gjenstandskategorien er på mange måter et avvik fra brukstingskriteriet i sorteringen. Kanskje skulle plantene heller plasseres i en sekundær kategori som «pynteting». Det er først og fremst prydplanter som beskrives i materialet og ikke nytteplanter. Som levende gjenstander får plantene likevel en særstilling i oppgaven. De må vannes og stelles og vår praktiske relasjon til dem, hvordan vi tar vare på dem, er på denne måten annerledes enn til pynteting som vi kanskje bare tørker støv av en gang i blant. Fordi meddelerne har skrevet om dem *som* ting som bærer minner, regner jeg dem som ting. To forskjellige planter fra to forskjellige spørrelistesvar får stå som eksempel:

«I vinduskarmen er det noen "orientalske lykkeblomster" som jeg sørger for å holde liv i. [...] De ble enten importert av far da han kom hjem fra tropene eller ble anskaffet da mor og far giftet seg. Mor tok i hvert fall spesielt godt vare på dem. [...] Jeg har null interesse av planter som ikke kan spises eller gir frukt eller bær, men disse tar jeg tydeligvis vare på.»

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46703).

«Den gjenstanden jeg vil fortelle om er en potteplante, en lilje, som jeg fikk av min mor noen år før hun døde i 2006. Den blomstrer en gang i året og det er akkurat nå. Det er derfor jeg kom til å tenke på hvor viktig denne planten er i mitt liv nå. Min mor var veldig opptatt av potteplantene sine, og særlig glad når de blomstret. Jeg kunne bli bedt på kaffe bare for å se på denne lilja som blomstret.»

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46730)

Service

Denne gjenstandskategorien er en samling av alle typer ting som brukes i forbindelse med servering og bespisning. Kategorien er også materialets største, både gjenstander fra intervjuer og spørrelistesvar er inkludert. Det er for eksempel porselen og sølvtøy, glass, karafler, mugger og kanner, en kjele, ett kakefat, kryddersett, saltkar, bestikk og mye mer. Kategorien domineres nesten fullstendig av kvinnelige bidrag. To unntak er informanten Fritjof og en meddeler som forteller om porselenet han har arvet (NEG 258 Ting som bærer minner: 46673). En annen meddeler som forteller om porselen skriver:

«En av de tingene jeg setter pris på er en osteklokke i porselen. Den er hvit med blått mønster og litt krakkelert. (Har nok samle verdi) [...] Da begge foreldrene mine døde valgte jeg ut den fra boet.»

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46687)

En annen meddeler forteller om en kopp uten hank:

« [...] ein gråbeige keramikk-kopp med avslått hank. Han er bitteliten, 4,5 cm høg og tverrmålet er 3,5 cm. Oppi ligg det ein gulna lapp der det står med mor si handskrift: "Denne koppen, utan hank, fekk mor mi av [...] ca. 1888 eller 89".»

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46764)

Smykker

Blant spørrelistesvarene finnes det 20 bidrag som særlig fremhever smykker, mens intervjumaterialet kun har to eksempler. Det er flest kvinner som skriver om denne typen ting. Ringer, både i gull og sølv, er mest dominerende etterfulgt av halskjeder og armbånd. Noen av tingene omtales bare som «smykker» uten at det gjøres rede for type. En nål og en brosjé fremstår alene i sine kategorier. Brosjen er av skinn og meddeleren forteller at den var en bursdagsgave fra en venninne som senere døde av kreft.

Det var også venninnen som laget den, «Hun var en flink duojar [...]» forteller meddeleren, som beskriver brosjen i detalj:

«Den er firkantet/rombeformet, kanskje 4-5 cm på det lengste. Brunt skinn, reinskinn, sisti som det heter på samisk. Den har sømmer sydd i grønn og rød ulltråd og med kråkesølvpynt. Nåål på baksiden så den kan festes på klær.»

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46713)

En annen meddeler forteller om en ring med stein som hennes mor fikk av hennes far i 1932:

«[...] den har gravering inni, hans navn og en dato. Jeg fikk den etter at min mor døde i 74, far døde i 84. Den er ganske enkel, med en ametyst som det har fått slått av en liten bit, men det spiller ingen rolle.»

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46684)

Flere ringer tas vare på selv om de har skår eller ikke kan brukes, et annet eksempel er «morfars signet ring»: «Ringene er så stor at den passer ingen av mine fingre. Jeg håper kanskje at min samboer vil bære den en dag.» (NEG 258 Ting som bærer minner: 46683). De fleste smykkene i kategorien er arvet fra tidligere generasjoner eller er «kjærestegaver».

Tekstiler

I denne kategorien har jeg samlet alt i fra duker og åkle til klesplagg. Noen eksempler er en brudekjole fra 1932, en vevet jakke og et «barnesamebelte». Andre eksempler er kniplinger, servietter, et heklet teppe og et håndkle. Det er de kvinnelige meddelerne som har delt flest ting av denne typen. Intervjumaterialet tilføyer ingen ting til kategorien. Et spørrelistesvar som utmerker seg er fra en meddeler som har tatt vare på sin avdøde fars skjorter: «Jeg skal sy et lappeteppe av dem.[...]» forteller hun, tidligere har hun sydd et slikt til sin mor, men det var av gamle juleduker som hadde tilhørt hennes mor igjen. Hun forteller:

«Da mormor døde, var det mange juleduker ingen ville ha. Jeg tok vare på alle og sydde noen år senere en lappeteppe av dem til min mor.»

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46698)

Dette er et fint eksempel på hvordan man i noen tilfeller omvandler ting som bærer minner for å ta vare på dem, heller enn å kaste dem når de ikke lenger tjener til sin opprinnelige bruk.

Blandingskategori

Det er gjenstander fra både intervjumaterialet og spørrelistesvarene i denne kategorien. Særlig spørrelistesvar som kun omhandlet «enkelting» er representert. Videre er det flere mannlige bidrag i blandingskategorien enn i de fleste andre kategorier. Med betegnelsen «blanding» har jeg først og fremst forsøkt å samle de tingene som av ulike grunner ikke har latt seg plassere i andre kategorier. Flere av disse er også unike gjenstandstyper i materialet. En meddeler forteller for eksempel om en spesiell gjenstand som han bar med seg, frem og tilbake fra jobb, i nesten 20 år, helt til han pensjonerte seg. Han var nemlig redd for at den skulle bli tatt fra han og havne på museum. «No ligg ho trygt i eit glass-skåp med lås.» forteller han videre, og han ser på den hver eneste dag (NEG 258 Ting som bærer minner: 46740). Dette eksempelet og flere som nevnes nedenfor vil jeg også komme tilbake til i påfølgende analysekapitler.

Det er de merkeligste ting som kan bære minner om personer man har mistet. Et melkespann med bulket lokk, en mellomblå reiseradio, en sparebøsse, en ved dunk, en konkyllie, en postkasse og et askebeger (NEG 258 Ting som bærer minner: 46680, 46744, 46692, 46761, 46701, 46795). Et annet eksempel er en ulldott:

«Saman med juletrepynten har eg ein grå ulldott. Nei, eg pyntar ikkje juletreet med han, men han vaks på sauene Gøtea som eg var så glad i.»

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46764)

Noen flere gjenstander som har fått plass i blandingskategorien er fra spørrelistesvaret til den tidligere omtalte meddeleren som tar oss med på vandringen gjennom huset sitt. Det er for eksempel en liten skulptur, en papirkniv av sølv, «små strandstener fra Normannernes besittelser på Sicilia», «en saltkrystall [...] et meget sjeldent mineral, Sørensenitt» (NEG 258 Ting som bærer minner: 46703). Videre er det noen ting han benevner som «merkelige keramikkingester på toppen av bokhyllen», «åpenbart innkjøpt av min kone» tilføyer han og han understreker at han ikke kunne tenke seg å kvitte seg med noe av det. Til sist kommer vi til en «fiskebolleboks», også en gjenstand tilknyttet hans kone men igjen tilknyttet hennes morfar. Den «[...] representerer hennes morfar.» skriver meddeleren (46703).

Blandingskategoriens ting eksemplifiserer ikke bare hvordan all slags ting kan få betydning som materielle minner men hvordan relasjonene gjenstandene inngår i, eller har inngått i kommer til uttrykk gjennom affeksjonsverdi som i alle tilfeller trumfer tingenes pengeverdi, eller manglende sådanne. Flere av meddelerne, samt en av informantene nevner også

gjenstander som er viktige for dem men som egentlig ikke er deres stil eller smak. En julepynt med gode minner for en meddeler, omtales for eksempel som «den stygge, lille engelen.» (NEG 258 Ting som bærer minner: 46770). Verken smak eller estetikk synes å være av vesentlig betydning. Et annet eksempel, riktignok fra kategorien «servise», er fra en meddeler som forteller om arv etter mormoren:

«Jeg husker at når jeg var liten synes jeg 70-tallspreget på det meste mormor hadde av kjøkkenting var ganske så stygt, spesielt August-serviset.»

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46677).

Likevel er det nettopp dette meddeleren velger å skrive om som minneting. Av og til kan en selvsagt sette pris på gjenstander når en blir voksen, som en syns var lite tiltalende som barn, men når vi mister en vi er glad i kan slike ting omvandles til noe av det kjæreste vi har.

Tid er åpenbart et vesentlig aspekt i forholdet mellom ting, tap og erindring. Tiden er ikke bare muligheten for å se tilbake, men i hermeneutisk fenomenologisk forstand – selve grunnlaget for vår forståelse (Holm-Hansen 2007, 16). I denne forbindelsen ønsket jeg å se nærmere på hvordan alder kommer til uttrykk på ulike måter i materialet, gjennom meddelerens alder, tingens alder og alder på personen tingen relateres til. I følge Blanka Henriksson må man ta i betraktning hvem spørrelisten er besvart av når man analyserer materialet, ikke bare hvordan den er besvart (2005, 196). Jeg vil derfor avslutte dette kapittelet med en redegjørelse for hvordan alder og kjønn fremtrer i relasjon til gjenstandene.

Alder og Kjønn

Et spørsmål jeg stilte meg tidlig i arbeidet med materialet, var om tingene skulle være av en viss alder for å anses som materielle minner. Mange av gjenstandene viste seg faktisk å være ordentlige antikviteter og tingenes alder ble i første øyekast en generelt fremtredende variabel. Alderen kunne tilsynelatende medføre en slags tilleggsverdi, men om tingen var ti eller tohundre år, syntes likevel ikke være så viktig som relasjonene tingene inngikk i. Kanskje var det mitt museologiske blikk som tok overhånd. Med unntak av ett spørrelistesvar som er maskinskrevet, og de mange håndskrevne besvarelsene, er meddelerens alder heller ikke særlig fremtredende. Snarere er det tidsdimensjonene og generasjonsforskjellene i det helhetlige materialet som utmerker seg.

En gjenstand, som jeg først vurderte å plassere i blandingskategorien får stå som eksempel på dette. Det var nemlig «vaskestolen», omtalt under «møbler». Kanskje tvilen over plasseringen kom av at den først og fremst ble en kuriositet for meg. En slik plassering ville derimot ha avvikt fra tingen som bruksting og den fikk til slutt sin rettmessige plass blant de øvrige møblene. Vaskestolen er ett eksempel blant flere, som synliggjør generasjonsforskjeller gjennom typen ting som bærer minner. En vaskestol er nemlig noe man hadde «før i tiden», før man fikk innlagt vann. Meddeleren, som er født i 1935, forteller om hvordan det hver lørdag var «heil kroppsvask»:

«Loket på vaskestolen vart opna og der stod vaskefatet i holet sitt. Mugga stod i skaprommet under. Der det også var plass til andre ting. Underst var ei lita skuffe vi kunne legge små ting i. Når vaskinga var over vart loket lagt på, duk og pyntesaker kom på plass.»

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46736).

«Sjølvsagt var vaskestolen i bruk vekedagane også etter behov.» tilføyer hun (NEG 258 Ting som bærer minner: 46736). Et annet generasjonseksempel fra møbelkategorien er et respatex kjøkkenbord som er et kjært minne for en meddeler født i 1980 (NEG 258 Ting som bærer minner: 46676). I motsetning til eksempelet overfor, samsvarer gjenstandens alder ikke like godt med meddelerens alder, snarere viser den til alderen på personene bordet forbindes med. På samme måte som vaskestolen, refererer respatexbordet til en bestemt tid, men det refererer også til en stilperiode. Uten at jeg har tenkt å begi meg inn på noen diskusjon om klasse eller meddelernes yrker har noe å si i relasjon til tingene, ønsker jeg å peke på hvordan jeg flere ganger har konferert med meddelernes personalia for å undersøke hvilket yrke og kjønn som er oppgitt. Ofte har jeg blitt overrasket. Selv om det er store forskjeller meddelerne i mellom, både i måten de beskriver tingene på og hvilke og hvor mange ting de har valgt, utgjør disse forskjellene ingen klare distinksjoner som synliggjør klasseforskjeller eller kjønnsforskjeller like tydelig som generasjonsforskjellene fremtrer. Enten vi er kvinner eller menn, fattig eller rik, har vi alle mennesker som kom før oss. Det være seg om det er tale om forfedre eller andre personer i livene våre som vi har holdt kjær.

Jeg vil derimot vie litt oppmerksomhet til kjønnskategorier i forhold til gjenstandenes art. Etnolog Alf Arvidsson har pekt på hvordan det opprettes hele system av forventninger om «kvinnlighet» og «manlighet» i forskjellige kulturelle sammenhenger (2001, 57-58). Også «föremål», gjenstandskategorier, gjennomsyres av forestillinger om kjønnsstilhørighet i form av dikotomier og gjengse kjønnskategorier. Mer allment taler man ofte om stereotyper. Hva er i for eksempel typiske «manneting»? Her kunne jeg trukket frem spørrelistesvar om en

motorsykkkel, radioen og en hammer, alle eksempler fra «blandingskategorien» og alle «enkelting» i materialet. Derimot er det kanskje nødvendig med mer enn en motorsykkkel, en radio og en hammer for å diskutere om dette faktisk er typiske «manneting» å ta vare på. En hypotese jeg hadde var at noen gjenstandskategorier, for eksempel «smykker» og «tekstiler», ville kunne knyttes mest til kvinnelige informanter og meddelere. Materialet bekrefter dette. Blant meddelerne som fremhevet smykker spesielt, var det kun en man. Det samme gjaldt intervjumaterialet. Begge forteller om ringer, men i intervjumaterialet omtales i tillegg et halssmykke, noe som bryter med gjenstandskategoriens kjønnsstereotype. Ellers er «herresmykker» representert utelukkende i form av ringer, mansjettknapper og lignende.

Man kan også argumentere for at det ikke er hold for noen diskusjon av kjønnsforskjeller i forbindelse med gjenstandskategorier når hele spørrelistematerialet domineres av kvinnelige bidrag. Som presentert i forrige kapittel er kjønnsforskjellene så store blant meddelerne at det er tale om 21 menn mot 82 kvinner, mens intervjumaterialet er fra to mannlige informanter og kun en kvinnelig. Totalt vil det alltid være flere kvinner enn menn, men i kategorien «klokker og ur», er det for eksempel like mange. Tilføyer man lommeurene fra intervjumaterialet har faktisk flere menn tatt vare på denne typen ting enn kvinner. Det er også nevneverdig at lomueur først og fremst forbindes med mannlige relasjoner. Bare på bakgrunn av den store andelen kvinner som har besvart spørrelisten i forhold til menn, er det vanskelig å si noe om hvorvidt meddelernes kjønn er av betydning i relasjon til typen ting. Det er med andre ord ikke rimelig å anta at flest kvinner anser smykker som minneting på bakgrunn av materialet. En kvinne skriver også inngående om flere redskaper, alle fra familiens gamle småbruk. Et eksempel på ting hun forteller bærer minner for henne er en spade, og det er ikke noen liten hagespade heller, men en «skjærespade» (NEG 258 Ting som bærer minner: 46786).

Materialet viser kjønn som en variabel med påvirkning på typen ting som tas vare på først og fremst ut i fra personen man forbinder med tingen. Altså snarere om det er en mann eller kvinne som har hatt tingen før informanten eller meddeleren fikk den. En av gjenstandene informanten Thomas fortalte om kan eksemplifisere dette videre. Det var nemlig han som fortalte om et halssmykke, den eneste mannlige informanten/meddeleren som forteller spesifikt om et halssmykke. Et kjede med et sølvkors som han har fått av sin mor. Et annet eksempel er en mannlige meddeler som forteller om et håndkle og et uspesifisert smykke, begge kan tolkes som «typiske» kvinneting. Motsatt kan vi lese en kvinnelig meddeler som fremhever et par mansjettknapper. De har hun etter sin far. I flere av spørrelistesvarene ville man på denne måten ikke kunne identifisere meddelerens kjønn ut i fra gjenstandene. Og det

er i slike tilfeller jeg har måttet konferere med personalia for å forsikra meg om at jeg ikke omtaler en kvinnelig meddelere som han eller omvendt. Med unntak av intervjuet med Fritjof, som omtaler sin avdøde kone og sine barn, gjelder det samme dersom man bare leser intervjutranskripsjonene. At kvinnene dominerer gjenstandsutvalget, betyr med andre ord ikke at man nødvendigvis vil kunne identifisere meddelernes kjønn basert på kategorien.

Mest fremtredende i materialet er tidsdimensjonene. Alder og livssituasjon spiller også inn på hvor mange gjenstander meddelerne og informantene har som forbindes med tap. Likevel er det å miste noen man er glad i noe som berører alle mennesker i løpet av livet. Tap er derfor en faktor som går på tvers av de vanlige analytiske kategoriene yrke, klasse, alder og kjønn. Fordi dette er en kvalitativ studie har jeg ikke prioritert å gjøre rede for totalt antall gjenstander av ulike typer i de forskjellige kategoriene. Jeg har heller ikke talt alle tingene i det samlede materialet. Derimot har jeg hatt et ønske om å vise noe av mangfoldet. Hvorvidt informantene og meddelernes alder eller kjønn har påvirket hva de har tatt vare på, er på denne måten også underordnet oppgavens problemstilling og gis mindre betydning.

Gjenstandskategoriene belyser hvilke konkrete ting som tas vare på som materielle minner og som assosieres med bestemte tapte relasjoner. Dette danner videre grunnlaget for min analyse. Ulldotten, ringen med skår, den skitne teddybjørnen og koppen uten hank, er bare noen eksempler på hvordan all slags ting kan bære minner. Men betyr det at tingene i seg selv ikke egentlig er av betydning? Eller spiller det en rolle hvilken type ting den aktuelle gjenstanden er? Og hva med tingenes plass i hjemmet? Dette vil jeg se nærmere på i neste kapittel.

Kapittel 4. Betydning og bruk

«The materials of memory, wether in forms of texts, visual images, objects or bodies, hinge upon and acquire their significance through conceptual linkages between personhood and the material world»

(Hallam og Hochey 2001, 36)

Så langt har vi fått et lite innblikk i hvilke typer ting som bærer minner for meddelerne og informantene. I dette kapittelet er det tingenes betydning og bruk som skal belyses. Hva gjør vi med tingene? Hvilken plass har de i hjemmets materielle kultur? Er det en spesiell intensjonalitet som bestemmer hvordan gjenstandene håndteres og plasseres?

Daniel Miller hevder at funksjonalismen, som lenge var et bærende paradigme i studier av materiell kultur, har fått grobunn i allmennheten (Miller og Parrott 2009, 503). Særlig funksjonalistiske perspektiver på «damage and repair», som sorgritualer og minnepraksiser, er observerbare responser og perspektiv på tap (503). Dette kommer i følge Miller av forståelser og opplevelser av døden som en «disruption», en forstyrrelse eller et brudd (503). Studien han refererer til er «Loss and material culture in South London» (2009), hvor informanter eksplisitt skal ha alludert til slike perspektiv. Mens funksjonalisme verken er populært eller fasjonabelt i dagens antropologiske studier, peker Miller altså på hvordan perspektivene stadig gjør seg gjeldene utenfor akademia. Det samme kan sies om konstruktivismen.

Med utgangspunkt i en slik overføring kan det tenkes at også museenes minnepraksiser og bruken av offentlige monumenter har påvirket de private hjemmene, slik at vi kan finne noe av det samme tankegodset på mikro, som på makronivå i samfunnet. Det er nettopp i en slik sammenheng Susan Pearce har pekt på paralleller: «The ways in which heritage material is created are similar at both sites» sier hun, og sikter da til familien, som den minste sosiale størrelsen i forhold til samfunnet (1998, 87). Familier har både suvenirer som relateres til individuelle familiemedlemmer og ting som er arvet og relaterer til familiens fortid. På samme måten er det samfunn har offisielle «relikter», slike som museene er fulle av (87). Mens Pearces fokus er på familiens materielle kulturarv, spesifikt hvordan britiske familier relaterer til sine eiendeler og verdiskapingen som finner sted, sier hun at «an understanding of how families do this will enhance our understanding of how and why people as a whole create material heritage» (1998, 87). Alf Arvidsson peker i tråd med Miller, på hvordan gjenstander er sentrum for sosiale relasjoner, at de kan bli symboler for grupper eller hendelser og for forandring (2001, 80). Tingene kan også være det motsatte av forandring, nemlig kontinuitet.

Spørsmålene jeg søker svar på, når det kommer til erindringsgjenstander i det private hjem, i motsetning til museer eller offentlige rom, er ikke om tingene inngår i overordnede minnessammenhenger og meningsproduksjon. Det er hvordan enkelte gjenstander fremfor andre er meningsbærende for enkeltmennesket. Materialet avdekker heller ikke bare minnepraksiser hvor gjenstander er spesielt unike eller spesielt gamle, altså «museumsgjenstander», men snarere et mangfold av personlige ting. Ofte uten noen pengeverdi, samleverdi eller særlige estetiske kvaliteter. Derav mener jeg ikke å hevde at enkeltmennesket tar vare på enkle ting mens offentligheten tar vare på det unike, estetiske og økonomisk verdifulle. I stedet mener jeg at hjemmets materielle kultur byr på gjenstander som gjør og har gjort *hverdagen* meningsfull.

Fordi vi som mennesker samler på oss alt fra møbler til husgeråd og minnesaker, kan enkeltgjenstander være viktige bestanddeler i vår identitet (Arvidsson 2001,80). Dette kommer også til uttrykk i forbindelse med gjenstander knyttet til familiehistorie. Tingene blir derimot sjelden eksplisitt fremhevet som symboler på informantene og meddelernes identitet. Noen unntak er for eksempel medaljer, et brev fra kongen, en pokal og et samebelte. Materialet er fullt av livshistorier, men i dem er det tingene vi følger; «thing stories passing through lives, from use and reuse to refuse, change and exchange, memory and oblivion. (Halton 2011, 1054). Materialet er som tidligere nevnt av «selvbiografisk» art, men man kan også tale om «gjenstandsbiografier» (Halton 2011). Med det menes både fortellingene personer forteller om sine ting og fortellingene ting, som gjenstander, selv forteller (1052). Et fruktbart begrep å ha med videre for å unngå identitetsfellen.

En slitt stol, ulike typer bord, en sprukken tresko, en hjemmelaget hammer og en dørhelle er noen av gjenstandene vi skal møte videre i kapittelet.

Gjenstandsbiografier og biografiske gjenstander

«The same thing can grow new meanings or lose old ones over time or through change of possession, becoming, in effect, a different object for its possessor.»

(Halton 2011, 1054)

Mange av tingene i materialet har vært i meddelerne og informantenes liv siden barndommen. De inngår i deres livshistorier og er på denne måten biografiske gjenstander. Et konkret eksempel er den tidligere omtalte «vaskestolen». Et annet er informanten Solveis stol, en av flere gjenstander hun hadde funnet frem for å vise meg da jeg kom på besøk.

Den tilhørte en gang hennes far som var lærer:

[...] du ser det er en helt enkel brun trestol med, ganske stor slitasje på setet sant, jeg kan slett ikke forstå at min far aldri la en pute på den stolen for han satt så mye på den for den sto foran hans skrivebord [...]

[...] når jeg tenker på far, så ser jeg på en måte hans rygg i den stolen, fordi jeg syns vi ofte så far med ryggen til sittende i den. Jeg hadde rommet mitt ovenpå, og far og mor, di var nedenunder og fordi far som regel arbeidet på kveldstid så satt mor inne hos ham og sydde, eller hva hun nå gjorde, leste og sånn. Far var veldig streng med sengetiden vår, han sa, han hadde hatt så mange søvnige barn på skolen så vi skulle i seng i ordentlig tid. Og jeg hadde altså så vanskelig for å få sove. Jeg kunne ligge veldig lenge og ikke få sove, og så fikk jeg tanker om at, tenk hvis det skjedde far og mor noe. Jeg tror mange barn har den slags tanker. Jeg ble redd for at de skulle dø fra meg, eller kanskje de slett ikke var levende, kanskje de allerede var døde, ikke sant.

Jeg var en liten jente da jeg hadde de der tankene, og så listet jeg meg nedover trappen. Den trappen den knirket alltid, det var en sånn gammel tretrapp, og så satt jeg meg med ryggen opp mot døren til det rommet der hvor far og mor var. Så kunne jeg høre fars fyllepenn, når han skrev, for de snakket sjelden sammen for far han arbeidet jo, og det der med å sitte med ryggen inntil døren og, liksom vite at de var levende der inne, det var en veldig stor trygghet.

Men det var stengulv på den lille gangen, hvor jeg satt. Det var alltid kaldt for jeg satt jo bare i min tynne pyjamas. Så var mor klar over at jeg hadde vanskelig for å sove, så en gang i mellom så forbarmet hun seg over meg, så kom hun bort og lukket opp døren på gløtt. Det første jeg så, det var fars rygg på den stolen der, og jeg tenkte, nå sier far; kan du se å komme deg i seng. Så tok min mor meg bort på sofaen, og det var altså lykken å få sitte der i mors armkrok, og kanskje også få en bit av det de fikk til sin aften te eller aften kaffe. Så satt jeg der borte med mor og så på fars rygg og stolen og tenkte, bare far ikke snur seg om nå og sier jeg skal gå i seng, for nå var det så godt å sitte der hos mor og vite at hun var levende og varm og, min mor ikke sant.

Så da vi ryddet huset, så sa jeg til min bror; jeg vil ha fars stol med meg. Jeg syns det er så mye far, og alt det han jobbet for at vi skulle få en ordentlig utdanning og vi skulle komme oss frem i verden. Han satt der til sent på nattetid og opp klokken fem om morgenen. Jeg syns, den viser hvor mye foreldre kunne sloss for at deres unger skulle få lov å komme frem i verden, for den gangen vi studerte da var det jo ikke noe studielån eller noen ting, så det var kjempe mye arbeid for far å få oss alle tre fremover. Og det minner den stolen meg på en måte om, om far som gjerne ville, at hans barn skulle få en bedre utdanning enn han selv fikk. For

min far drømte alltid om å få lov å gå på universitetet og det fikk han jo aldri lov til. Han måtte betale sin lærereksamen selv, fordi min bestefar ville han skulle ha gården, far var bondesønn. Det ville min far ikke, men vi fikk altså lov til å bli det vi gjerne ville.

Stolen fremkalte altså minner fra barndommen, både om faren og moren, om hvordan hun ikke fikk til å sovne, om hvor kaldt det var å sitte på stengulvet i gangen, lyden av farens fyllepenn og en mors varme fang. Stolen i seg var ikke spesielt merkverdig, den var i god stand, men med slitasjen både på setet og armlenene. Stolens betydning er Solveis erindring, hvor slitasjemerkenes er spor etter faren og arbeidet han gjorde for å gi barna sine de mulighetene han aldri fikk selv. Stolen er ikke «Solveis stol», den er hennes «fars stol» på samme måte som gyngestolen jeg har arvet etter bestemor er min «bestemors gyngestol».

Når det gjelder «vaskestolen», har den ikke tilhørt noen spesifikk person. Den var en mer generell bruksting som fulgte med arven etter meddelerens foreldre, faktisk falt den først på hennes søster, men hun byttet den til seg mot en kiste. Hun forteller hvordan en venn av familien satt den i stand når hun arvet den; «Fekk bort litt av dei mottetne føtene og sette på nytt, utan å endre strukturen» (NEG 258 Ting som bærer minner: 46736). Det var altså viktig å bevare vaskestolen slik den alltid hadde vært, men den har fått en annen plass i meddelerens hjem enn den hadde da den var i bruk til kroppsstell:

«No står den på gjesterommet/biblioteket til pynt. Men den gir meg gode minner om ei tid som var, då mest ingen hadde badarom utover i bygdene.»

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46736).

I prosessen fra bruksting til arvegods og pyntegenstand har denne tingen endret mening flere ganger. Den er fortsatt en vaskestol, selv om den brukes til pynt. Samtidig er den en erindringsgjenstand som tar meddeleren med tilbake til en annen tid. «Vi heldt oss reine då og» konkluderer hun (NEG 258 Ting som bærer minner: 46736).

En annen meddeler forteller om et bord som hennes far brukte «som eit stort nattbord», men også til å oppbevare «all slags utklypp frå aviser og slikt både på og i ei lita skuff som var midt framme» (NEG 258 Ting som bærer minner: 46764). Bordet brukes fortsatt som bord, men det har siden krigens dager fått sitt eget navn, nemlig «kontrollbordet»:

«Under krigen var det stundom kontroll og eg som var lita då, hadde fått for meg at desse uniformerte kontrollørane var eit slags troll. Eit kon-troll. Ei natt eg låg i min trygge barnesvevn i den litle senga mi på soverommet til mor og far, dundra det voldsomt på ytterdøra og eg hørte høge, sinte stemmar. Mor og far stod opp. Trudde dei eg sov? I alle fall var eg åleine på rommet då eit kon-troll kom inn og gav seg til å rota gjennom alt på bordet hans far. Eg prøvde å skrika og lukka augo, men skrekken gjorde meg stum og lam. Eg måtte berre sjå rett opp i fjeset på trollet. Framleis hender det at eg har mareritt om dette og eg tenkjer kva med alle redde barn i verda som opplever verre ting? Men «kontrollbordet» eg har arva trur eg hjelper meg til å reflektera over urettar i verda.»

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46764)

Flere forhold kan på denne måten påvirke hvordan tingene vi omgir oss med får sin betydning og hvordan vi skiller spesielle ting fra de alminnelige. Fortellingen om «kontrollbordet» er ikke nostalgisk i den romantiske betydningen. Bordet ble viktig for meddelerens evne til refleksjon over sine egne opplevelser som barn under krigen, overført på barna i verden i dag. Bordet er også en morsom historie om hvordan barn ofte skaper egne betydninger av voksnes begreper. «Kontroll» er et vanskelig ord og det var kun «troll» som ga mening for meddeleren. Da jeg var liten og hørte ordtakene «smaken er som baken», trodde jeg for eksempel at det refererte til noe som smakte ekkelt, for det var jo aldri noen som sa hele setningen; «smaken er som baken – den er delt». Begrep som «kontrollbordet» er også eksempel på interne fortellinger som kan finnes i hjemmet, men ikke gir mening utenfor det. Kanskje et hjem nettopp er et sted fylt med slike ting, ting som bærer minner?

Hjemmets materielle kultur

Jeg kommer inn i en moderne stue med sofa møblement vendt mot TVen, mens et stort spisebord, peis og kjøkken befinner seg i motsatt ende. I et hjørne under vinduene står en gruppe med store blomsterpotter, hvite med blå blomstermotiv. Over sofaen er det en hylle med noen gjenstander i tre, en gammel telefon med riksløven på og en gammel bibel. Oppå en bokhylle står det noen andre gamle ting som fanger mitt blikk, en symaskin, en primus og en japansk såkalt «Himitsu-Bako», eller hemmelig boks. I annen etasje blir jeg vist flere gjenstander, gamle og nyere. En bar, en fiolin, to bilder av prester og to lommeur montert overfor hverandre, innrammet mot en bakgrunn av grønn fløyel.

Vi er hjemme hos Fritjof og han forteller hvordan han bruker de gamle tingene til å pynte med, men det er ikke tilfeldige ting, alle har de en tilknytning:

[...] som du ser, jeg har jo masse gamle ting her i stuen, og det har jeg fordi at jeg syns gamle ting, som har vært brukt, som for eksempel den gamle bibelen jeg viste deg, med alle de [...] det står jo de som er født og når de dør og sånne ting som det, sant [...]

[...] en slektsbibel oppe i fra [stedsnavn], fra min mor sin side, og det var jo min mormor sin slekt sant, på min mor sin side, på [stedsnavn], og så var det min morfar då [...] og han har jeg, det eneste jeg sånn omtrent tror jeg har etter han er den der gamle primusen, og han var ikke noe turmenneske men av en eller annen grunn så hadde han en sånn gammel flott primus. Og jeg syns det at, holdt på å si stille ut, disse gamle tingene på hyller og på toppen av bokhyller og sånne ting som det da, det gir meg mye mer enn, enn noe som er kjøpt på, holdt på å si, hva de heter de der, Living, eller Black design, eller [...] alle disse her, hvor du kjøper sånn, pyntegjenstander, det er masse fint å få der og, herlighet, men det er jo sånn, ja, litt sånn som (Fritjof indikerer noen store blomsterpotter), jeg syns at akkurat de der er helt tidløse [...] det er noen store sånne potter til å ha blomster i [...]

Fritjof forteller videre om et samlivsbrudd han opplevde da han var ung og hvordan han kom hjem fra arbeid i nordsjøen til en tom leilighet:

[...] da sto telefonen på gulvet og det var nesten ikke noen møbler i det hele tatt, og då tenkte jeg nei nei, jeg får bare begynne å møblere opp, og så tenkte jeg, jeg må lage det litt sånn hjemmekoselig da, det har forresten jeg alltid gjort, på de båtene jeg var på også, altså lugarene mine de var nesten sånn feminine, nesten, i forhold til at det var pent og ordentlig [...] og det var alltid der vi samles, fordi at det var litt kjekt [...] jeg har alltid likt å gjøre det hjemmekoselig, selv om ikke det har, selv om det har vært på en lugar [...]

Ja, og da husker jeg, da var jeg og kjøpte de der store pottene og de var veldig fine husker jeg, den gangen og de er jo fine enda de, ja [...] så da kom de inn, var det første jeg kjøpte omtrent, når jeg var, etter jeg hadde fått noen gamle møbler i fra noen venner som hadde noe å avse, så kjøpte jeg de der og så skiftet jeg ut [blomstene] etter hvert [...]

Et interessant moment om pottene kom frem da jeg spurte om deres plassering. Det viste seg at Fritjof hadde hatt de stående på tilsvarende vis i sitt tidligere hjem:

Jeg har hatt di omtrent på samme måten, for jeg hadde et sånt hjørne der også, med vinduene der ute, og da tror jeg de jammen, jeg hadde alle fire, i det hjørnet [...] jeg husker jo det var noe av det første jeg kjøpte for å pynte opp etter å ha blitt aleine, eller hva du skal kalle det for [...] etter ett samlivsbrudd, så måtte jeg ha noe å pynte opp med husker jeg, og de var ganske

dyre men jeg synes de var veldig fine så, det var jo liksom, ja [...] det er vel egentlig sånn jeg ser på det, det har en viss affeksjonsverdi, men det har og en, en bruksverdi som pynt.

«Pynteting» som sekundær gjenstandskategori, noe jeg ikke diskuterte i forrige kapittel hvor hovedfokuset var de primære gjenstandskategoriene, kan betegne flere ulike gjenstandstyper. Fritjof fremhever hvordan han foretrekker å pynte med gamle ting fremfor slikt som kan kjøpes. Blomsterpotten er de eneste gjenstandene han har stående som han har kjøpt selv. Men de ble anskaffet i forbindelse med et tap, kjøpt for en leilighet som var blitt tom, kanskje fylte de flere tomrom. Videre prater vi om gjenstandene på hyllene og deres betydning:

[...] det er jo stor sett sånne ting som har minner da, alt sammen, kan du si, men ikke akkurat minner for meg nødvendigvis, alle disse tingene, men det har i vertfall vært i familien, kan du si sant så, det er ikke sånt som jeg, noen av de tingene har jeg vokst opp med, men veldig mange av dem har [avdøde kone] vokst opp med, sant, og er i fra [stedsnavn], så det er jo mest i fra [stedsnavn] vil jeg påstå [...] den beste, jeg husker det at, den ene, den der, jeg viste deg den, treskoen som er laget inne der [...] og det var flere tresko der inne, men denne treskoen der hadde på seg en sånn løsning, den var reparert med en streng, for den var begynt å sprekke og de hadde gjort et fint arbeid med å så sette en streng over, sånn at den ikke skulle sprekke mer, for det var om å gjøre at den da, jeg så for meg [...] at dette var noe han var nødt til å bruke i hverdagslivet sitt, eller ville bruke, og så velger han da å reparere den fremfor å lage en ny, for det er sannsynligvis om sommeren, og då har ikke du tid å holde på med sånt, det er jo vinterarbeid, sant, så den synes jeg var ekstra fin siden den var ødelagt og reparert på en sånn fagmessig måte [...]

Selv om de fleste gjenstandene i materialet i utgangspunktet har vært bruksting, slik som lamper, møbler, servise og smykker, fyller mange av dem andre funksjoner i dag. Noen av tingene er blitt erstattet av mer moderne ting, slik vaskestolen er erstattet av dusj og bad. Fra å være en ting til å vaske seg, er også vaskestolen blitt en ting til å pynte med, mens Solveis far sin stol fortsatt tjener sin primære funksjon som stol. Dette er bare noen eksempler på tingenes betydninger og bruk. Svært mange gjenstander fra det samlede materialet kan favnes av den sekundære kategorien «pynteting», både planter, smykker og tekstiler som for eksempel klesplagg og duker.

Susan Pearce peker på hvordan gjenstandene folk valgte å fortelle om i hennes studie ofte hadde ytre verdier: «what particular materials people chose, and how they are made to carry the past, we can see that objects with 'external' or commodity value, such as jewellery, loom large» (1998, 100).

Smykker er ikke en dominerende gjenstandskategori i mitt material, men flere av smykkene som nevnes er nok eksklusive smykker, samtidig nevnes likevel de enklere tingene med sine skavanker noe som peker i relasjonelle retninger snarere enn ytre betydning. Pearce tilføyer også:

«These objects however, have undergone the transformation from commodity to personal heritage by passing through a range of standard rituals which turns them into sacred gifts, links them with special times of ceremony, or relates them to loved individuals.» (Pearce 1998, 100)

Gifteringer, signetringer, kjærestegaver og generelt smykker som er arvet, altså smykkene i mitt materiale, er alle berørt av ulike former for «transformering» slik Pearce formulerer det. Noen av meddelerne mine sier at de bruker smykkene hver dag, eksempelvis ringer. Ellers oppbevares de i smykkeskrin og andre bokser. Noen tas frem til spesielle anledninger, for eksempel mansjettknapper eller bunadssølv. En meddeler forteller om et smykke, at hun både bruker det til pynt og i «anledninger der jeg føler at jeg trenger litt lykke og hell» (NEG 258 Ting som bærer minner, 46700).

Generelt kan det meste brukes til å pynte med, noen av gjenstandene i materialet er også laget nettopp for det formålet. Ellers er det som regel når tingene ikke tjener sine opprinnelige formål at de opphøyes til pynt, som for eksempel den sprukne treskoen hjemme hos Fritjof. Når ting omtales som materielle minner betyr det at de også har annen relevans enn de rent praktiske.

En meddeler skriver:

«Eg er kanskje i overkant sentimental, men eg har mange ting som høyrde til i ei anna tid, til menneske som er borte for lenge sidan. Små og større ting. Mellom anna ein flott hammar, grov og heimesmidd. Ein slik ein som kan slå inn små og store spikarar, og med ein splitta hale som kan trekke dei ut att. Faren min hadde den i verkstaden sin, men det er nok bestefar som har laga den ein gong for kanskje 100 år sidan - han smidde nok hovudet på essa og spikka eit solid handtak av tre. Det er det eg trur, i alle fall. Hammaren vart med på eit flyttelass ut frå heimen då eg var ung på 70-talet. Pappa meinte at ein hammar høyrde med i eit flyttelass, og dette var vel den fyrste-beste han fann. Den har sidan fylgt med på reisa gjennom livet.

Den tener framleis som hammar når det trengst, men har ellers fått ny og framheva heidersplass i stova. Faren min hadde ikkje høg utdanning, men han var ein dyktig handverkar og altmuligmann, slik mennene ofte var på den norske landsbygda. Han budde heile sitt liv i

sveitserhuset faren hans hadde bygd, der det også var ein rikhaldig verkstad der dei kunne m.a. dreie. Han var ellers sjølvstendig - lite eigna til å arbeide for andre. Han bygde seg ein liten brusfabrikk på garden, som vart ulønsam utpå 70-talet alt. Heimlassen min var hadde vore eit småbruk, med ein stor frukthage som var livsoppgåve for både far og bestefar. Etter kvart vart delar av garden selt, men det er framleis att ein stor hage - broren min bor i brusfabrikken og gjer kva han kan for å skjende eigedommen og dei vakre gamle trea. Han vil helst at vi skal selje heile skiten så han får flytte seg til Thailand, forståss...

Far døydde for eit år sidan, toognitti år gamal. Så lenge den 90 år gamle mora vår held stand blir det ved det gamle. Denne gjenstanden hadde nok ein eigen verdi for meg lenge før pappa vart gamal. Eit minne om han, bestefar, og om den vakre heimstaden ved ein Vestlandsfjord.

Då eg braut opp og flytta til hovudstaden etter mange år i utlandet var det fleire ting som måtte vere att, men hammaren var med tilbake. Det er likevel fyrst dei siste 10-åra den har avansert frå verkstadkassa til stovehylla. Det er både godt og vondt å minnast faren min, ikkje minst med tanke på ein opprivande arvestrid som seilar opp. Eg deler likevel gjerne minna om han, bestefar og ei tid som aldri kjem att.» (NEG 258 Ting som bærer minner: 46688)

Hammeren er både en hammer, til å hamre med og et klenodium på sin «heidersplass», en minneting. Når har spurt om det er en spesiell intensjonalitet med hensyn til hvordan gjenstandene håndteres og plasseres, er det ikke smaksriterier eller samleverdier jeg har vært opptatt av. Snarere er det et spørsmål om tingene, som minneting, håndteres på andre måter en hjemmets øvrige gjenstander. Ofte er tingene som plasseres spesielt ikke lenger i bruk, slik vaskestolen står til pynt og erindring, men hammeren og den slitte stolen innehar både sin praktiske relevans samtidig som de henviser til en annen tid og til personer som er borte.

Ting med tilknytning

«Draumen rekkjer dit fot ikkje rekk»¹³

Det er ord fra Olav H. Hauge (1908-94), jeg åpner med, for her vil jeg gjengi en fortelling om «en fattig pikes drøm». Ikke alle gjenstandene i materialet relaterer til familiemedlemmer. Ting som er fått i gave synes i denne forbindelsen å være av ekstra betydning. Et eksempel på dette er brosjen av skinn som ble nevnt i forrige kapittel og som meddeleren bar i sin venninnes begravelse (NEG 258 Ting som bærer minner: 46713). Andre eksempler er et smykke fra OL på Lillehammer, meddeleren omtaler personen som «min livskamerat» og hun arvet også gjenstander etter ham (NEG 258 Ting som bærer minner: 46746). Flere av

¹³ *Janglestrå* (1980), Vegar.

meddelerne, og to av informantene forteller om ting de har etter personer som var som familie for dem. En meddeler har et sjakkbrett som han relaterer til et «nabopar», de var som «besteforeldre for meg» skriver han (NEG 258 Ting som bærer minner: 4668). Solvei forteller også om noen som ble som besteforeldre for henne, «en slags reservebesteforeldre». Det var tre søsken, den eldste over 70 og de to andre i 60-årene, to brødre og en søster som bodde sammen da ingen av dem var blitt gift. Fra den gamle konen arvet Solvei noen yndige små rosa glass på stedt:

De hadde jo ingen barn disse tre, for de var ikke gift noen av dem. Den gamle konen sa til meg - hun fikk kreft og døde - , at hun hadde bestemt, at jeg skulle få hennes gullur, og hennes sjokoladekanne, og så skulle jeg få de fire små glassene. Dem hadde hun kjøpt for sin aller første lønn, da hun var 14 år gammel, i den lokale brugsforening (samvirkelag). Jeg syns jo det var helt spesielt, en sånn liten fattig pike, som går opp i Brugsen og bruker sin første lønn, ikke til å kjøpe forkletøy eller tresko, men å kjøpe de der, små,--- jeg vet ikke engang om det er likør glass eller hva det kan være. Og den der lille piken hun drakk jo selvfølgelig ingenting, men det var en gullkant på glassene og de var rosa. De må på en måte ha vært en slags drøm for henne, om hva hun kunne eie, når hun ble voksen.

For meg blir de der glassene en fattig pikes drøm. Hun kunne altså jobbe et halvt år for nesten ingenting, og så kunne hun gå opp og kjøpe fire små likørglass, som hun sikkert aldri noensinne har drukket av. Men som hun hadde som en drøm. Hva er det vi drømmer om å anskaffe oss? Hun har sikkert tenkt at hun skulle ha et hjem en gang, og det fikk hun jo, men hun fikk jo aldri sitt eget hjem, hun bodde alltid hos sine brødre [...] Det var det første hun hadde av egne penger og så kjøpte hun altså dem. De må ha vært utstilt i vinduet kanskje og de er jo bittesmå og skjøre og rosa og gull. En prinsessedrøm! [...] Jeg er helt sikker på at hun aldri har brukt dem, de har bare vært en fin ting hun gjerne ville ha, midt i alt det slitet det var, å være tjenestepike på den tid. Det var ikke noen spøk og hun var kun 14.

Prinsesse glassene ble altså bare til pynt, men de var stadig noe mer. De var en drøm og i dag har de en spesiell betydning for Solvei. Hun bruker dem heller ikke, de er meningsfulle fordi.

Som det fremkom av besøket hos Fritjof, var mange av de gamle tingene han hadde stående fremme på hyller i stuen plassert der fordi han syns de var fine, nettopp fordi de var gamle. Men det viste seg at ingen av dem var historieløse i den forstand at alle hadde en familiær tilknytning. En gammel bibel var ikke bare en bibel det var «slektsbibelen».

Treskoen, primusen og blomsterpottene kunne fortelle historier om personer, steder og hendelser, selv om dette ikke var noe han gikk og tenkte på til daglig. Til og med fiskesleiven i kjøkkenskuffen hadde sin egen historie som ble fremkalt i ny og ne når den var i bruk. Dette kom frem da han fortalte om noe han bruker til daglig, nemlig seriset han fikk av sin farmor:

[...] hver eneste dag bruker jeg det, ja og det er jeg veldig [...] jeg sender henne en tanke, og jeg har også, det er vittig da, sånn som, jeg fikk tohundre kroner av min svigermor til å så kjøpe meg en sånn der fiskesleiv, for jeg hadde ikke fiskesleiv [...] det har jo ikke noe med gamle ting å gjøre da, men det har med at hver gang jeg bruker, ikke hver gang, men ofte når jeg bruker akkurat den, så tenker jeg på henne, at det var det hun ville jeg skulle kjøpe meg, for det manglet jeg [...] sant, altså det er sånn med [...] du kan knytte minner og du kan knytte personer og du kan knytte, til gamle ting da, for meg har det, det har verdi, viss man gidder å tenke over det [...]

Det nære og familiære

«If memory and memories are grasped through sets of associations with material structures and objects, this is suggestive of broader social and cultural processes that link persons or subjects with material domains.»

(Hallam og Hockey 2001, 36)

Hjemmet er et slikt domene, eller som Susan Pearce sier det: «Homes are living culture, in which all members share a symbolic environment but endeavour to create their own personal version of it» (Pearce 1998, 90). Hjemme hos Solvei synes jeg det var fullt med spennende gjenstander, jeg kunne nok hatt lyst til å spørre henne om de fleste. Heldigvis hadde hun valgt gjenstander på forhånd som hun ville fortelle om. Hennes «fars stol» er allerede presentert. Nå vil jeg løfte frem noe hun hadde på veggen; et maleri, akkurat passe stort, lyst og litt abstrakt. Dette var verken arvet eller fått i gave, men selv anskaffet rett fra ett galleri. Solvei så nemlig et spesielt motiv i bildet og det var derfor hun kjøpte det:

[...] det første jeg har lyst til å fortelle deg om det er ett av mine yndlingsbilder. Det er det abstrakte bildet som henger der borte på veggen, og det har en helt, bestemt betydning for meg. Mor og far hadde et hus i [Stedsnavn], og da jeg flyttet til Norge, hadde jeg liksom ikke noen røtter i fedrelandet, ikke et hus, som er ens eget vel, hvis ikke man kjøper et sommerhus.

Det har jeg aldri gjort, så mine foreldres hus det var liksom mitt hjem i [Stedsnavn], ikke bare fordi far og mor var der, men også stedet, huset som sådan.

Far døde først og mor overlevde ham i ti år og så døde mor.

Og så ville jeg kjøpe det huset, fordi jeg syntes, det var mitt sted.

Men det kunne jeg ikke fordi det var boplikt. Man skulle bo der i et halvt år pr år ikke sant, for å kunne eie et hus, og det kunne jeg jo ikke, jeg har jo fast jobb [...] og derfor måtte det selges. Og lillebroren min han sa; du skal ikke ha det huset, fordi du kommer til å lage det til et museum. Det hadde han helt sikkert rett i, men jeg følte at det var mitt siste bånd som ble kappet til det landet som tross alt er mitt fedreland.

Så sa min bror: «Du rydder det opp, jeg selger det, for du kan ikke selge det», og det hadde han også helt rett i. Så reiste jeg på ferie, og så ringte min bror og sa at huset var solgt. Jeg ble altså så ulykkelig, jeg gikk meg en lang lang tur ute på svabergene, og satte meg og så ut over vannet og gråt og gråt, og jeg tenkte at, nå har jeg ikke noe sted mere.

Da skulle jeg møte min kjæreste for vi skulle spise lunsj, og han kunne jo godt se at jeg var kjempe lei meg. Så han sa: «Har du ikke lyst til å se noe pent? Skal vi ikke gå på vårt gamle galleri og se hva de har, der har vi jo ikke vært enda». Vi har ett sånt galleri, hvor vi pleier å gå og hvor vi kjenner gallerieieren. Så gikk vi dit. Jeg hadde slett ikke lyst, men siden han var så søt og ville vise meg noe pent, så tenkte jeg, ålreit. Så kom jeg inn på det galleriet og da så jeg det bildet der, og den kunstneren han er nesten ikke til å få kjøpt, verken for penger eller, han er så sjelden fordi han er så kjent. Så tenkte jeg, ja men det er jo mors hage!

For når jeg satt på mor og fars terrasse og så ut i hagen, så hadde mor ett bed av Ferryroser, det er sånne bukettrøser som du sikkert har sett rundt om kring her i Bergen. Bak ved dem hadde hun noen trær som kalles Hjortetakstrær. De har en gyllen farge, så når man så ut i mors hage, så fikk du det rosa og det gylne samtidig. Så tenkte jeg at, mhm, det er min mors hage, og det var jo akkurat den der rosa fargen, og så det gylne bak, og så tenkte jeg, mor vil sikkert at jeg skal ha det bildet. Det var jo kjempe dyrt, så jeg tenkte nei, - jo jeg må bare ha det, jeg må ha min mors hage med meg, og så kjøpte jeg det. Denne gallerieieren hun sa: «Får du det med hjem?» Det har den originale tunge rammen, som er satt på fra galleriet, og hun var altså så omhyggelig da hun pakket det. Jeg kunne ikke sende det vel, altså jeg måtte ha det med inn i flyet. Så kom jeg da til flyplassen da vi skulle reise hjem, og så var det bare sånn:

«Hva er det du har der?», «Ja men det er et maleri!» Det var en mannlig purser. «Det kan du ikke ha med inn». Jeg er jo et voksent menneske, men jeg begynte rett og slett å gråte, og sa: «Du kan ikke ta det bildet fra meg, det betyr så utrolig mye for meg, jeg må få det med hjem, det er min mors hage». Og han så på meg og tenkte, den damen hun er gal, snakker om sin mors hage. Men han var tydeligvis en søt fyr for han sa: «Ålreit, vi tar det med, men da må du finne deg i at det står på toalettet. For vi kan ikke ha det noe annet sted når flyet går opp eller ned, for da har vi ikke lov å ha løse gjenstander».

Så kom det inn på toalettet og jeg fikk det med hjem, og så kom jeg til Flesland og da var de veldig mistenksomme overfor hva det var jeg hadde med, Så der ble jeg tatt til side, og så tok de all innpakning av og så på det bak og foran og så endelig fant de ut av, at jeg kunne ta det med meg.

Det tok veldig lang tid, (ler) å få sin mors hage med seg, men det har hjulpet meg så mye, og jeg har ikke grått over det huset siden. Det bildet er mitt sted. Og det er det som jeg legger i det. Jeg ser på det hver dag og tenker på hvor mange gode timer vi har hatt i den hagen, hvor mange gode timer jeg hadde med min mor når jeg satt på terrassen og så på hennes roser.

Det er klart at ingen i min familie ser at det er min mors hage, de ser et abstrakt bilde ikke sant, men for meg er det mors hage.

Gita: Blir det som et vindu?

Solvei: Det blir litt som et vindu inn til mitt barndomshjem ikke sant, og mitt sted, og jeg tror jeg fant ut av at, mister man sitt sted så kan man skape det på nytt, gjennom et bilde, eller gjennom gjenstanden. Gjenstandene blir på en måte nøkler til minnene eller vindu eller hva vi skal kalle det for [...]

Fargene og komposisjonen minner Solvei om utsikten mot sin mors hage, et hjem som ikke lenger er i familien, men som finnes i maleriet og som er hennes sted. På samme måte fungerer kanskje «utsiktsbildet» fra spørrelistematerialet som et vindu, men det har også fått betydning over tid. Meddelelsen forteller:

«Bildet har hengt på de veggene det har passet best, fra da jeg fikk det som hybelboer og til i dag. I mange år har det hengt på soverommet, så jeg ser det morgen og kveld.

[...] Og så bestemte "framskrittet" at nettopp den idyllen som er gjengitt på bildet skulle innlemmes og legges under fast masse for å bedre veistandarden. Trist, syntes vi begge [...] Jeg tror sikkert det er tretti år siden jeg sist gikk på stien som førte til utkikkspunktet vårt. Jeg har vært i nærheten, men ikke helt der, inntil for en ukes tid siden [...] Dessverre er mannen min død nå, men av alle kjære minner han etterlater seg, er også bildet han ga meg av yndlingsstedet sitt. Stien dit er der ennå, og den kommer jeg til å bruke oftere heretter.»

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46780)

En annen meddeler forteller hvor betydningsfullt et spisebord er for ham, for det har vært i familien helt fra hans farfars tid; «Mine etterkommere har lovt at bordet skal bli i familien.»

[...] Jo eldre man blir, jo oftere går tankene til eldre tider, til egen barndom og kanskje enda lenger tilbake. Med tanke på at far, mine onkler og tanter og besteforeldre har brukt dette bordet, spist de fleste av sine måltider rundt bordet, gjort lekser, lekt og lest, mens bordet hele tiden gjorde sin plikt, selv om det langsomt ble slitt ned, gjør at jeg setter mer og mer pris på det [...] Alle de jeg har nevnt er borte nå, men bordet er her, og for meg som en tilknytning til disse personene og tiden som var.» (NEG 258 Ting som bærer minner: 46763)

Bordet har vært en konstant gjenstand i meddelerens liv, noe han husker fra han var liten. På samme måte forteller Fritjof om et bord hans mormor og morfar hadde

Fritjof: [...] jeg husker min mormor og min morfar de hadde et sånt gammelt rundt stuebord, altså, og det var veldig fint, nå står det på landstedet våres da, for det er sånn som vi har arvet hele gjengen, for å si det sånn, vi har et sånt felles landsted, og det bordet der [...] de siste tyve, fem og tyve årene de levde, så flyttet de ganske mye [...] i motsetning til meg då, så hadde de, da de skulle sette vekk møbler da de flyttet og sånn, så ga de bort omtrent alt, men de hadde det der bordet, og så en del andre ting da, det var ikke mye, utrolig lite, og det der bordet var med de alle veier altså, til og med til de der eldre, siste boligene og på gamlehjemmet og, altså, helt til siste stund, så det var omtrent bare den ene tingen som var deres greie [...]

[...] tingene har jo verdi, absolutt, men jeg er jo litt sånn tilhenger av å, at det ikke må være så veldig veldig mange ting kanskje, for hvis du ikke, jeg har jo de tingene som jeg har her og det, her passer det jo fint, men det er klart, hvis jeg nå kjøper meg en leilighet, hvor det ikke er plass til så mye, da må man jo, smertelig nok, velge noe som betyr mest, kan du si [...] hvis ikke man vil lage seg et sånn der mausoleum omtrent, og det er jo ikke akkurat det jeg har tenkt heller [...]

[...] men, det er nok og en del sånn med, altså, bruksverdien i form av at det er dekorativt, den er jo der altså, men så er det jo også, selvfølgelig minner og sanne ting og [...] men jeg liker jo disse tingene fordi at de er gamle også, ikke bare fordi at de har minner, men også bare fordi at de rett og slett er gamle og ja [...] jeg har jo også et sånt gammelt bord her [...] som har stått her siden vi kjøpte det i seks-syv og nitti, seks og nitti eller noe sånt, og det er jo ikke sånn [...] men det er et sånt gammeldags bord, og det er jo liksom [...] jeg tipper det at når ungene kommer hjem, så tenker de at, det der bordet der, jaja, kanskje ikke de tenker det er så fint men, det blir en slags trygghet i [...]

Gita: det er dét som er stuebordet?

Fritjof: ja, sant, for det var stuebordet til min mormor og min morfar, det hadde de hele livet altså, samme hvor de var hen [...]

Noen gjenstander, slik som bordene i eksemplene overfor, kan være av betydning nettopp som det som har vært det nære og familiære. Eller en «trygghet» slik Fritjof formulerer det, når jentene hans fortsatt kan komme hjem til nettopp det bordet, som alltid har vært der. Det er noe med tingens kontinuitet; «å komme hjem», hjem til det samme, selv om de ikke lenger kan komme hjem til sin mor.

«Den var så kjend for oss, og den hørde til heimen vår» (NEG 258 Ting som bærer minner: 46782). Slik omtales en stein som ble til dørhelle, men endte som gravstein.

«Ting som ber minne [...] Ja, det kunne eg sikkert skrive ei heil bok om» sier meddeleren, som har minner knyttet «til dei fleste tinga eg eig og har rundt meg» (NEG 258 Ting som bærer minner: 46782). Hun forteller først om en liten pyntefigur av gips og en blyanttegning laget av en onkel. Så kommer denne helt spesielle fortellingen om en stein: «No vil eg skriva om ein stein. Ein stein som det er knytt veldig mange minne til [...]], steinen som ble «gravstein på Mor og Far si grav»:

«Me syskena ville finna ein stein på garden der me vaks opp og Mor og Far hadde arbeidet sitt [...] Det vart ein fin tur kringom garden, med minne som vakna for nokon kvar av oss. "Hugsar du?" Og me hugsar, ja! Til slutt hamna me ved det gamle huset, som me vaks opp i. Det vil seia – huset var ikkje meir. Det var brunne opp, kontrollert, av brannfolka som tok det som ei øving [...] Men der var att muren, og dørhella! Dørhella, ja, den kunne vel høva til gravstein?! Me hugsar då Far kom heim frå beitet med den, til den nye kjøkkeninngangen. Han måtte slå av litt av han her og der, og til slutt låg han som ei fin dørhelle. Den hadde me, og mange fleire, trakka på. Den var så kjend for oss, og den hørde til heimen vår. Så fint at den kunne fylgja minna om Mor og Far på grava. Der står han nå med namn og dato, og det vesle ordet: TAKK.»

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46782)

Steinen, som de alle hadde gått på og som de kjente så godt, er fortsatt et sted å gå.

Tingenes samlende funksjon

[T]he Old High German word thing means a gathering, and specifically a gathering to deliberate on a matter under discussion, a contested matter. In consequence, the Old German words thing and dinc become the names for an affair or matter of pertinence. They denote anything that in any way bears upon men, concerns them, and that accordingly is a matter for discourse. (Heidegger 1971, 173)

Albert Borgmann, en tysk filosof som har videreført og videreutviklet Heideggers tanker om ting og teknologi, peker på at tingene kan separere oss både fra virkeligheten og hverandre (Borgmann 2000, 421). Men de kan også ha en samlende funksjon. Tar vi opp igjen to ulike måter å se tingene på; som objekter for subjekter – et distansert forhold (f. eks. Kant), eller som bruksting i en livsverden – nærhet (Heidegger), kan sistnevnte overføres til det Borgmann kaller «Focal things and practises» (Borgmann 2000, 419). Med det menes praksiser fokusert mot eller rundt spesifikke ting. Slike gjenstander og praksiser åpner verden for oss: «Focal things and practices disclose the world about us- our time, our place, our heritage, our hopes- and center our lives...» (Borgmann 2000, 421).

Et sted for samling er «Hytten», men de kan også være sted man søker tilflukt. Meddelelsen som omtaler hytten som den «viktigste og kanskje eneste gjenstanden av verdi jeg har etter noen jeg har mistet», forteller hvordan: «Mor og vi brødrene ville at hytta skulle være et fristed fra jaget i hverdagen» (NEG 258 Ting som bærer minner: 46769). Hytten er også oppkalt etter moren:

«Hytta har fått navn etter henne, Audbu og det er det eneste jeg og mine brødre, med barn og barnebarn, har som møtested, etter at også far har gått bort. I hytta er det fremdeles mange ting som minner oss om vår mor.» (NEG 258 Ting som bærer minner: 46769).

Hytten er ikke bare et møtested for familien, men et samlingspunkt hvor minner er forankret. Videre er hytten også et sted hvor ting som ikke passer inn eller får plass i hjemmet kan oppbevares, slik som bordet til Fritjofs mormor og morfar. På denne måten kan hytten også ses som en forlengelse av hjemmet. For informanten Thomas er hytten en slags utopi. Det er han som omtaler hytten som «kjernen av sentimentalitet», et sted som uten tvil har fått sin betydning gjennom bruken:

Thomas: [...] barndommen min er veldig knyttet til den hytten, for jeg kjenner hver eneste sten, hver eneste [...] ja,

Gita: var det sånn hver ferietur eller helger og [...] ?

Thomas: ja, og veldig gode da, veldig gode [...] dyr, går det under ting som [bærer minner]?

Gita: ja det kan de gjøre

Thomas: ja, for jeg hadde hund [...] før, familien hadde hund, jeg likte veldig godt å gå tur med den bikkja i skogene i [stedsnavn], for det ligger veldig for seg selv, å finne roen der, det er helt rolig, det er ikke som ved sjøen hvor det er mye motorer og sånn, det er et helt rolig landsted og det er ofte fint vær der, og det er et veldig godt sted, jeg har for så vidt veldig gode minner til det stedet [...] det er det viktigste [...] det er kjernen

Gita: det er plassen?

Thomas: ja, og det er det fortsatt, nå

Gita: hva betyr den hytten da? hva er [...] ja,

Thomas: nei den hytten er det eneste, det ekte hjemmet jeg har, jeg hadde en utrolig god oppvekst og alt det der, så det, jeg har ikke noe å si [...] fint hus i [stedsnavn], men, nei den hytten den betyr veldig veldig mye for det at, hele barndommen ble tilbrakt der og, ja [...]

Gita: er det sånn, hovedsakelig da, positive stunder, gode stunder, ikke noe negativt?

Thomas: det er det som er spesielt, det er utelukkende positivt, jeg, ja, [...] hytten er kjernen av, på en måte, det er det viktigste, for det at jeg er fortsatt der i dag og minnene slår tilbake bare jeg går rundt der og ser på, utover innsjøen og sånt så det er veldig godt [...] jeg har i vertfall 2500 bilder av den hytten [...] og hunden, på hytten, for det at det var liksom hundens naturlige habitat, det var der den, den var desperat etter å komme til hytten [...]

Gita: ut i naturen

Thomas: ja, ut i naturen, fri, ikke noe bånd, helt sånn fri, "jeg kan gjøre hva faen jeg vil, jeg kan være bikkje, nå skal jeg bare løpe rundt i skogen og ha det gøy", så det er hytten som er viktigst [...] hunden og [Stedsnavn], det er de to viktigste tingene, for det var liksom en så god kammerat da [...] det var veldig gøy [...] det er et sort sted som har, igjen et sånt, en subbklasser av ting og opplevelser som er innplantet veldig dypt [...]

Hytten samler Thomas minner tile en slags barndomsutopi, et sted hvor det alltid er fint vær, hvor han lekte med hunden som var hans beste kammerat, hvor han kjenner hver eneste sten.

Erindringsgjenstander blir på denne måten også broer, mellom fortiden og våre tanker; «eternally present and presentable through its physical traces» (Pearce 1998, 99).

Jonas Frykman bruker Heideggers begrep «gathering» for å beskrive hvordan gjenstander kan samle eller holde sammen minner og relasjoner, «when things are gathering they summon both the people involved and the activities they perform» (Frykman 2016, 164). Heideggers klassiske eksempler på dette er broer, jordbrukets redskaper, og som også Borgmann viser til; familiemåltidet hvor «the social and culinary skills of the participants around the table are to the fore» (164). Begrepet «gathering» brukes i en større sammenheng for å peke på slike fenomen som «lays bare the object's particular context of activities» (Frykman 2016, 166). Å «samle» er i denne betydningen altså ikke et resultat av prosessen å samle sammen tilfeldige gjenstander eller statistisk tilstedeværende egenskaper, men hvordan tingen selv virker – hvordan *tingen tinger*. Tingen tinger gjennom sin tilstedeværelse sier Heidegger; «Thinging gathers» (1971, 172-79). Frykman forklarer dette på følgende måte: «With the word 'thinging' he refers to objects as not just symbolic [...] but as evoking interwoven contexts through the perceiver's personal experience (Frykman 2016, 164). Det handler om hvordan enkelte gjenstander evner å levendegjøre visse materielle omgivelser og nettverk av relasjoner.

Noen gjenstander i materialet brukes til sine opprinnelige formål, eksempelvis til å servere med, til å sitte i eller til å ha på seg. Andre ting brukes på nye måter, for eksempel til å pynte med. For å hente frem spørsmålene jeg stilte avslutningsvis i forrige kapittel; om tingene i seg selv ikke egentlig er av betydning for tilblivelsen av erindringsegjenstander, eller om det også kan spille en rolle hvilken type ting den aktuelle gjenstanden er, sier materialet både nei og ja. Tingens art behøver ikke å ha noe å si for hva som blir materielle minner, dette fremkom allerede av redegjørelsen for tingene i de ulike gjenstandskategoriene. Det er når vi husker med tingene, når de blir til gjenstander for vår erindring, at man kan tale om erindringsgjenstander. Da er de først og fremst relevante med spesifikke hendelser, spesifikke personer, spesifikke steder. De er ting i tiden, samtidig som de er ting i nuet. «Erindring» viser i denne sammenhengen til de prosessene som setter både kollektiv og enkeltmennesker i sammenheng med en meningsfull fortid (Otto 2005, 33). Å hevde at all slags ting kan bli erindringsgjenstander betyr derimot ikke at det er tilfeldige ting det er tale om, for man kan ikke «avverdne tingene» (Heidegger). Damsholdt og Simensen poengterer også dette, når de skriver at «tingene ikke ville stå tilbake, hvis man kunne fjerne kulturen fra dem» (2009, 12).

Et av underspørsmålene i oppgavens problemstilling har vært hvorvidt det ligger noen spesiell intensjonalitet i gjenstandenes plassering i hjemmet. Et spørrelistesvar som tydelig fremhever tingens plass i hjemmet omhandler et maleri som forestiller «et vinterlandskap med snødekte fjell og en fiskeskøyte på vannet.», slik meddeleeren beskriver det. Plasseringen av maleriet er ikke tilfeldig: «Maleriet henger i vår spisestue over en skjenk slik det hang på i mitt barndomshjem.» (NEG 258 Ting som bærer minner: 46742) Dette spørrelistesvaret eksemplifiserer hvordan det ikke nødvendigvis er motivet, eller tingen som ting, som er av betydning, men tingen *i* rommet. «Maleriet har bestandig hatt stor betydning for meg» skriver meddeleeren, «[...] det minner meg om gode samtaler rundt et koselig bord og deilige måltider.» (NEG 258 Ting som bærer minner: 46742).

Noen gjenstander får derimot særlig betydning nettopp fordi de er en type ting, for eksempel et bord. Bord kan bli sentrum både for de delte måltider og samtaler. Her og der er det også riper etter barna som likte å holde seg i aktivitet ved bordet, disse linjene er ikke bare forstyrrelser i bordets overflate; «it was the boys and it stil is» (Heidegger 2008, 69).

Særlig spisebordet hjemme er på denne måten ikke bare «et bord» som er så og så mange cm. vidt, med en bredde og en høyde osv. Det er *det* bordet, det er *hvor* den avgjørelsen ble tatt etter en samtale med en venn, det er *der* den og den høytiden ble feiret (Heidegger 2008, 69). Dreyfus og Spinoza refererer til både Borgmann og Heidegger når de for eksempel skriver om hvordan familiemåltidet kan bli et fokus; «when it draws on the culinary and social skills of family members and solicits [...] good humor, and loyalty to come to the fore in their excellence, or in, as Heidegger would say, their ownmost » (Dreyfus og Spinoza 1997, 166). Dette gjør seg gjeldende på ulike måter, gjennom tingenes tinglighet og taktilitet, men også fordi noen ting har en samlende funksjon, når tingen tinger og åpner nettverk av relasjoner.

Hallam og Hocke fremhever betydningen av de sosiale dimensjonene, når de identifiserer samtidens potensial for høyst personaliserte former for «memory making» (Hallam og Hocke 2001, 44). Selv om mitt fokus i oppgaven er på enkeltmenneskets erfaring betyr ikke det at sosiale dimensjoner kan utelates. Det ville ikke være å gå fenomenologisk frem. Personene tingene relateres til er en vesentlig faktor for tingen som erindringsgjenstand. Kanskje ligner dette også Millers resonnering om hvordan personers dype forhold til gjenstander speiler dyptgående sosiale relasjoner (f.eks. Miller 2008). Omgangen med andre mennesker er også helt sentral hos Heidegger. «Omsorg» kaller han vår måte å være i verden sammen med andre (Heidegger 2007, 202). Dette belyses kanskje tydeligst når han skriver om vøren til døden.

Kapittel 5. Fortellinger om ting og tap

«People tell stories, often about things. Things can enter into life stories in significant ways.

Not all stories are about things, but all things can be told as stories. »

(Halten 2011, 1054)

I dette kapittelet belyses forholdet mellom ting og tap gjennom en fravær- og nærvær problematikk i møte med døden og meddelers fortellinger. Hensikten er å se nærmere på tingenes tilstedeværelse i fraværet av personene de forbindes med for å komme nærmere en forståelse av gjenstandene som materielle minner. Kanskje er det også nettopp en form for materialiseringer som finner sted i meddelernes fortellinger om ting og tap?

De aller fleste av meddelerne som deler sine minner kan betegnes som «godt voksne». Å miste noen man er glad i er likevel en uunngåelig livserfaring og berører unge som gamle. Døden tar ikke hensyn til de pårørendes alder. Selv var jeg 9 år gammel i mitt første møte med døden; min bestefar i en åpen kiste. Ingenting kunne forberedt meg på hvor mange begravelser jeg skulle erfare i årene som kom. Man kan vite, men ikke egentlig forstå, at det bare blir flere tap gjennom livet. Det vanskeligste i slike sammenhenger er kanskje å forsøke å forstå hvordan noen som alltid har vært der kan slutte å finnes. Kanskje er det heller ikke mulig for oss å begripe. Jeg oppdaget etter hånden at personene jeg savnet kanskje ikke var helt borte likevel, det fantes spor etter dem. Ikke bare i minnene mine, men materielle spor som kunne frembringe og gjøre den som var borte nærværende på en helt spesiell måte. Det kunne være ganske tilfeldige ting, et fotografi, en gjenstand, et klesplagg, en bil. Likevel var ingen av dem tilfeldige. Det var ikke nødvendigvis slik at jeg oppsøkte dem men det var bare det at den bilen, den var akkurat samme farge og modell som han pleide å kjøre. Han hadde en sånn genser. Jeg husker hvor myk den var å ha på, hvordan den var alt for stor for meg, hvordan den luktet som ham. På denne måten fantes det også flere immaterielle spor; lukten av den parfymen, lyden av en bestemt måte å le, en sang på radioen, måten å gi en klem; måten å få en klem. Slik er det materielle og det immaterielle sammenflettet i erindringsgjenstandene.

Det kan ta lang tid før man klarer å føle tingenes tilstedeværelse. De samme minnene kan stikke og smerte. Når fraværet av dem som har gått bort gjennomsyrrer alt, når hjemme kjennes tomt, hvordan kan fravær få en til å føle nærhet?

Geografene Avril Maddrell og James Sidaway peker i denne sammenhengen på hvordan det ofte er nettopp i det dagligdagse vi opplever denne formen for fravær og tilstedeværelse; «quoditian spaces interpellate us, often unawares, speaking to us of loss and consolation» (Maddrell og Sidaway 2011, 3). «These can be the everyday micro-spaces [...] each having the potential to assault the bereaved with a sense of loss or bring back comforting memories» (3). En gjenstand som utgjør et slikt «micro-space» kan for eksempel være en stol (3).

«He has his chair» skriver Daniel Miller i en lignende sammenheng (2008, 217). Med dette sikter han altså ikke til et slags territorielt eierforhold, men «an object in the room which seems to be moulded to the individual's shape, stance and feel» (217). Slik var det for eksempel med «godstolen til pappa», den var på en måte formet av ham. Den var noe trygt og godt, ikke ulikt Fritjofs bord, en konstant. Opplevelsen og synet av den tomme stolen fikk derimot en annen karakter da pappa gikk bort. Den ble noe stikkende, en evig påminnelse i hverdagen om han som manglet. Det er på denne måten gjenstander kan «overfalle» (Maddrell og Sidaway 2011, 3). Da stolen en tid senere ble fjernet forverret likevel den ubehagelige følelsen seg en stund, nå var det ikke bare en tom stol, men en større tomhet; i rommet. Dette tomrommet denoterte liksom det endelige; stolen var borte fordi pappa aldri mer kom til å sitte i den.

Tid, det kan ta tid før en stol fremstår som en erindringsgjenstand, slik Solveis fars stol gjør i dag. Kanskje kan dette forstås ut i fra etnolog Lene Otto resonnement; at det først er når opplevelser og erfaringer knyttes til fortellinger og forankres i den materielle verden, vi kan tale om en erindring (Otto 2005, 33). Det tar tid før minnene forankres. Fjerner man tingene før den tiden har gått kan man kanskje angre, eller også hjelper det på sorgen. Der finnes ingen fasit. Men gjenstandene etter de som faller fra krever ubarmhjertig vår stillingtaken. En meddeler forteller om hvordan håndteringen av tingene ble viktig i sorgprosessen:

«Jeg er en person som lett knytter minner til gjenstander, det kan være både hyggelige og vanskelige minner, og jeg har vanskelig for å kvitte meg med ting nettopp på grunn av betydningen jeg legger i dem [...] Pappa gikk bort i fjor [...] At han hadde en lengre, alvorlig sykdomsperiode gjorde at jeg begynte å rydde i ting allerede før han gikk bort. Dette ble på en måte en del av sorgprosessen, å bearbeide det jeg visste kom.»

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46793)

Meddelelsen som bestemte seg for å sy lappetepper av sin avdøde fars klær forteller hvordan hun tar vare på dem inntil den dagen hun orker å forholde seg til dem:

«De ligger pent brettet sammen på hytta, jeg venter til jeg orker å klippe i dem. De ligger i skapet som var hans [...] De gangene jeg har forsøkt å fortelle om dette har halsen blitt tykk. Bare å skrive dette nå er tungt.»

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46698)

Dette sier også noe om hvor følelsesnære og såre tingene kan være etter noen har gått bort. Man kan likevel ta vare på og planlegge hva man vil gjøre med tingene, når tingene en dag ikke vil stikke lenger. En annen meddelelse lurer på om hun egentlig skulle tatt vare på mer i forbindelse med en annen form for tap:

«[...] jeg tror det har noe for seg å ha den ene tingen som man mer enn noen andre knytter til en person som alltid var der, og så ble borte. Dette noe har å gjøre med å bearbeide sorg og føle hvordan minnene har stadig mer ved seg som er positivt og konstruktivt. Fra min eks har jeg, eksempelvis, absolutt ingenting, fordi jeg bevisst fjernet alt som var hans, eller gaver fra ham, eller vårt felles da forholdet tok slutt. Det ser jeg nå at kanskje ikke var så smart, fordi sorgen liksom ikke kommer noen vei; den er kapslet langt inn, og tillates ikke å endres til gode minner eller iallfall noe som kan tenkes på uten sorg og sinne.»

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46712)

Å kvitte seg med ting på denne måten kan likevel være en måte å takle tapet på, noen ganger kan det være helt nødvendig å fjerne gjenstander som blir for såre å forholde seg til. En mor skriver dette etter å ha mistet sitt barn:

«I 1988 mistet vi datteren vår, som da var 18 år [...] Da ble jeg så opptatt av å "rydde", det ble nesten en besettelse at alt skulle bort [...] Det er vanskelig å forklare hvordan minnene er, men på en måte vil jeg at noen skal være bare mine. Vil ikke, eller kan ikke dele med andre»

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46761)

Hun forteller også at datteren hadde en hund «[...] en puddel. De ble veldig knyttet til hverandre, og hunden forsto ikke hva som skjedde. Ho sprang rundt og lette, både ute og inne, og var veldig lei seg.» (NEG 258 Ting som bærer minner: 46761). At hunden ikke forsto hva som hadde hendt synes jeg tydeliggjør her, på en enkel men sterk måte, hvor ubegripelig det er når noen aldri kommer hjem igjen.

Å dø er å miste livet. Men hvem er det egentlig som mister? Riktignok avslører døden seg som et tap skriver Heidegger, men det er først og fremst et tap erfart av etterlatte (Heidegger 2007, 253). Når vi mister noen vi er glade i, når «derværen» blir oppmerksom på døden, fremtvinges en stillingtaken til selve væren. Det oppstår en form for «brudd» i henvisnings-sammenhengene, «desto mer påtrengende blir de andres død» (Heidegger 2007, 252).

Først var det bare tomhet, tom plass rundt bordet, tomt i huset, tomt på veien for der skulle du aldri mer gå. Ditt nærvær syntes å drukne i fraværet av deg. De mest banale utfordringer oppstår i hverdagen: Når bør man slette den «tomme kontakten» fra mobiltelefonen? Klarer man å slette den? Eller blir det som å rydde bort de siste sporene av noen man var glad i? De er jo der, på en måte nærværende i telefonen, men «kontakten» fører ikke lenger frem. Sender du en melding eller ringer er det ingen i andre enden å opprette kontakt med. Selv om det bare er tale om et navn i mobilens telefonregister kan det – at det er der, også bli en påminnelse nettopp om at personen ikke er der. Selv om relevanshelheter brytes opp når personer rives ut av dem, synes ting å kunne relatere til personene de egentlig ikke lenger har en forbindelse med. Mange meningssammenhenger vil likevel ikke lenger gi mening. Kanskje er det derfor døden også føles så meningsløs. Vi gjør alt vi kan for å gjøre den meningsfull.

«Han døde med støvlene på» var en av Fritjofs formuleringer, samme uttrykk ble nyttet av Solvei. Tilsvarende kan være «det var slik han nok ville ønsket å dø», eller «det var passende» [...] Men det er ikke alltid man kan håndtere tap på denne måten. For det finnes ikke noen mening i at noen blir drept. Det finnes ingen mening i å dø av sykdom eller selvmord heller, men man sier at «det var godt hun fikk slippe», «nå har hun det ikke vondt lenger», eller «hun døde på "riktig" tid» (NEG 258 Ting som bærer minner: 46706). Det finnes ingen mening med andres død, bare deres liv; det er livet til dem vi har mistet vi minnes gjennom fortellingene og tingene. «Når de etterlatte dveler ved den avdøde gjennom å sørge over ham og minnes ham, er de hos den avdøde» skriver Heidegger (2007, 253). Er det på denne måten minner materialiserer tapte relasjoner? La oss ta noen dybdykk i meddelernes erindringer.

Teddybjørnen

« [...] da eg først åpna denne undersøkelsen for å ta den i lunsjen på jobb måtte eg berre gå ut igjen for det vart så følsomt [...] Min morfar, som eg vokste opp hjå, var ein veldig rasjonell og fornuftig mann, og ikkje ein gang til bursdagar og jul fekk eg vanlige presangar, han satte heller inn pengar til meg på ein konto. Ein gang eg var sjuk da eg var 8-9 kom han heim med ein sølvgrå teddybjørn for at eg skulle føle meg litt bedre. Dette er den einaste tingen han

nokensinne har kjøpt til meg, anna enn ting eg trengte da eg flytta for meg sjølv, som ein kommode e.l. Min pappa reiste da eg var to og min morfar har heile tida vore min farsfigur, som eg alltid har hatt enorm respekt og kjærligheit for. Han var ein mann av den gamle skulen, som sjeldan ga uttrykk for følelsar og var ubekvem når ein klemte han.

Denne teddybjørnen har sidan den dagen eg fekk den sitte ved hovudputa mi i senga, og det gjer den fortsatt idag, sjølv om eg er blitt 32 år gamal blitt. No er bjørnen skitten og falma, og pelsen er tova, men den høyrer heime i senga. Morfar ga tapt for kreft like før jul, og eg har fortsatt ikkje snakka så masse om det.»

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46729).

Pelle og krigen

«Når man er så gammel som jeg er, nemlig 88 år, så har man et mangfold av minner, både av fysisk og følelsmessig art [...] minner jeg har som jeg er veldig glad i, er malerier som min mor har malt. Det er bilder av forskjellig slag, landskaps- og blomstermalerier, og ikke minst, tre hunde-malerier. Et av dem er bildet av en engelsk setter i sort og hvitt. Den het spot fordi den hadde en stor, sort flekk på venstre side. Den ble 17 år gammel og var et elsket og kjært familiemedlem som alle hundene var.

Pelle, en annen av de malte hundene var en sort og hvit buhund som ble 14 år. Han var en ordentlig "gneldrebikkje", men veldig trofast. Den var hos oss under krigen, og det var jo ikke båndtvang den gangen, så han fikk ta seg turer ut når han ville, men så ble Pelle syk. Det var jo lite mat under krigen og han fikk gulsott av mangel på kullhydrater. Det er noe som jeg aldri glemmer. Det var jo rasjonering på alt, men naboene tok av sine små brødrasjoner og kom med dem til Pelle. De visste jo hvor høyt vi elsket den, tiltross for bjeffingen, men han skulle passe huset for oss [...]

[...] Jeg ble enke bare 23 år gammel, med en sønn på 1 år. Min mann hadde vært i flyvåpenet under krigen, i England, og fløyet bombefly for å forsvare Norge og de vestlige makter i 5 år. Under toktene hadde flyverne med seg en sekk av solid stoff, i tilfelle de skulle bli skutt ned. Den sekken har jeg, min sønn på 65 år har fått den nå. Min mann døde som sagt da min sønn var 1 år. Ikke i en flyulykke, men av blindtarmsbetennelse. Livet er utrolig uforutsigbart. Sekken inneholder gassmaske, tykk lue og hjelm, en veldig tykk og solid kjeledress, med tykke vanter og sko. Min mann reiste fra Norge i 1940, rodde til Shetland for å komme unna tyskerne, og kom ikke tilbake før i 1946. Han fikk mange utmerkelser og medaljer, og et brev fra kong Haakon, som sønnen min har rammet inn og hengt i stuen.»

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46738)

I denne fortellingen om ting og tap er det to gjenstander, eller kanskje snarere to relasjoner, som utmerker seg. Maleriet av hunden Pelle og sekken til meddelerens avdøde man. Kanskje er det en fortelling som vitner om mer tap en ting. Først døde hunden av mangelsykdom på grunn av krigen, så kom mannen hjem fra krigen men døde av en blindtarmsbetennelse. Tilbake var en ung enke og et spedbarn. Likevel er ikke dette bare en fortelling om tap, den vitner også om en sterk kvinne og gjenstandene etter hennes mann skulle senere fortelle sønnen noe om hvem han var. Avslutningsvis skriver meddeleren: [...] Nå når jeg selv er på slutten av et langt liv, er jeg takknemlig for både sorg og glede i livet mitt, og jeg kan forlate det uten frykt. Jeg føler det iallfall slik» (NEG 258 Ting som bærer minner: 46738).

Bestemor

«Jeg fikk to håndlagde sisilerte sølvknapper av min bestemor (mormor, men bruker ikke den benevnelsen i vår familie) da jeg var ca 1 år, dvs i 1948. Knappene ble brukt på en liten bolero som bestemor sydde til meg, med hempe for å hekte knappene og boleroen sammen. Under hadde jeg en jumper i angora. Jeg sitter tilfeldigvis og ser på bildet av meg med boleroen og sølvknappene på. [...] Bestemor sydde den første bunaden min, men døde da jeg var bare 3 år, hun var ca 65. Min mor fikk laget knappene om til manskjettknapper og jeg har brukt dem i alle år til bunad, har aldri vokst fra dem. De ligger sammen med det øvrige bunadsølv mitt og jeg er så glad for at jeg har dem fortsatt. De er vakre og har mørknet med tiden, men er fortsatt det kjæreste bunadsølv jeg har. Jeg har noen minner om bestemor, noen vage som ingen kan ha fortalt meg om, men vissheten om at jeg har fått sølvknappene av henne, er viktig for meg. Hun var en fantastisk og sterk kvinne som sto i fronten for arbeiderkvinnenes sak, både organisatorisk og i aktiv kamp. Hun var bl.a. med og startet mødrehygienekontorer i Oslo. Bestemor ble arrestert av nazistene i 1942 og satt på Grini i ca ett år. Min mor satt der også og hun ble sendt til Ravensbrück i Tyskland og satt der til hun ble hentet av de Hvite bussene. Bestefar (morfar) satt samtidig i Sachsenhausen. Bestemor sendte brev til mamma og fordi de ble sensurert, sendte bestemor også brev klippet ut til å passe inn i kjekspakker. Da fikk hun gitt info som ikke var mulig på ordinær måte. Jeg har i mitt eie disse brevene fortsatt. Jeg overtok dem da min mor døde i 1984. Disse brevene, formet som Kapteinkjeks og Korn i flatbrød, er også kjære eiendeler, fordi de er vitner om min families opplevelser og erfaringer og kamp mot fascismen. Jeg har hatt dem oppbevart i bankboks, men har dem nå hjemme etterat banken tømte alle bankboksene. Er redd for å miste dem. Når jeg ser på disse brevene, ser jeg jo bestemors skrift og hvordan hun uttrykte seg. Det gir meg en følelse av å kjenne henne litt bedre.»

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46693)

Fortiden i nåtiden

«Jeg er fra Finnmark og som dere vet brant jo Finnmark under krigen så det er ikke mye gammelt man kan arve ei heller er der mye av historisk verdi igjen. Så for meg og kanskje på grunn av dette er historie og alt som er fra mine besteforeldres tid viktig, viktig å ta vare på deres kultur og historie. De er samer også så deres kultur er ikke bevart i like stort omfang som norsk kultur. Historie, minner og ting er viktige for vår framtid og for at vi skal forstå vår fortid. Det er fra den vi har fått vår nåtid [...]

Jeg har en lampe som er formet som en parafinlampe. Sokkelen er i messing og videre opp på lampeforten er det en sort glass kuppel med ornamenter fra "antikken" den har en hvit glasskuppel over lyspæren. Dessverre knuste selve "parafin"røret av mine barn. Jeg har arvet denne etter min mor som kjøpte den før jeg ble født. Min mor gikk bort kun som 49 år for 10 år siden. Lampen har jeg stående på en skjenk i stuen så jeg ser den hverdag. På skjenken har jeg også familie bilder og andre personlige minner fra andre familie medlemmer. Denne syntes jeg var noe av det vakreste vi hadde når jeg var barn og heldigvis var det kun jeg av mine søsken som syntes den var vakker. Jeg ville blitt uendelig lei meg om jeg mistet den, da den minner meg om barndommen og min mor. Mamma mistet vi alt for tidlig så alt som minner meg om henne har enorm betydning for meg, tingene forteller noe om hvem hun var, hva hun likte og hva vi har samme smak på. Mine barn fikk ikke oppleve min mor noe særlig kun min eldste, nr to var for liten og minste var ikke født og det å kunne si at denne har bestemor hatt betyr mye.»

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46694)

Vi som vokste opp under krigen

Karsten mistet sin far da han var fire og et halvt år, derfor har han ikke så mye han har fått fra ham. Men han har noen spesielle småting som faren hadde i sin hverdag som han forteller at han har hatt et fint og godt forhold til i hele sin oppvekst. Farens signetring som er av gull er den som minner mest, men han forteller også om flere ting:

«I alle år har jeg hatt en liten rød postkasse hengende ved siden av tlf. Det er nok en liten sparebøsse som oppfordret oss til å legge på en slant den gangen vi måtte låne tlf, for det var ikke allemannseie å ha dette på den tiden [...] Videre har jeg et nydelig hvitt askebeger i porselen overstrødd med blomster. Det har sin faste plass i bokhyllen og er godt synlig fra godstolen min og følgelig går tankene mine til ham når han tok seg en sigarett en gang i blant.

[...] I voksen alder har jeg vært så heldig å få bo i sammen med min mor i to perioder. Første gang var tiden før jeg giftet meg og andre gangen da jeg ble alene. Således bor jeg nå blant hennes gjenstander over hele huset og det har vært en stor glede og trøst etter hun gikk bort. [...] Jeg setter stor pris på at jeg daglig kan bruke og omgås min mors gjenstander som kan vitne om et langt og innholdsrikt liv og som også er fult brukbart i dagens hektiske tid [...] så er jeg jo også av typen som setter pris på de kjære gamle tingene i livet, har ikke for vane å bare kjøpe nytt og ut med det gamle [...] Det rare med oss mennesker er at vi fester oss til ting vi har fått eller kanskje arvet etter noen som har stått oss nær gjennom livet [...] Mye kommer nok av at vi som vokste opp under krigen, kanskje har lettere for å ta vare på ting da alt ikke var så enkelt å kunne anskaffes [...]

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46795)

Asgeir og det tapte paradiset

«Det med gjenstander og minner er komplisert for meg. Vår gren var familiens sorte får i flere generasjoner, så det meste av arv gikk til andre. På oss falt det som ingen andre ville ha, og det ble kassert ettersom det ble utslitt. Dessuten, var far min alkoholiker, og pantet bort alt som kunne selges. Inkludert bilder og album. [...]

[...] Huset lå på toppen av en haug. På nordsiden var det ett mål villeng, men på sørsiden var det ett helt mål som bare var blomsterbedd. Hele hagen var plantet med stauder, alt fra steinbeddplanter til høye stauder, som lupin og ridderspore. Rundt hele beddet gikk det en gangsti, og på nedsiden var det steiner en kunne sitte på. Da bestemor døde, skrev han navnet hennes med stein og blomster midt i beddet. Alt dette forsvant da bestefar døde [...]

Bestefar min var utdannet gartner, men arbeidet etter hvert som såpekoker på Lilleborg fabrikk. I min tid var han alt pensjonert. I det meste av barndommen bodde vi som storfamilie i min bestefars hus. Da han døde, gikk huset til min mors eldste bror, og jeg mistet kontakten med huset og hagen.

10 år etter at bestefar min døde, fikk jeg kjøpt meg hytte. Ei mørk natt tok jeg meg inn i den gamle hagen hans for å hente planter. Da var hagen helt ødelagt og overgrodd. De eneste plantene som fantes der var slike som kan overleve det meste. Men, jeg fant da noe, og de plantene lever fortsatt på hytta mi. Blomstene er et minne fra Edens hage, slik jeg opplevde den i min barndom. Dessverre har jeg ikke arvet min bestefars gartnerrevner.

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46671)

«[...] Jeg har ikke så sterke minner knyttet til gjenstander.» avslutter Asgeir sin fortelling, [...] Selv om bestefars hage står for meg som det tapte paradiset.» (NEG 258 Ting som bærer minner: 46671). Så kan man jo spørre seg selv hva det er som får en voksen mann til å ta seg inn i en gjengrodd hage nattetid for å grave opp planter. Asgeirs fortelling om bestefars hage får stå som eksempel både på hva tingene gjør med oss og hvordan ting kan bety, når de er alt som er igjen etter noen man har mistet.

Oppsummering

I dette kapitlet har jeg forsøkt å la meddelernes fortellinger belyse tapsaspektet i tingenes betydning som materielle minner. Ved å undersøke hvordan tingenes tilstedeværelse kommer til uttrykk i fraværet av personene de forbindes med, har det vært min hensikt å komme nærmere tingene som materielle minner, samt måtene materialiseringer finner sted. Mens gjenstandenes tilstedeværelse i første øyekast kontrasterer fraværet av personen tingene relateres til, oppleves relasjonelt nærvær i forhold til disse tingene. Fortellingene om «Teddybjørnen» og kanskje enda mer «Bestemor», er eksempler på dette. I det sistnevnte skriver meddeleren også eksplisitt om hvordan bestemorens skrift gir henne følelsen av å kjenne henne bedre. Mens den skitne teddybjørnen er det eneste taktile minnet om relasjonen med en bestefar som også var farsfigur. En viktig forskjell mellom disse meddelerne, eller forskjellen mellom bestefar og bestemor om du vil, er *når* i meddelernes liv de døde. Mens bestefaren som forbindes med teddybjørnen gikk bort nylig, var den andre meddeleren bare tre år da hun mistet sin bestemor. Dette er interessant fordi både spørrelistesvar og intervjumateriale vitner om gjenstander som gjør at man føler seg nær personer man egentlig ikke husker, eller til og med aldri har møtt. Er det da gjenstanden, fortellingen om personen, eller tilknytningen til personen gjennom gjenstanden som skaper forbindelse?

På samme måte som tingene ble samtaleåpnere under intervjuene, ligger tingene til grunn for meddelernes fortellinger om materielle minner. Selv når meddeleren ikke har førstehåndserfaringer med personen tingen relateres til, kan det oppleves som minneting relasjonelt. Fortellingene om tingene inngår i og overleveringen av dem underminerer ikke minnenes kraft. Minner materialiseres nemlig også i fortellinger om ting og tap.

Kapittel 6. Gjenstandenes gjenklang

Så langt i oppgaven har jeg presentert forskjellige gjenstander fra materialet og diskutert deres betydning og bruk med utgangspunkt i hva man *gjør* med slike ting. I denne forbindelsen har for eksempel tingenes plassering i hjemmet vist seg meningsfull. Relasjoner til både personer, dyr og steder har kommet til uttrykk gjennom gjenstandsbiografier og livshistoriske erindringer. Etter forrige kapittels fortellinger om ting og tap, fremkommer det i alt større grad hvordan tingene også gjør noe med oss. Dette siste analysekapittelet skal derfor handle om hva som *skjer* i møtet med tingene; *hvordan* tingene erfares som materielle minner.

Et fenomenologisk blikk på brukstingenes betydning

«Vi husker med tingene» sier den danske semiotikeren Peter Larsen (2002, 32). I antologien *Tingenes Tale* (2002), tar han oss med på «The Elverhøj Museum», i den danske immigrantbyen Solvang, California. Der har de anlagt noen stuer og samlet litt tilfeldige gamle ting for å skape et slags dansk emigrantinteriør fra tidlig 1900-tall. I en av disse stueene er det Larsen ender opp foran et gammelt redskap, noe som museumsguiden ikke visste hva var. For hun visste ikke hva den skulle brukes til, men hun synes den var morsom.

«Jeg for min del så en brødmaskine» skriver Larsen; «Og var øyeblikkelig tilbake i min barndom, i Helsingør, i kjøkkenet hos min farmor: det var præcis sådan en hun brugte når hun skar rugbrød til søndagsfrokosten» (Larsen 2002, 27). Det ble guiden som fulgte interessert med videre rundt i museet, mens Larsen til sin begeistring fant mange ting han umiddelbart kjente igjen. Flere gjenstander var helt ukjent for guiden, alt fra en persillehakker til et dørslag og en rullepølsepresse, men hun hadde sans for håndverket, klare blå emaljefarger osv. Trekker vi inn Heidegger i denne sammenhengen, så kan man si at guiden erfarte museumsgjenstandene som «for hånden». For Heidegger er bruksting først og fremst «værende som møter oss i besøringen», med det mener han at tingen er «noe til å...»; en struktur som «henviser» til noe og på denne måten konstituerer en brukstinghelhet (Heidegger 2007, 91). Når man derimot analyserer tingens bestanddeler, materiale og størrelse fremstår den som «for hånden», som når guiden merket seg det håndverksmessige ved tingene, emaljen osv. Fordi tingene har karakter av «henvisthet», sånn at tingens «væren» avdekkes som det den er fordi den *henviser* til noe, kunne tingene praktisk talt fremstå som meningsløse for guiden (Heidegger 2007, 108). Larsen derimot, husket deres «tilhåndenhet»; hva de var til for og relevant med.

Selv om tingene i museet ikke lenger var i bruk, kunne de altså vise til konkrete brukssammenhenger, til konkrete opplevelser og situasjoner for Larsen. «For mig var tingene fremdeles redskaber, men også, og først og fremmest, redskaber til at huske med» (Larsen 2002, 29). I mitt materiale er det mange paralleller til dette, ett eksempel er «vaskestolen».

Heidegger bruker begrepet «assertive» for å beskrive overgangen når tingene mister formålet som de en gang var satt i en viss sammenheng med (Frykmann 2016, 175). Selv om Heidegger presiserer at vårt forhold til andre mennesker ikke må forstås på samme nivå som forhold til tingene, kan måten vi relaterer til bruksting i visse situasjoner også peke hen i mot personer. Slik brødmaskinen førte Larsen tilbake til barndommen og kjøkkenet; «hos min farmor» (Larsen 2002, 27). Tingen henviste ikke bare til rugbrød og kjøkken, men spesifikt til farmoren. Tingens mening kan slik avsløres som affektivt relasjonell og ikke bare praktisk.

Når Heidegger snakker om fenomenet «væren», er ikke dette helt ulikt måten Damsholdt og Simonsen taler om «gjøren»; formen indikerer at noe skjer, «at praksis finder sted» (2009, 13). Heideggers «derværen», altså mennesket; et værende som kan ta stilling til sin egen væren, er derimot en motsetning til tingene som bare har en «lånt væren». Med dette sikter Heidegger til hvordan han først og fremst forstår tingene i «sin mest grunnleggende væren», nemlig som bruksting, *i* bruk. Men «bruk» indikerer også at noe skjer, det fordrer en bruker, på denne måten er vår væren og tingenes væren sammenflettet. Når vi husker med tingene, i møte med erindringsgjenstander, blir grensene mellom hvem som gjør hva derimot porøse.

Når minner materialiseres

«We are symbols of ourselves, as objects are symbols of themselves; what we symbolise is our notion of an essential self and unique history [...] and it is this essential past, which proves our essential present and future, which memorial objects constitute because they are not just simple epistemological signs, carriers of information about what happened, but also bridges between the imagination and the past regarded as eternally present and presentable through its physical traces»

(Pearce 1998 , 99-100)

Materielle minner kan erfares på svært ulike og likevel spesifikke måter. I det følgende skal vi se på tre forskjellige spørrelistesvar hvor meddelerne gir detaljerte beskrivelser om ting som bærer minner for dem; et spisebord, en ring og en konkyllie.

Siste stopp før himmelfart

«I mitt 74 år skal jeg flytte for 14 gang helt frivillig, og håper og tror at det blir siste stopp før himmelfart. [...] Leilighet min mann og jeg har kjøpt på 90 m2 er helt ny og topp moderne. [...] Da oppsto valgets kval om hvilken av møblene, ting og tang skal få være med på flyttelasset. [...] Mor og fars vakre spisestue var et must. Den består av bord med to uttrekksplater, 6 stoler med stoppet sete, sjenk og skap i trefarget flammebjørk. Spisetuen ble kjøpt 1932 samme året som foreldrene mine giftet seg, og ble arvegods til meg etter deres bortgang. I mine øyne er spisestuen ikke utgått på dato, slik mine sønner vil ha det til, som er tilhenger av flatpakket IKEA møbler.

Minnene fra barndom og ungdom strømmer på når jeg sitter med haken mellom hendene på bordplaten, og lar familie og venner oppleves på ny. Det er en sjelevandring på høyt plan som foregår mellom meg og de ikke tilstedeværende, og kan lett mistolkes av utenforstående. Ansiktuttrykkene til mor og far, tanter og onkler kan jeg mane frem i hukommelsen, samt deres smil og latter kan jeg høre i mitt indre øre. Gud hjelpe meg hvis jeg skulle utbasunere den deilige opplevelsen jeg har i stille stunder ved å mimre om mine gamle gledesstunder fra den gang alle var i live. "Neevengården neste ville barna si, men dem om det."¹⁴

Husker oppstyret av latterbrøl da onkel byttet ut suppetallerken med en ny innkjøpt porselens potte som han plasserte midt på tantes hvite damaskduken i min kusines konfirmasjonsdag.

Eller den gang far feiret sin 40 års dag med alle sine Hansa arbeids kamerater. Far hadde spandert forskjellig brennevin av beste merke, da en av karene sa, det var en "DRITT FEST", for det fantes ikke en eneste flaske øl på bordet. Slik latterlige utsagn husker små barneører. Mor pleide å si til oss barn gå og lek, når hun snakket med voksne, for små gryter har også ører. I mors 70 års dag var fars bror torrvittig slik han ofte kunne være. Han hadde vært på toalettet og glemt å kneppe alle knappene i gylfen igjen. Tante oppdaget fadesen og dyttet til ham flere ganger uten at han lot seg affisere. Til slutt kom det sindig fra han: Død fugel faller ikke ut av sitt rede, og dermed var latterkulene i gang [...] Fortellingen om "BORD DEKK DEG" passet godt på spisebordet som har servert mange fantastiske måltider av alle slag og drikke som kan gi hikke.»

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46760)

¹⁴ Neevengården asyl/sykehus, i dag Sandviken sykehus.

Ringen etter mor

«Jeg har en gullring som var min mors, og en giftering som var min farmors. Jeg bruker ingen andre smykker, men alltid disse. Jeg har begge ringene på høyre hånd, på samme finger, og jeg ser dem hver dag hele dagen. Jeg fikk ringen etter farmor da hun døde i 1990. Hun var gammel, hun døde på "riktig" tid i livet, 89 år - og jeg var helt forsont med det. Ringen minnet meg, og minner meg om henne - at hun fantes, at hun var en flott dame – og minner meg på at jeg skal være stolt av å stamme fra henne. Det var hennes giftering, og sånn sett minner den om farfar også - han døde allerede i 1966, og hun gikk med begge giftingene etter det. Ringen etter mor fikk jeg da hun døde i 2011. Det er ennå nært, og trist - hun døde "for tidlig", 78 år, og hadde en veldig vond sykdomsperiode med uhelbredelig kreft i et år før det var over. Men ringen minner meg om henne som hun var da hun var frisk, da vi var yngre / barn, den minner bare om gode ting. Hun fikk den til sin 40-årsdag av sine foreldre, og gikk alltid med den. Måtte reparere den et par ganger, for den ble tynnslitt av det harde arbeidet hun hadde som småbruker.

Når jeg ser ringen på min hånd, ser jeg for meg hennes hånd i ferd med å ta i mot lam i lammingen om våren, eller i ferd med å bake brød, eller i slåttearbeidet - eller bare når hun holder om meg, eller stryker meg over armen. Jeg tenker på henne daglig, det ville jeg kanskje gjort uansett, men ringen får meg til å tenke på fine ting, på alt hun gjorde og alt hun var og hvor glad vi var i hverandre. Min mor bar ikke mange smykker, hun heller, bare denne ringen og giftingen sin - så for meg er den et sterk symbol på henne. Hun var arbeidsom, sterk, flink og engasjert - og organiserte seg selv og verden rundt seg på en enkel og upretensiøs måte. Ikke masse smykker, bare to ringer til hverdags. Jeg har ellers ingen gjenstander til minne om noen, jeg er ikke så opptatt av gjenstander, men for meg var det veldig viktig å få denne ringen etter mor, slik at jeg hadde noe som holdt henne nær meg etter at hun ble borte.»

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46706)

Konkylien

«Jeg har to ting etter farmor: Konfirmasjonsringen hennes, og en konkylie. Konkylien er kjærest, for den husker jeg godt fra da jeg var liten. Broren min og jeg pleide å leke med dem da vi var på besøk. Farmor hadde dem stående i stuevinduet blant potteplantene, og slik vil jeg også ha dem. Jeg har prøvd å ha dem i vinduet, men barna har en tendens til å ta den, og jeg er så redd for at den skal bli ødelagt, så nå står den høyt på en hylle på kjøkkenet.

Av og til legger jeg den inntil øret og "hører på havet", som farmor sa. Jeg lar barna mine også gjøre dette når jeg passer på, og forteller dem historien om farmor. Konkylie er oval og helt glatt, den er nok lakkert. Den er lys med brune flekker, og noen fine tagger inn mot åpningen.

Den er behagelig å ha i hånden. Broren min og jeg fikk hver vår konkylie da farmor døde. Det var i år 2000, da jeg var 15 år. Jeg husker en spesiell episode med konkylie noen år da jeg spurte om å få låne den til en skoleprosjekt, og farmor sa nei. Jeg husker mamma og pappa reagerte og senere tolket det som starten på demensen hennes. Hun begynte på denne tiden å "rote" og glemme ting og fikk raskt Alzheimers sykdom, noe hun også døde av.

Konkylie har nok en helt spesiell betydning fordi det er så mange minner knyttet til den. Farmor var et fantastisk menneske. Lun og god, rynkete og myk, som en ekte farmor skal være. Hun ordnet mat skikkelig, fra bunnen av, og var veldig ordentlig. Alltid oppvask så snart maten var spist. En ekte 50-talls husmor. Jeg vet ikke hvor konkylie kom fra, eller hva slags betydning den hadde for henne, foruten pynt. For meg betyr den mye.

Minnene er mye knyttet til følesansen, jeg har mange taktile minner fra leiligheten til farmor, som mønsteret på tapetet, fløyelen på sofaen, det knitrende sengeteppe, de glatte frynsene under lenestolene. Og også følelsen av den glatte konkylie med de ruglete taggene under, og den er jo det eneste jeg har av gjenstander jeg husker derfra. Når jeg kjenner på konkylie, er jeg rett tilbake til leiligheten til farmor.»

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46701)

Denne fortellingen om en konkylie er kanskje det spørrelistesvaret som tydeligst beskriver hvordan minner materialiseres, hvordan den myke følelsen av å holde konkylie, lyden av havets sus og farmorens leilighet smelter sammen i sensasjoner av mønstret tapet og fløyel. På samme måte som brødmaskinen i Elverhøy museet førte Larsen tilbake til farmorens kjøkken, tar konkylie meddelelsen tilbake til sin farmors leilighet.

Ringene er viktige for meddelelens opplevelse av nærhet til sin avdøde mormor. Når hun ser på ringen på sin egen hånd, kan du se for seg sin mors hånd. Minnene som materialiseres er broer til meddelelens barndom, til følelsen av å bli holdt eller strøket over armen. Det er også barndomsminner som «strømmer på» for meddelelsen som omtaler sin spisestue. Hun beskriver erfaringen når hun sitter med haken i bordplaten til og med som en sjelevandring mellom de ikke tilstedeværende og henne selv. Hun kan se for seg smilene deres og høre latter. Felles for alle tre eksemplene er på denne måten at de ikke bare forteller om hvordan de husker med tingene, men med kroppen, med hele sanseapparatet.

Det sanselige og taktile

«Alt för sällan blundar etnografen, lyssnar, smakar, känner sig fram»

(Löfgren 2004, 26).

Vi savner ofte metoder og begreper sier Orvar Löfgren, for å fange opp hvordan ting kan bli redskap for vår evne til å erfare, oppleve og forme verden (Löfgren 2004, 26). En meddeler forteller om hvordan gjenstander kan virke som det hun kaller «triggere» for å minnes:

Triggere

«Med unntak av ting knyttet til min sønn, har jeg få ting direkte knyttet til mennesker. Jeg har oftere ting som trigger minner fra steder og mennesker. Jeg har flyttet ekstremt mye i barndommen og trenger triggere for å huske mye av barndommen utenfor nærmeste familie. Voksenlivet har vært ganske aktivt, slik at behovet har fortsatt. Ting kan være en påminnelse om situasjoner, slik vikingkista mi er en påminnelse om en livsstil, bålrøyk, teltlivet etc.»

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46722)

Kisten kan altså vekke minner om måter meddeleren har levd på. For de som har erfart «teltliv», kan minner inneholde mange sanselige erfaringer, fra følelsen av å være *i* teltet mens regnet trommer, eller vinden river i duken. Kanskje husker man både lukten av røyken fra et leirbål, hvordan den kan svi i øynene eller knitringen fra de brennende vedkubbene. Både nostalgiske og sensasjoner og avsky kan materialiseres i et telt. Kanskje har man hatt en så dårlig opplevelse at man husker hvordan man frøs om nettene eller våknet med stiv rygg. Minner kan på denne måten bli svært levende fordi vår erfaring først og fremst er kroppslig. Det er ikke slik at vi bare møter en gjenstand vi kjenner som gjenstand visuelt. Vi kan gjenkjenne en gjenstand gjennom berøring og kanskje er det først berøringen som «trigger» minnet. Da kan vi snakke om det taktile, men det sies også at stemninger kan være «til å ta og føle på». Lukt og lyd kommer til uttrykk som viktige sensasjoner i flere av spørrelistesvaren. Det gjelder både lukt som sitter igjen i tingene selv og erindringen av lyd, lukt. Det samme gjelder for stemninger, eksempelvis følelsen av spenning eller opplevelsen av noe humoristisk. Vi skal nå se på flere spørrelistesvar som eksemplifiserer dette.

Bestemorhandkledet

«[E]g har [...] eit ganske slitt handklede som eg fekk til jol ei gong av bestemor. Eg minnes at mamma blei riktig opprørt fordi eg fekk eit slitt handklede som einaste jolegåve - bestemor hadde nok pengar. Men det lukta nett som bestemor, eg trur det hadde vore lenge i skåpet hennar. Eg tok vare på det lengje utan å bruke det, og tok det til og med meg når eg flytta utanlands. Når eg lengta heim, lukta eg på det. Ein dag blei det oversvømming på badet, og eg blei nøydd til å nytte handkledet til å tørke opp. Etter vask mista det lukta si, men eg har det framleis og nyttar det som eit vanleg handklede, og tenker på det som bestemorhandkledet.»

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46675)

Barnesamebelte

«På veggen i stua har mi har jeg mitt eget lille barnesamebelte, som bestefar lagde til meg.

[...] Dette beltet er ett kjært minne om en høyt elsket bestefar, og når jeg ser på det, kjenner jeg lukten fra bestefars verksted. En lukt av skinn og lær og tobakksrøyk, en veldig god lukt jeg vil huske for alltid. [...] Min bestefar var en relativt lang person, til å være same. Jeg husker han var svært brun i huden og håret var kritthvitt og utrolig mykt. Husker følelsen av håret hans mot mine små barnehender og det kjentes som fjær eller dun.

Da bestefar ble eldre flyttet han inn i en egen liten hytte på tunet. Han ønsket vel litt ro på sine eldre dager. Likevel var jeg hjertelig velkommen på besøk og jeg fikk alltid pastiller, champagnebrus eller fotballkjærighet. En gang fikk jeg derimot ett «egg» jeg ikke torde spise, for det var loddent og rart. Det var første gang jeg så en kiwi.

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46749)

Parfymen

«[J]eg [er] en person som ikke knytter meg mye til gjenstander. Men faktisk så sitter jeg her nå på hjemmekontoret mitt og ser rett ned på en gjenstand som mor i sin tid kjøpte. Det må ha vært ca 25 år siden, da hun var i England og besøkte stedet der William Shakespeare bodde. Det er en flaske med godlukt der det er bilde av Shakespeares hus utenpå. Det hender jeg åpner flasken og trekker inn den søtlige lukten fra flasken. Da lukter jeg mor, og det gir meg en glede og gode assosiasjoner, og jeg tenker på turene og opplevelsene vi hadde sammen. Men også dette er flyktige ting. Luktodør er noe som fordufter og forsvinner etter hvert. Jeg sinker den prosessen ved å holde lokket godt tilskrudd til vanlig. Og åpner lokket bare av og til.»

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46769)

Karaffelen og de Venezianske glassene

«En gylden, elegant høy vinkaraffel eller vann sådann alt etter smak! [...] Min bestefar var kaptein på seilskute. På en tur til Venezia kjøpte han dette "servise". Med til historien hører det at han hev treullen det var pakket inn i den store utedoen. I det herrens år 1912, ble han lei av å se på denne treullen som ikke formuldet – og hev en fyrstikk ned – det ble bål på [stedsnavn]-doen. Naboene kom løpende til – bøtter med saltvann ble hevet fra den ene til den andre – og de klarte å slukke brannen! Etterpå ble de som seg hør og bør innvitert inn til en dram – (i de Venezianske glassene) og det ble både ett – to og tre glass. Da var det naboen – [Personnavn] sa de forløsende – "Det ska e' sei dem, det er sammenkomster vi trenger!" [...] Karaffelen står her – brukes ikke så ofte, men gleder en hver estetikers blikk.»

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46743)

Dette siste eksempelet er mer av den stemningsfulle humoristiske arten, men eksemplifiserer kanskje også et spesielt tilfelle av årsak og virkning når man tenker på hva anskaffelsen av en gjenstand kan føre til, hva vi gjør med tingene, og hva tingene kan gjøre. Karaffelen og de Venezianske glassene samlet ikke bare naboene til brannslukking, men til et lystig etterslukkingslag som det helt sikkert går gjetord om den dag i dag.

Et annet eksempel fremhever lyd og omhandler et veggur forbundet med en mormor. Meddeleren forteller at lyden av klokkeslagene «var som musikk» for henne, hvordan hun elsket den lyden.

«Mormors fine vesen, hennes omsorg og varme var på en måte innlemmet i klokkes lyden.»

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46741)

Et spørrelistesvar om et lappeteppe fremhever det taktile når meddeleren skriver om forholdet til sin bestemor: «Jeg synes det er fint å tenke på at bestemor personlig har tatt i hver eneste maske i dette teppet» (NEG 258 Ting som bærer minner: 46715). Hun tar oss også med i erindringen på en meget billedlig måte når hun beskriver bestemoren:

« [...] hun var gummistøvler, kongeblå fjøsoverall i bevernylon, hun var Lanosåpe, gårdskona som elsket å lese bøker og som bestemte seg for å lære engelsk da hun var noenogseksti [...]»

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46712)

Forklet og Teserviset

«Farmors forkle - jeg fikk det av pappa da de ryddet huset. Kommer alltid til å forbinde det med min lille, gode farmor og nystekte, hjemmelagede wienerbrød. Farmor var prestefrue, og alenemor for 5 gutter under 2 verdenskrig fordi farfar var bortvist fra jobben og etterhvert fengslet og internert på Grini. [...] Teserviset fra mormor - jeg arvet et Ostindia teservise etter mormor. Har mange gode minner om henne, og det er stas å bruke det. Særlig når jeg får tak i den samme teen som hun brukte. Det er noe med duft- og smaksminner som gjerne kommer fram når man bruker arvede gjenstander.

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46708)

En kjærlighetshistorie

«Jeg har noen møbler mine foreldre tok med seg etter mange års opphold i Thailand. [...] foreldrene mine hadde en spesiell og rørende kjærlighetshistorie som jeg blir minnet om hver gang jeg ser gjenstandene.

De ble kjæresten like etter krigen, deres foreldre stod på hver sin side. Det var derfor utelukket med noe tradisjonelt bryllup, til det var motsetningene for store mellom familiene. Pappa var bare 20 og mamma 22 da de dro til Bangkok for å gifte seg og stifte bo og jobbe. Den gang var det en ekspedisjon. De var heller ikke hjemme oftere enn hvert tredje år, så de ble veldig tett knyttet til hverandre. De var gift i 56 år.

[...] Det som er rart med disse tingene jeg har arvet, er at stilen egentlig ikke er i tråd med hva jeg ellers liker. Men både min mann og jeg synes de representerer foreldrene mine, deres historie og dem som personer. Derfor har vi latt gjenstandene fra Thailand bli hovedelementer i stua vår og kjøpt andre møbler som passer sammen med dem for å gjøre møblet til en helhet. Dette kan være et eks. på at gjenstandenes affeksjonsverdi og hva de minner oss om er mye viktigere enn det rent objektive.»

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46699)

Flere av de overfor gjengitte spørrelistesvarene har fått tale for seg selv som de ostensive eksemplene de er, om sanselige og taktile minner knyttet til gjenstandene som deles. Kjærlighetshistorien overfor representerer derimot et skifte, fra det sanselige til det mer følelsesmessige. Vi blir nemlig berørt av tingene, for vår livsverden er også en følelsesverden.

Affekt og følelse

Jeg vil begynne denne delen om det affektive med et litt annerledes spørrelistesvar.

Det er ingen hemmelighet at gjenstander av kulturhistorisk betydning av ulike årsaker ikke blir levert inn, eller meldt til fylket. Dette kan grunne i at selve lokaliteten, altså funnstedet, for eksempel er marken til en bonde. Utgravninger og eventuell fredning av landskapet vil i slike tilfeller skape problemer for gårdsdriften, noe som kan føre til økonomisk tap. I andre tilfeller kan det være at man unnlater å melde fra fordi lokaliteten har vært i slekten i generasjoner, noe som kan medføre at funn ses som privat eiendom fremfor felles kulturarv. Enhver kan ha sine private begrunnelser når det gjelder slike funn, det er ikke min hensikt bedømme dem.

En meddeler forteller om sitt funn med stor entusiasme:

«Ein vismann frå Asia har sagt det slik:

- *Eig du meir enn tre ting – er det tinga som eid deg.*

Han har nok rett. Vi samlar på for mykje, men det er ein ting eg aldri vil kvitta meg med. Det er ei steinøks frå bronsealderen.

Når sant skal seiast, er eg ikkje sikker på om at det var eg som fann øksa – eller om det var øksa som fann meg ?

Det var ein kveld i oktober 1990. Klokka var rundt 19, og det skymra så smått då eg var i bakkane ovafor parkeringsplassen. To gonger i veka i sommarhalvåret, tok eg den same joggeturen her, sør for byen. Om vinteren gjekk turane i Ijosløypa nærare byen.

Best så eg jogga på stien i skråninga på nordsida av det vesle Vagletjernet, fekk eg auge på noko som stakk ut frå skråninga like framfor meg. I skymringsljuset likna det på farmor sitt brillehus. Ho hadde hatt eit slikt av metall, med lokk som hadde springfjør, slik at det lukka seg med eit smell, kvar gong den gamle skifta frå lese- til gå-briller.

Eg stansa og tok det opp. Det var sjølvsagt ikkje eit brillehus. Det var ein stein på om lag 15 x 5 cm. Hjarta slo i bringa. Ikkje av løypinga. No hadde spaninga knytt til denne merkelege steinen teke herredøme over pulsen. Eg sette av stad ner mot bilen.

I Ijoset frå lykta i biltaket fekk eg svar. Det var ei steinøks eg hadde funne. Saueføter på stien hadde, litt etter litt, grave øksa fram or skråninga. No sat eg med ho i handa. No var ho mi eller var ho det ?

Heime vaska eg øksa rein, og synte henne stolt til kona og borna våre. Dei nikka og smilte og sa – så fint, far – før dei snudde seg attende til tv-skjermen.

[Personnavn] – tenkte eg og treiv jakka. [Personnavn] hadde hatt sommarjobb på Arkeologisk Museum i Stavanger, og arbeidd på utgravingar på Jæren. Nokre minuttar seinare svinga eg inn framfor huset hans på [Stedsnavn]

- Ingen tvil, sa [Personnavn]. Ei heilt klar steinøks. Frå bronsealderen, la han til mens han smatte og sette opp kjennar-mina si.
- Eg lyt vel levera ho til arkeologisk museum, sa eg litt prøvande.
- Tullpreik, sa [Personnavn]. Dei har magasinene fulle av steinøkser frå bronsealderen i magasinane sine i kjellaren. Nei – behald berre øksa du – og det med godt samvit.

For meir enn tre tusen år sidan hadde altså ein kar frå bronsealderen lagt ifrå seg øksa, og truleg gløymd henne. Det skulle gå fleire tusen solefall over dei vestvendte bakkane ved Vagletjernet, før øksa igjen blei varm av å liggja i handa på eit menneske – meg !

Eg vart litt *høg* der eg sat åleine på kjøkkenet med steinøksa.

På arbeid neste dag tenkte eg meir på øksa, enn på eigedomsavtalar, pantsikring og servituttar – som eg bala med på den tida.

Med eitt dukka [Personnavn], ei av venninnene til kona mi, oppå i tankane mine. Ho arbeidde hjå Arkeologisk Museum i Stavanger. Rett nok var ho tilsett på kontoret der, men ho visste nok om Lov om fornminner. Kanskje stakk ho innom kona mi for å få seg ein kopp kaffe og ein drøs ? Eg vart uroleg resten av arbeidsdagen, men haldt ut.

Heime igjen la eg øksa i veska – den eg alltid hadde med meg på jobben, og som hadde kodelås.

Slik bar eg øksa med meg i om lag 20 år til eg vart pensjonist. No ligg ho trygt i eit glass-skåp med lås. Eg ser på ho kvar einaste dag.»

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46740)

Hvorfor leverte meddeleren ikke øksen til museet? Var det fordi den lignet farmorens brillehus? Opplevde han det som et lite stykke norgeshistorie? Eller var det selve finnergleden? Dette får vi ikke svar på, men øksens innvirkning på meddelerens handlinger gjennom flere tiår, kan likevel si noe; nemlig hvordan også ting kan *gjøre* noe med oss.

I teksten «Happy objects» (2010), peker Sara Ahmed på hvordan affekt og følelser er noe som hefter seg ved, og på denne måten også kan opprettholde eller bevare sammenhenger mellom ideer, verdier og gjenstander (Ahmed 2010, 29). Kanskje kan man på denne måten tale om steinøksen som meddelerens «Happy object»; finnerlykke som heftet seg. «It is apparently not true to say that happiness has no history», sier Susan Pearce (1998, 101), det hun mener å peke her forstår jeg i sammenheng med at lykke er noe som *skjer*. Men man taler også om lykke på mer fremtidsorienterte måter; alle eventyr har en lykkelig slutt. Pearce fortsetter på denne måten; «in both family life and broader public life, history, in the shape of its material memory, seems essential to happiness» (Pearce 1998, 101). Lykke er noe man opplever i «nuet», men finnerlykken over steinøksen kan gjenoppleves gjennom meddelerens erindring. Kanskje er det nettopp det den *gjør*, hver dag, når han ser på den.

Affektive ting

Susan Pearce peker på hvordan gaver kan være vesentlige elementer når det er tale om materielle minner; «[...] a significant element in the complex of memorial material» (Pearce 1998, 95). Hun beskriver dem videre som «allegories of their givers», fordi handlingen omvandler gjenstanden; «from commodity to potential treasure » (95). «[I]t is deemed to do this the more urgently, the more the owner is directly embodied in the gift, through the time and trouble that she (or he) has taken» (95). Dette kan overføres på gjenstander som er arvet, når de for eksempel er tilvirket av personen man arver fra eller av tidligere familiemedlemmer. To eksempler på dette er den hjemmesmidde hammeren (NEG 258 Ting som bærer minner: 46688), og barnesamebeltet (NEG 258 Ting som bærer minner: 4749). På denne måten kan man tale om «iboende relasjoner», noe som også kan oppleves i forbindelse med gjenstander som har vært regelmessig i bruk før man fikk dem. Slike ting kan ofte være formet etter bruk, slik at gjenstanden bærer preg av dette, eksempelvis slitasjen på stolen etter Solveis far. Også tiden selv setter sine spor slik for eksempel den sølvgrå teddybjørnen fremstår «skitten og falma, og pelsen er tova» (NEG 258 Ting som bærer minner: 46729). Mens noen gjenstander endrer mening over tid, er andre ladet med affektive verdier i fra starten. En minneting som også er en kjærlighetshistorie kan utdype dette forholdet:

Gita: Disse her, urene, er det to lommeur?

Fritjof: ja det var to lommeur, det var jo en sånn kjærlighetshistorie det [...] da jeg traff [avdøde kone], så hadde vi jo begge en forhistorie, og da tok vi rett og slett å, samlet alt vi hadde av gamle forlovelsesringer og gullsmykker og ting som vi hadde fått, og

ting vi hadde kjøpt og, ja, som av en eller annen grunn vi hadde, som hadde minner i fra andre enn, fra vår fortid da [...] da var jo jeg, 32 og hun var 28 når vi traff hverandre, og da husker jeg, da gikk vi med, tok vi alt sammen og så leverte vi det til, en som vi da kjenner som drev med, kjøpte gull og drev med antikviteter og den type ting, å da laget han, da tok han det gullet, og så fikk vi da, isteden for å få ut penger, så fikk vi ut to sånne flotte små lommeur, som var montert inn på en sånn, i en ramme da, med sånn velur eller hva det heter for noe, en sånn bakgrunn da, stoff rett og slett, innrammet, og di hadde vi hengende i stuen våres her, bare som en sånn greie på at, ja, det har jo vært en fortid men, nå er den ferdig og [...]

Gita: en veldig kreativ ting da

Fritjof: ja, det var en litt sånn, var et litt spesielt påfunn egentlig

Gita: og symbolsk at det ble to lommeur, altså tiden?

Fritjof: jada, det var jo det, det var en symbolikk i det sant, altså det er jo en, det er en fortid og en fremtid, og nåtid ikke minst

Gita: og så var det ene litt større enn det andre?

Fritjof: Ja jeg, det største skulle liksom være mitt, mulig at jeg hadde, jeg tror kanskje jeg hadde litt mer gull enn henne (ler)

Gita: (ler)

Fritjof: neida, jeg tror ikke det var det, det var vel egentlig bare, at det var ett dame ur og ett herre ur, for herreurene var jo større enn dameurene, så det er vel sånn med lommeur også, tror jeg [...]

Vi skal følge Fritjof litt videre i denne tråden, for selv om spørrelistesvarene utgjør hovedmaterialet i oppgaven har intervjuene vært viktige. Et tema som for eksempel ikke fremkom av spørrelisten er hvordan ting som bærer minner fra tidligere relasjoner kan bli problematiske i nye. Dette er en meget samfunnsaktuell problemstilling og en tematikk som også berøres av Miller. Han peker i denne sammenhengen på hvordan et mer åpent feltarbeid også kan by på flere innsikter (Miller og Parrott 2009, 504).

Men dine minner er ikke mine minner

Hvordan begynner man et nytt liv sammen når tingene en har i fra før var minner sammen med noen andre?

Når man har bygget et liv og et hjem og familie med noen som så går bort, kan tingene få en sentral rolle. Som for eksempel Miller peker på, kan det være nødvendig å kvitte seg med ting og å lage plass til nye. Men blir det da som å kvitte seg fullstendig med personen en forbinder med tingene? Må man gi slipp for å gi plass til noe nytt? Dette var en problemstilling som dukket opp helt på slutten av det første intervjuet, altså enkemannen Fritjof. Hvordan det kunne være utfordrende å starte nye romantiske relasjoner nettopp på grunn av alle tingene.

Fritjof: viss man er sammen med noen, sånn som, jeg var sammen med [navn] lenge, det er jo sånn, ja, hva skal man si, det er jo ikke akkurat, alt for sprekt nå for tiden da, men pointe, det er jo det at, viss jeg og hun skal kjøpe oss en leilighet sammen, så kan jo ikke jeg bare komme med tusenvis av gamle minner, og hun har jo, en av de tingene hun har irritert seg over her, det er ikke de gamle tingene, men det er det at jeg har bygget opp dette her sammen med en annen en, ikke med henne, sant [...]

Gita: jeg forstår at det kan være vanskelig...

Fritjof: vanskelig for henne og [...]¹⁵

[...] problemstillingen kan du ta med viss du skal skrive noe om det, for problemstillingen er det at, du kan ikke komme med et helt liv, fullt av minner, og så bare tro det at du... at andre skal flytte inn i, et liv fullt av minner, så det at, du kan selvfølgelig gjøre det, men da må du i så tilfelle finne deg en som enten ikke forstår det, eller ikke bryr seg, eller... sant, for jeg kunne jo heller kanskje ikke tenke meg å flytte inn i en annen sitt museum [...]

[...] men jeg måtte fjerne, sånn som den der [gjenstand], den måtte jeg ta vekk, så de likte ikke hun, sant og, jeg sier ikke det at, hun likte jo, hun synes den var fin, men hun ville ikke ha den fremme hele tiden, altså, det var så vidt jeg kunne ha, jeg sa, jeg får; det der bildet der utav [avdøde kone] sier jeg, det skal henge der, så lenge ungene mine kommer hjem her [...]

¹⁵ Jeg har på dette punktet informert Fritjof om at jeg kan stanse opptaket. Deler av samtalen er ikke gjengitt her, selve tematikken er derimot viktig å belyse, noe informantene også var enig i.

[...] ja, så, nei da, det er en del sånne ting som, med gamle ting, så spørst det hvilken livssituasjon man er i, det er jo klart hadde [avdøde kone] levd, så hadde vi storkost oss med disse gamle tingene begge to [...] og med tilhørigheten til alt vi hadde bygd opp, men når du skal inn i et nytt forhold, så kan sånne ting lage problemer

Gita: det kan jeg jo tenke meg i forhold til de urene da

Fritjof: ikke minst, det er derfor de sto oppe i det skapet inni, de sto jo innelukket oppi skapet de, for jeg fortalte jo den historien

Gita: men det lommeuret, det dere to gjorde, det var jo å på en måte å ta alt det gamle,

Fritjof: ja, vi gjorde jo det

Gita: men man kan ikke forvente at man skal gjøre det samme når faktisk, man har mistet sin kone, altså en ting viss man har gått i fra hverandre,

Fritjof: ja, altså

Gita: en annen sak viss man faktisk har [...]

Fritjof: Jada, jeg ville ikke forlangt at [Personnavn], viss jeg skulle være sammen med henne, eller fortsatt, at hun skulle kaste alt hun hadde fått av sin eksmann, det er jo ikke det jeg sier, men for oss da, så ville vi, gjorde vi det der greiene der fordi at vi var, veldig klare for å leve sammen, resten av livet, det var jo det vi planla selvfølgelig, og da gjorde vi akkurat det der som en slags symbolsk handling [...]

Gita: det var og en morsom, kreativ, litt ungdommelig ting å gjøre

Fritjof: ja, det var rett og slett det altså, ja [...] så de har jeg jo, de har jeg oppe fremdeles, men det er sånt som jeg må gi til jentene mine, sannsynligvis, for det at, det er jo ikke noe som du, viss du ikke skal bo alene [...] viss jeg bor alene så kunne jeg hatt de på veggen, men det er jo klart at viss [...] det er jo ikke noe som passer inn i ett nytt forhold kan du si, så [...]

For han var tingene minner om en meningsfull fortid. For henne er de bare påminnelser om hun som kom før. Selv om Fritjof sin situasjon er spesiell fordi mange av gjenstandene har tilknytning til hans avdøde kone, er problemstillingen relevant i flere tilfeller. Tematikken berøres også av Daniel Miller og Fiona Parrott i studien *Loss and material culture in South London* (2009). Flere av eksemplene der er fra hentet fra en pilot studie, et arbeid som også

resulterte i boken *The comfort of things* (2008). «Bereavement», altså *tap*, var et gjennomgående tema, men fordi feltarbeidet ble gjennomført på en åpen måte, fikk informantene muligheter til å dele «any aspect of loss and separation that they wished to share with us», som Miller formulerer det (Miller og Parrott 2009, 504). Det kunne være alt fra sorg i forbindelse med dødsfall til det å bli «dumpet» av en kjæreste. Spørsmålet var i alle tilfeller hvordan gjenstander håndteres i slike sammenhenger.

Gjemt men ikke glemt

Miller skriver om det han kaller «material divestment», det vil si å kvitte seg med ting, i denne sammenhengen for å håndtere følelser i forbindelse med tap (Miller og Parrott 2009, 506). En av mann som Miller og Parrott intervjuet flere ganger fortalte for eksempel om hvordan han i forholdet til sin partner, «scrupulously removed all signs of any prior relationships in order to appease» (Miller og Parrott 2009, 506). Men da forholdet endte, la Miller og Parrott merke til hvordan informanten likevel hadde beholdt mange av de mindre påfallende gjenstandene, som relaterte til tidligere forhold og nå kunne tas frem igjen (507). Miller peker i forbindelse på hvordan materiell kultur kan være like viktig i en «divestment process» som i en påfølgende «process of repair» (Miller og Parrott 2009, 507).

I spørrelistematerialet finnes det også eksempel på hvordan man kan gå aktivt inn for å ta kontroll over tingene, en meddeler forteller hvordan hun kvitter seg med ting:

«Ting som utløser vonde minner forsvinner, ting som har mistet betydning og ikke har noen praktisk eller dekorativ funksjon forsvinner. Dette er nok mere et resultat av all flyttingen og behovet for å redusere mengden ting. Jeg ommøblerer ofte for å fjerne vonde minner også.»

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46722)

Dødsbo og arveoppgjør

En etnolog som har skrevet om hvor følelsesladet fordelingen av arv kan være er Jonas Frykman. Han peker på hvordan gjenstander i slike sammenhenger kan utløse svært dype konflikter, noe som kan få tilsvarende dype følger i arvingenes følelsesliv (Frykman 2016, 154). Testamenterte gjenstander gis «affektive verdier» sier Frykman, fordi arvingene befinner seg i en slags «liminal tilstand» som åpner for et bredt spekter av innflytelser som vanskelig lar seg benevne og forstå (154).

«The void that is created when parents die is manifested in how the order and loyalties that once defined objects within the family are lost. Things that were once integral parts of a family's everyday life – the familiar bed, the everydayness of the cutlery – are suddenly transformed into mementoes and symbols that allow entry into a world gone by».

(Frykman 2016, 154)

Flere av spørrelistesvarene vitner om forskjellige opplevelser i forbindelse med fordelingen av arv, hvor følelsesladet ting kan bli:

[...] etter den tid hadde mine tre søsken og jeg hatt arveoppgjør etter våre foreldre. Innbo og løsøre delte vi opp på den måten at vi laget fire bolker som vi godkjente som likeverdige etter affeksjons- og pengeverdi, og så trakk vi lodd. En god del gjenstander hadde jeg på forhånd regnet med at jeg skulle overta, blant annet fordi jeg er eneste jente. Mindre enn det jeg ønsket, falt på min part. Jeg hadde vært med på å godkjenne delene, så det var ikke noe å si, men det er et par ting etter min mor og mormor jeg syntes jeg hadde mer rett til å ha rundt meg i det daglige enn mine svigerinner.»

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46800)

Kakaomuggen

[...] kakaomuggen formet som rødhetts sto på gardinhylla til min farmor. Hun bodde lagt fra oss [...] Men vi var hos henne hver sommer [...] Da var det fest og farmor plukka ned kakaomugga og serverte kakao til heimebaka kake [...] Dette var helt magisk [...] Når farmor gikk bort og boet skulle deles var jeg der sammen med tanter og onkler. (Min far var død tidligere). Så jeg skulle ivareta min fars del på vegne av meg og mine 3 søsken. Tro meg når jeg sier jeg var Kjempeglad når muggen kom i «min haug». Men lykken varte ikke veldig lenge min tante gjorde krav på mugga. Det ble nesten "krig" men jeg fikk den til slutt fordi i hennes haug var ett "blondefat" i glass ig jeg var villig til å bytte mugga mot fatet. Det ville hun ikke. Dermed fikk jeg allikevel muggen. Vel hjemme etter en halv dags reise med en henger og bil full med minner skulle mine søsken og jeg dele. Det gikk og på trekning. Og jammen fikk broren min muggen i den omgangen. Jeg fortalte om drakampen og sa jeg ønsket den inderlig. Heldigvis ville ikke hans kone ha den "grusomme mugga" og jeg endte lykkelig opp med den noen år. Men fra tid til annen kom tante på besøk og så muggen. – og da var det ikke få bitre kommentarer fordi jeg hadde den. Til slutt ble jeg så lei at jeg gav henne den i 60 års presang. Siden har det vært hennes. Jeg ser den i hennes vitrineskap, men "holder kjef" om at den egentlig er min.»

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46748)

Det kan være vanskelig å gjøre alle til lags, ofte kommer det dessverre også til offentlige oppgjør og aksjoner. Slik var det for eksempel med «gjøkuret»:

« [...] gjøkuret hadde en sentral plass på farmors kjøkken – rett over hennes elektriske komfyr! Dette var før det var vanlig med avtrekksvifter, så det var nok mye fett og stekos som forsvant inn i gjøkuret. Ikke desto mindre var det en attraksjon for barnebarn og andre som kom på besøk [...] Da farmor døde, ble det offentlig skifte og de aller fleste tingene hennes ble auksjonert bort. Det ble mye splid i familien en tid etter at dette skjedde. Selv orket jeg ikke være tilstede under auksjonen, men mannen min og foreldrene hans dro dit. Jeg ba om at de skulle kjøpe gjøkuret hvis de fikk sjansen til det – og slik gikk det til at gjøkuret kom inn i vårt hjem! [...] Ettersom årene har gått har jeg veldig mange ting som jeg har fått/arvet etter kjære familiemedlemmer. Når det hoper seg opp i skap og skuffer hos meg er det mye fordi jeg har vanskelig for å kvitte meg med ting som jeg forbinder med personer/situasjoner som jeg har opplevd.»

(NEG 258 Ting som bærer minner: 46799)

Gjøkuret forbindes først og fremst med farmoren, men også med kjøkkenet, komfyren og den manglende viften. Samtidig var det «knyttet mye spenning til når gjøken skulle komme ut» sier meddeleren, noe som gir oss innblikk til i andre affektive dimensjoner; forventningene og følelsene idet gjøken satt i å gale; «selv om vi satt og ventet på begivenheten, var det lett å skvette når den brått satte i med sine "ko-ko".» (NEG 258 Ting som bærer minner: 46799).

I antologien *Sensitive Objects* (2016) lar Frykman oss møte «Doreen». Regntunge ettermiddager sammen med moren var hennes kjæreste minner. Da pleide hun nemlig å finne frem smykeskrinene fra den øverste hyllen i skapet på soverommet. Bestemorens armbånd, ringer, halsbånd og nåler ble spredd ut over sengeteppeet. Sammen holdt de så gjenstandene opp mot lyset mens moren fortalte hvordan «bestemor elsket å gå med dette halssmykket eller den ringen», og hvordan hun selv hadde brukt dem i familiesammenkomster (Frykman 2016, 153). Ofte ble Doreen fortalt at smykkene en dag kom til å være hennes, men da foreldrene døde ble smykkene en del av boet, noe som skulle deles med hennes to brødre. Til Doreens store fortvilelse, ble smykkene derfor solgt slik at pengene kunne deles (153).

«Asking *why* affects runs high on such an occasion is like inquiring into a humdrum truism» skriver Frykman (2016, 156). Utfordringene ligger i å skulle beskrive *hvordan* affektene virker og videre «the cultural processes by which such attachments develop» (156).

Eksempelet med Doreen og smykkene illustrerer hvordan gjenstander kan få særlige affektive verdier når de knyttes til hendelsene og opplevelsene de samler; «childhood events where the present is fused with the past and the future in a shared intimacy» (Frykman 2016, 156). Dette kan også overføres på Asgeirs forhold til bestefarens hage.

Selv om Asgeir ikke forteller spesifikt om arveoppgjør vitner hans spørrelistebesvarelse om flere konflikter og tap av ting. I dag bor han riktignok i det han benevner sitt «andre barndomshjem», men mesteparten av barndommen fant sted i bestefarens hus og hage, den tilbraktes sammen med bestefaren (NEG 258 Ting som bærer minner: 46671). Farens alkoholproblemer, hvis adferd førte til separasjon fra den øvrige familien, gjorde at ting som var salgbare ble pantet bort. Da bestefaren døde og huset hans gikk til andre i slekten mistet Asgeir kontakten også med det. Minnene var derimot materialisert i den gamle hagen; det «tapte paradiset» (46671). På denne måten ble det også mulig å ta tilbake noe av det han hadde mistet. Ti år senere, en natt i en overgrodd hage, «for å hente planter» (46671).

Kapittel 7. Sluttord

Det værende og det forgjengelige

Ting kan både samle og fremkalle minner, projisere og innby, relatere til - og samtidig føre oss - steder som for lengst er glemt. En mors fang, en edens hage, et utedo i brann, bestemors kjøkken. Det er ikke vi som projiserer minner på gjenstanden, snarere er det er dialektisk forhold mellom *det som er* og *det som var*; ting, tap, *erindring*.

Tapte relasjoner materialiseres på denne måten gjennom tingene som får betydning og resonans i vår evne til erindring. Således opphever tingens kontinuitet tidens forgjengelighet.

Oppsummering

I denne oppgaven har jeg undersøkt affektive gjenstander i hjemmet og hvordan tingene kan opprettholde relasjoner til personer man har mistet. Mens mange samtidige studier av materiell kultur vektlegger forbrukerperspektiv, har mitt mål vært å fremheve mer følelsesnære forhold til det materielle. Hverdagslige ting vi omgir oss med i hjemmet kan ha andre verdier enn de praktiske, økonomiske eller sosialt symbolske. Av og til kan gjenstander også endre mening fra alminnelige bruksting til materielle minneting. I denne sammenhengen har jeg undersøkt tingene etterlatt av personer som har stått en nær.

Tematisk har jeg hentet mye inspirasjonen fra Daniel Millers arbeider, spesielt *The Comfort of Things* (2008), og *Loss and material culture in South London* (Miller og Parrott 2009). Relasjonene mellom mennesker, ting og opplevelser av tap er derfor blitt det sentrale. Gjennom Martin Heideggers hermeneutiske fenomenologi fra *Væren og Tid* (2007), har jeg forsøkt å vise hverdagslige forhold til hverdagslige ting i en *livsverden*, snarere enn minnekonstruksjoner i en symbolsk verden. For å synliggjøre disse forholdene har jeg også nyttet teorier om affekt, følelser og kroppslig erfaring.

I samarbeid med Norsk etnologisk gransking, ble det gjennomført en spørreundersøkelse hvor 104 personer skrev om ting som bar minner for dem. I tillegg ble det gjort tre dybdeintervjuer hjemme hos andre informanter. Samlet genererte disse metodene et rikt og mangefasettert materiale med både livshistorier og gjenstandsbiografier. Med utgangspunkt i materialet har jeg forsøkt å synliggjøre hvordan tingene både samler og frembringer minner knyttet mennesker, rom, situasjoner og følelser. *Tiden* er horisonten som muliggjør denne materialiseringsprosessen, mest fremtredende blir den når vi opplever tap.

Litteraturliste

- Alver, Bente Gullveig. 1996. *Creating the source through folkloristic fieldwork*. Helsinki: Suomalainen Tiedekatemia Akademia Scientiarum Fennica.
- Ahmed, Sara. 2010. «Happy Objects». I *The affect theory reader*, redigert av Melissa Gregg og Gregory J. Seigworth, 29-51. Durham, N.C. : Duke University Press.
- Arvidsson, Alf. 2010. *Etnologi. Perspektiv och forskningsfält*. Lund: Studentlitteratur.
- . 2003. «Självbiografiska positioner och berättarröster. En typologisk skiss». I *Frågelist och berättarglädje. Om frågelistor som forskningsmetod och folklig genre*, redigert av Bo G. Nilsson, Dan Waldetoft og Christina Westergren, 101-103. Stockholm: Nordiska museets förlag.
- Appadurai, Arjun .1986/2001. *The social life of things. Commodities in cultural perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Baudrillard, Jean. 1996/2002. *The System of Objects*. Oversatt av James Benedict. London: Verso.
- Bengtsson, Jan. 2001. *Sammanflätningar. Husserls och Merleau-Pontys fenomenologi*. Göteborg: Daidalos.
- Berger, Arthur Asa. 2009. *What Objects Mean: an introduction to material culture*. California: Left Coast Press.
- Borgmann, Albert. 2000. «Reflections and Reviews. The Moral Complexion of Consumption.» *Journal of consumer research* Vol. 36. Mars 2000.
- Brinkmann, Svend og Kvale, Steinar. 2009. *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Christensen, Christa Lykke & Thau Carsten red. 1993. *Omgang med tingene: ti essays om tingenes tilstand*. Århus: Århus Universitetsforlag.
- Crowell, Steven. 2009. «Husserlian Phenomenology». I *A companion to phenomenology and existentialism*, redigert av Hubert L. Dreyfus og Mark A. Wrathall, 9-30. West Sussex: Blackwell.

- Csikszentmihalyi, Mihaly og Eugene Rochberg- Halton. 1981. *The meaning of things : domestic symbols and the self*. Cambridge University Press.
- .1990. *Flow: The Psychology of Optimal Experience*. New York: Harper and Row.
- Damsholt, Tine og Simonsen, Dorthe Gert. 2009. «Materialiseringer. Processer, relationer og performativitet». I: *Materialiseringer. Nye perspektiv på materialitet og kulturanalyse*, redigert av Tine Damsholt, Camilla Mordhorst og Dorthe Gert Simonsen, 9-37. Århus Universitetsforlag.
- De nasjonale forskningsetiske komiteene. 2016. «Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi». Lest 29. september 2018. <https://www.etikkom.no/forskningsetiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/>.
- Dysthe, Olga, Frøydis, Hertzberg og Hoel, Torlaug Løken. 2010. *Skrive for å lære. Skrivning i høyere utdanning*. Oslo: Abstrakt forlag AS.
- Dreyfus, Hubert L. og Mark A. Wrathall. red. 2009. *A companion to phenomenology and existentialism*.
- Ehn, Billy. 1992. «Livet som intervjukonstruksjon». I: *Självbibliografi, kultur, liv: levnadshistoriska studier inom human- och samhällsvetenskap*, redigert av Cristoffer Tigerstedt, Anni Vilkkö og J. P. Roos, 199-219. Stockholm: Brutus Östlings bokforlag.
- Ehn, Billy & Löfgren, Orvar. 2001. *Kulturanalyser*. Malmö: Gleerups.
- Fangen, Katrine. 2004. *Deltagende observasjon*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Forsling, Maria. 2010. «Spår från det förflutna : minnen som skapare av mening i tid och rum ». Examensarbete, Konstfack, Institutionen för bildpedagogik.
- Fossåskaret, Erik, Fuglestad, Otto Laurits og Aase, Tor Halfdan. 1997. *Metodisk feltarbeid. Produksjon og tolkning av kvalitative data*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Fossåskaret, Erik. 1997. «Har kunnskap sin egen rett. Etske utfordringar ved å distansere seg frå det nære». I *Metodisk feltarbeid. Produksjon og tolkning av kvalitative data*,

- redigert av Erik Fossåskaret, Otto Laurits Fuglestad og Tor Halfdan Aase, 257- 273. Oslo: Universitetsforlaget.
- Frykman, Jonas og Maja P. Frykman. 2016. *Sensitive Objects. Affect and Material Culture*. London: Nordic Academic Press.
- Frykman, Jonas. 2016. «Done by Inheritance. A Phenomenological Approach to Affect and Material Culture». I *Sensitive Objects. Affect and Material Culture*, redigert av Jonas Frykman og Maja Povrzanovic Frykman , 153-176. London: Nordic Academic Press.
- . 2012. *Berörd – Plats kropp och ting I fenomenologisk kulturanalys*. Carlssons.
- Frykman, Jonas og Nils, Gilje. red. 2009. *Being there. New Perspectives on Phenomenology and the analysis of Culture*. Lund: Nordic Academic Press.
- Fägerborg, Eva. 2011. «Intervjuer». I *Etnologisk fältarbete*. Redigert av Lars Kaijser & Magnus Öhlander, 85-112. Lund: Studentlitteratur.
- Gilje, Nils. 2016 «Moods and Emotions. Some Philosophical Reflections on the ‘Affective Turn »». I *Sensitive Objects. Affect and Material Culture*, redigert av Jonas Frykman og Maja P. Frykman, 31-53. London: Nordic Academic Press.
- Glos, Jennifer W. 1997. *Digital Augmentation of Keepsake Objects: A Place for Interaction of Memory, Story, and Self*. Masteroppgave, Massachusetts Institute of Technology.
- Gregg, Melissa & Seigworth, Gregory. J. 2010. *The affect theory reader*. Durham, N. C. : Duke University Press.
- Hagström, Charlotte og Lena Merander-Eklund. red. 2005. *Frågelistan som källa och metod*. Lund: Studentlitteratur.
- . «Att arbeta med frågelistor. En introduktion». I *Frågelistan som källa och metod*, redigert av Charlotte Hagström og Lena Marander-Eklund, 9-29. Lund: Studentlitteratur.
- Hallam, E. & Hockey, J. 2001. *Death, Memory and Material Culture*. Oxford: Berg.
- Halton, Eugene. 2011. «Object Biographies». I *Encyclopedia of Consumer Culture*, redigert av Dale Southerton, 1052-1055. Thousand Oaks: SAGE Publications, Inc. DOI: <http://dx.doi.org/10.4135/9781412994248.n388>

- Hastrup, Kirsten (2011) «Kultur som arv. Erindring, rødder og minder». I *Det fleksible fællesskab*. 117-137. Aarhus Universitetsforlag.
- Hausken, Eli Kristine Økland. 2002. «Søken mot Selvet i et semiotisk univers: et kulturanalytisk perspektiv». Masteroppgave, Universitetet i Bergen.
- Heidegger, Martin. 2008. *Ontology—The Hermeneutics of Facticity*. Oversatt av John van Buren. Indiana University Press.
- . 2007. *Væren og tid*. Oversatt av Lars Holm-Hansen. Oslo: Pax.
- . 1971 «Building, Dwelling, Thinking». I *Poetry, Language, Thought*. Oversatt av Albert Hofstadter. 344-363. New York: Harper & Row.
- Henriksson, Blanka. 2005. «Vänskap på schemat. Frågelistor i undervisningen». I *Frågelistan som källa och metod*, redigert av Charlotte Hagström og Lena Marander-Eklund, 191-205. Lund: Studentlitteratur.
- Hicks, Dan og Mary C. Beaudry. red. 2010. *The Oxford Handbook of Material culture Studies*. Oxford University Press.
- Holm-Hansen, Lars. 2007 «Innledning». I: *Væren og Tid*. Oversatt av Lars Holm-Hansen, 13-29. Oslo: Pax Forlag.
- Hoskins, Janet. 2006. «Agency, Biography and Objects». I *Handbook of Material Culture*, redigert av Christopher Tilley, Webb Kean, Susanne Küchler, Michael Rowlands og Patricia Spyer, 74-84. London: Sage Publications.
- Hoy, David Couzens. 2009. «Death». I *A companion to phenomenology and existentialism*, redigert av Hubert L. Dreyfus og Mark A. Wrathall, 280-287. West Sussex: Blackwell.
- Jay, Martin. 2009. «The Lifeworld and Lived experience». I *A companion to phenomenology and existentialism*, redigert av Hubert L. Dreyfus og Mark A. Wrathall, 91-104. West Sussex: Blackwell.
- Johansen, Anders. 1989. «Ting, tid, identitet». *Syn og segn*, 95 (3): 226-240.
- Kajiser, Lars & Öhlander Magnus. 2011. *Etnologisk fältarbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Klein, Barbro .1990. «Transkribering är en analytisk akt». *Rig 2*: 41-66.

- . 2003 «Nm 223 Personlig hygien. Refleksjoner kring frågelistor, meddelarsvar och vetenskap». I *Frågelist och berättarglädje. Om frågelistor som forskningsmetod och folklig genre*, redigert av Bo G. Nilsson, Dan Waldetoft og Christina Westergren, 69- 88. Stockholm: Nordiska museets förlag.
- Kristiansen, Sverre. 2005. «De nære ting : en etnologisk studie av unge hjem». Masteroppgave, Universitetet i Oslo.
- Larsen, Peter. 2002. «Tingenes tale. Meditationer over en brødmaskine». I: *Tingenes tale. Innspill til museologi*. Redigert av Anders Johansen, Kari Garder Losnedahl og Hans-Jakob Ågotnes. Bergen Museum, Universitetet i Bergen.
- Lester, Embree. 2013. *Refleksiv analyse. Ei første innføring I fenomenologisk gransking*. Oversatt av Kåre Fugleseth. Trondheim: Akademika forlag.
- Löfgren, Kent. 2016. «Semistrukturerad intervju, kvalitativ metod, renskriwa/transkribera, intervjuguide/-mall.» Video. 12:30. 13. desember 2016. <https://www.youtube.com/watch?v=9BOoeiOKN5Q>.
- Löfgren, Orvar. 2014. «The Black Box of Everyday Life. Entanglements of Stuff, Affects, and Activities». *Cultural Analysis* 13. 77-98.
- . 2004. «Tingenes tingslighet». I *Ting og Tingester. Materielle kulturstudier*, redigert av Minna Kraglund, 13-26. København: Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag.
- Maddrell, Avril. 2013. «Living with the deceased: absence, presence and absence-presence». *Cultural geographies* 20, (4): 501-522. doi: 10.1177/1474474013482806
- Maddrell, Avril og James D. Sidaway. 2010. *Deathscapes. Spaces for Death, Dying Mourning and Remembrance*. Surrey: Ashgate Publishing Limited.
- Merleau-Ponty, Maurice. 1994. *Kroppens fenomenologi*. Oversatt til dansk av Bjørn Nake. Oslo: Pax.
- Miller, Daniel. red. 1998. *Why Some Things Matter*. London: Routledge.
- . 2001. *Home Possessions. Material Culture behind Closed Doors*. Oxford: Berg.
- . 2008. *The Comfort of Things*. Cambridge: Polity Press.
- Miller, Daniel og Fiona Parrott. 2009. «Loss and material culture in South London». I: *Journal of the Royal Anthropological Institute*, September 2009, Vol.15(3), 502-519.
- Miller, Daniel. 2010. *Stuff*. Cambridge: Polity Press.

- Naguib, Saphinaz Amal og Bjarne Rogan. 2011. *Materiell kultur og kulturens materialitet*. Oslo: Institutt for sammenlignende kulturforskning.
- Nilsson, Bo G., Dan Waldetoft og Christina Westergren. red. 2003. *Frågelist och berättarglädje : om frågelistor som forskningsmetod och folklig genre*. Stockholm: Nordiska museets förlag.
- Otto, Lene og Lykke L. Pedersen. 1998. «Collecting Oneself. Lifestories and Objects of Memory». *Ethnologia Scandinavia* 1998, (28): 77-93.
- Otto, Lene. 2005. «Materialitet, identitet og erindring». I: *Materialitet og Dannelse. En studiebog*, redigert av Minna Kragelund og Lene Otto. 33-48. Kjøbenhavn: Danmarks Pædagogiske Universitetsforlag.
- Pearce, Susan M. 1998. «The construction of heritage: the domestic context and its implications». I *International Journal of Heritage Studies* 4, (2): 86-102.
- Pripp, Oscar. 2011. «Refleksjon och etik». I *Etnologisk fältarbete*. Redigert av Lars Kaijser og Magnus Öhlander, 65-84. Lund: Studentlitteratur.
- Reiakvam, Oddlaug. 1997. «På sporet av den tapte tingen? Gjenstand og etnologi». I *Etnologi av hjertans lyst. Artiklar og førelesningar*. 85-93. Bergen: Forlaget Folkekultur.
- Reme, Eva. 2017. «Loft og kjeller. Det midlertidige og det evige». *Tidsskrift for kulturforskning* 16, (2): 47-61. Bergen: Novus forlag.
<http://ojs.novus.no/index.php/TFK/article/view/1434/1418>
- . 2005. «Ting i Tiden». *Tidsskrift for kulturforskning* 4, (4): 37-46. Bergen: Novus forlag.
- . 1994. «Hverdagsbilder – selvbilder. Om hjemmet som arena for estetisk praksis». I: *Hverdag : festskrift til Brynjulf Alver : professor Brynjulf Alver 70 år 28. september 1994*, redigert av Arild Strømsvåg og Torunn Selberg, 127-141. Stabekk: Vett & Viten AS.
- Rogan, Bjarne. 2011. «Et faghistorisk etterord om materiell kultur og kulturens materialitet». I *Materiell kultur og kulturens materialitet*. Redigert av Saphinaz Amal Nagubi og Bjarne Rogan. 313-381. Oslo: Institutt for sammenlignende kulturforskning.
- Ryen, Anne. 2002. *Det kvalitative intervjuet: fra vitenskapsteori til feltarbeid*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Silvén, Eva. 2011. «Det materiella». I *Etnologisk fältarbete*. Redigert av Lars Kaijser og Magnus Öhlander, 147-173. Lund: Studentlitteratur.

Slottemo, Hilde Gunn. 2013. «Materialisering – et fruktbart begrep for meningssøkende kulturforskere?». I: *Heimen* 50, (3): 195-198.

Statistisk sentralbyrå. 2018. «Døde». Lest 14.oktober 2018.

<https://www.ssb.no/befolkning/statistikker/dode/aar>

Stoklund, Bjarne. 2003. *Tingenes kulturhistorie: etnologiske studier i den materielle kultur*. København: Museum Tusulanums Forlag.

Tilley, Christopher, Webb Kean, Susanne Küchler, Michael Rowlands og Patricia Spyer.red. 2006. *Handbook of Material Culture*. London. Sage Publications.

Thomas, Julian. 2006. «Phenomenology and Material Culture». I *Handbook of Material Culture*, redigert av Christopher Tilley, Webb Kean, Susanne Küchler, Michael Rowlands og Patricia Spyer, 43-59. London: Sage Publications.

Thorsen, Liv Emma. 1994. «Det elektriske kjøleskapet og andre minner – om ting som erindring». I *Hverdag : festskrift til Brynjulf Alver : professor Brynjulf Alver 70 år 28. september 1994*, redigert av Arild Strømsvåg og Torunn Selberg, 243-252. Stabekk: Vett & Viten AS.

Woodward, Ian. 2007. *Understanding Material Culture*. LA: Sage Publications.

Öhlander, Magnus. 2011. «Utgangspunkter». I *Etnologisk fältarbete*, redigert av Lars Kaijser og Magnus Öhlander, 11-35. Lund: Studentlitteratu

Utrykte kilder

Spørrelistesvar fra Norsk etnologisk gransking (NEG), Norsk Folkemuseum: NEG 258 *Ting som bærer minner*.

Vedlegg:

1. Spørreliste
2. Temaguide
3. Informasjonsbrev
4. Samtykkeerklæring

Norsk etnologisk gransking

Oslo, juni 2016

Norsk Folkemuseum

Postboks 720 Skøyen

0214 Oslo

E-post: eli.chang@norskfolkemuseum.no

Spørreliste nr. 258

TING SOM BÆRER MINNER

Svaret på undersøkelsen blir arkivert (anonymt) til bruk i dag og i framtida. Forskere og andre som bruker svaret plikter å verne integriteten din og integriteten til andre personer du eventuelt har nevnt.

Gjenstander vi tar vare på, kan ha andre verdier for oss enn pengeverdien og den rent praktiske nytten. Her skal det handle om en tilleggsverdi av et spesielt slag. Det er en sørgelig, men også uunngåelig del av livet at vi mister mennesker som betyr mye for oss. Venner flytter. Kjærester vokser fra hverandre. Familiemedlemmer dør. Iblant blir man sittende igjen med gjenstander etter dem som det i særlig grad knytter seg minner til.

Gita Storgjerde studerer kulturvitenskap ved Universitetet i Bergen og hun vil skrive masteroppgave om slike gjenstander. Hun har bedt Norsk etnologisk gransking om samarbeid for å gjennomføre denne undersøkelsen.

Les gjennom spørsmålene før du begynner å skrive. Skriv fritt og selvstendig. Det er din erfaring som er viktig. Hopp over spørsmål du ikke vil/kan svare på.

Lykke til!

Gita Storgjerde

Masterstudent i kulturvitenskap

Audun Kjus

Fagansvarlig for Norsk etnologisk gransking

Hvilke gjenstander har du som bærer minner om mennesker du har mistet?

Vi vil at du forteller om gjenstanden/e slik at vi tydelig kan se den/dem for oss.

Hvor og hvordan oppbevarer du den/dem?

Hvordan er det eventuelt du bruker den/dem?

Kan du prøve å beskrive ganske presist hvor gjenstanden/e befinner seg og hvordan det ser ut i området rundt?

Hvordan fikk du gjenstanden? Hvor lenge har du hatt den? Har den endret betydning for deg over tid? Når og hvordan fikk gjenstanden den betydningen den har i dag?

Kan du fortelle om **personen du forbinder med gjenstanden**, om hva gjenstanden betød for denne personen og hva denne personen betød for deg?

Vi vet at dette kan være et nærgående tema. Noen ting vil man helst ha for seg selv. Det er ikke alt man trenger å fortelle om. Men hvis du kommer til at du godt kan dele **minnene du knytter til gjenstanden** med oss, så er vi interessert i å få dem fortalt så detaljert og tydelig som du klarer.

Vi tar, som vanlig, gjerne imot kommentarer til selve undersøkelsen også.

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING - FØRSTEARK

Spørreliste nr. 258 Ting som bærer minner

Fylles ut og sendes inn sammen med svaret.

Navn og adresse blir ikke gitt videre til de som skal forske på svarene.

Navn:

Adresse:

Hvor bor du (fylke/kommune):

Fødselsår:

Yrke (evt. før pensjonsalder):

Opplysningene er hentet fra (fylke/kommune)

Temaguide

Intervjuform: Åpen samtale.

Meningsfulle ting

- Har du noen ting du vil fortelle om som har en spesiell verdi for deg?
- Har du noen gjenstander som minner deg om mennesker du har mistet?

Betydning og bruk

- Bruker du den?

Hvordan/til hva/i hvilke anledninger?

- Hva slags plass har den i ditt hjem?

Oppbevaring, «gjemt men ikke glemt» ?

Symbol, representasjon, relikvie?

Minner og relasjoner

- Hvordan kom gjenstanden i din besittelse/Hvordan fikk du den?

(Gave, arv etc. ?)

- Hvor lenge har du hatt den?
- Har den endret betydning for deg over tid?

Hvordan/på hvilken måte?

- Hva var gjenstanden for personen du forbinder den med?

Vil du delta i forskningsprosjektet

”Ting & Tap – en studie av erindringsgjenstander”?

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å samle opplysninger om ting som bærer minner. I dette skrivet får du informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Prosjektet utføres i forbindelse med min masteroppgave i Kulturvitenskap hvor hjemmets materielle kultur står i sentrum. Formålet er:

- å undersøke hvordan gjenstander brukes til å minnes med
- hvilke gjenstander som tas vare på og hvordan de brukes eller oppbevares
- personlige forhold til ting og hvordan de kan bærer minner for deg

Det betyr at jeg interesserer meg for ting du er glad i som er verdifulle for deg uavhengig av design, estetikk eller økonomisk verdi.

I dette prosjektet skal jeg intervju tre personer og har derfor valgt tre forskjellige aldersgrupper. Videre utvalgsriterier har vært bosted, personer med forskjellige bakgrunner og representanter av begge kjønn. Ansvarlig institusjon for prosjektet er Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap ved Universitetet i Bergen.

Hva innebærer det for deg å delta?

- Hvis du velger å delta i prosjektet, innebærer det at jeg kommer hjem til deg for å se på gjenstander du ønsker å fortelle om. Intervjuformen blir en åpen samtale og tiden kan derfor variere. Det trenger ikke ta mer enn 30 minutter. Jeg vil bruke lydopptak under intervjuet dersom du samtykker til det. Dette er fordi intervjuet skal skrives ut i full tekst. Før materialet kan tas i bruk vil du få muligheten til å lese gjennom og godkjenne teksten.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Det betyr at du når som helst kan trekke ditt samtykke tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle opplysninger om deg vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan intervjumaterialet vil oppbevares og brukes

Opplysningene om deg vil bare brukes til formålene jeg har fortalt om i dette skrivet. Jeg vil behandle opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

Intervjumaterialet vil bli oppbevart i mappe på min private datamaskin som er passordbeskyttet. Veileder ved Universitetet i Bergen vil få innsyn i tekstene som produseres. Mastergradsoppgaven publiseres uten personidentifiserende opplysninger slik at du ikke vil kunne gjenkjennes i publikasjonen. Navn og andre personopplysninger anonymiseres.

Prosjektet skal etter planen avsluttes innen utgangen av 2019. Lydopptak og intervjutranskripsjoner destrueres ved prosjektslutt.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- få slettet personopplysninger om deg,
- få utlevert en kopi av dine personopplysninger (dataportabilitet), og
- å sende klage til personvernombudet eller Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Opplysninger om deg behandles basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap ved Universitetet i Bergen har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap ved Universitetet i Bergen. Jeg kan nås på epost gita.storegjerde@uib.no eller telefon 918 76 318.
- Min veileder kan kontaktes på epost eva.reme@uib.no eller telefon 55 58 22 15.
- Vårt personvernombud: NSD – Norsk senter for forskningsdata AS, på epost (personvernombudet@nsd.no) eller telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Gita-G. F. Storegjerde

(Masterstudent)

Eva Reme

(Forsker/veileder)

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet *Ting & Tap – en studie av erindringsgjenstander*, og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i intervju
- at det gjøres lydopptak under intervjuet
- at det tas bilder av gjenstander
- at intervjutranskripsjoner og lydopptak kan lagres inntil studenten uteksamineres

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet, ca. 2019 høst
